

Schoonhoven: Keurkamers en Regels 1705-1809

De Gildekeurkamer,
de Keurkamer van het Koninkrijk Holland
van goud- en zilversmeden en hun regelgeving.

R.Kappers

Schoonhoven: Keurkamers en Regels 1705-1809

De Gildekeurkamer,
en de Keurkamer van het Koninkrijk Holland
van goud- en zilversmeden en hun regelgeving.

Zilver-cahier nr. 6.2 (23 juli 2006)
Een serie monografieën uitgegeven onder auspiciën van de
Historische Vereniging Schoonhoven,
eerder van de
Stichting Vriendenkring van
het Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum.
Schoonhoven

Bij de afbeelding op het omslag en op de titelpagina.

Schilderij van het Schoonhovense weeshuis, gemaakt door J.H.Rotscheid uit Delfshaven. Hij was de zwager van de toenmalige 'binnenvader' van het weeshuis. Het schilderij werd in 1866 door de scheidende binnenvader en -moeder aan het weeshuis geschonken. Het schilderij is te dateren omstreeks 1855. Van der Molen veronderstelde onder meer op grond van de uniforme kleding dat de afgebeelde personen het toenmalige 'gezin' in het weeshuis uitbeelden. Op het schilderij staan dan afgebeeld, de binnenvader en -moeder, het echtpaar Jan de Gidts en Catharina Elisabeth Rotscheid. De laatste is de zuster van de schilder. De weeskinderen in de rij zijn dan Pieter (16), Arie (14) en Johannes (12) de Jong, Maria Perk (15) en Maria de Jong (8), Willem Kloot (11) en Barend Arnoldus Meyer (16). De jongeman met hoed en stok zou zijn Dirk de Nooy (17) die in oktober 1855 overleed. Mogelijk zijn de personen links op de afbeelding, de schilder met zijn vrouw en dochter, met wellicht een zuster. Het hele tafereel zou dan een 'familieportret' zijn. De weeskinderen De Jong zijn op dat moment ruim een half jaar in het huis en de binnenvaders juist één jaar. Alle reden om trots te zijn op hun nieuwe baan en de nieuwe invulling van hun leven, en voor haar broer de reden om de familie te vereeuwigen. Aan kleding en bomen te zien is het dan nazomer, mogelijk september 1855.

De foto op het omslag vertoont het achterhuis van het weeshuis, waarbij de vitrage voor het grote raam op de verdieping is weggeretoucheerd. Hierdoor ontstaat een indruk van het karakteristieke 'werkplaatsraam' waarachter naar we willen aannemen, tot 1 juli 1807 de Gildekeurkamer en daarna kort -tot 1 december 1807- de Keurkamer van het Koninkrijk Holland gevestigd was. Ter vergelijking geven we hier een foto van een karakteristiek 'werkplaatsraam' zoals dat anno 2000 nog bestond op Scheepmakershaven 30.

Lit: Van der Molen, 2000

Foto's: Jaap Wolterson, Streekarchief Krimpenerwaard,
en Rene Kappers (Scheepmakershaven 30)
Fotobewerking omslag: de auteur.

R.Kappers
Schoonhoven, 23 juni 2009

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, of op welke wijze dan ook, zonder toestemming van de schrijver. Bestellingen door overmaking van € 25,- op giro 1459985, t.n.v. R.Kappers, Schoonhoven, o.v.v. Zilvercahier nr.6.2
De opbrengst komt geheel ten goede aan het werk van de Historische Vereniging

Inhoudsopgave.

Bij de afbeelding op het omslag en op de titelpagina	II
Inhoudsopgave	III
Voorwoord	V
Ten geleide	VI
Inleiding	1
1. De ontstaansgeschiedenis van de Gildekeurkamer te Schoonhoven	5
2. Toetreding en betaling: vergissingen, ander inzicht en ‘opvolgende weduwen’	8
2.1 De Bataafs-Franse tijd	8
2.2 Wanneer ben je goud- of zilversmid ? Een ander inzicht	10
2.3 Opvolgende weduwen	11
2.4 Genealogische en biografische gegevens van ‘opvolgende weduwen’ over de periode 1705-1798	13
2.5 Vrijmeesters 1705-1795. Nieuwe of bevestigde genealogische en biografische gegevens over de periode 1705-1795	18
2.6 Vrijmeesters 1795-1809. Genealogische en biografische gegevens over de periode 1795 tot 1809	22
3. Tarieven en regelgeving in Schoonhoven. Toegang tot ‘de keurkamer’ en hun samenhang met de 18 ^e eeuwse regelgeving	28
4. Anonieme betalingen: voor wie ?	38
5. Financiële resultaten, rendement en dynamiek. Was de Gildekeurkamer een interessante bron van inkomsten voor het Weeshuis ?	43
6. Het einde van de keurkamers van Schoonhoven: de Gildekeurkamer in 1807, en de Keurkamer van het Koninkrijk Holland in 1809	46
7. Conclusies	55
Bijlage 1 Overzicht van de Gildekeurkamers in Holland, Zeeland en Westfriesland, het rechtsgebied van het Placaet van 1503	59
Bijlage 2 Transcripties van de overige vermeldingen in de geraadpleegde weeshuisrekeningen omtrent het goud- en zilversmidsgilde	61
Bijlage 3 Overzicht van de systematisch onderzochte archiefstukken	64
Bijlage 4 Transcripties uit andere aangehaalde bronnen	65
Bijlage 5 Historische kritiek voor wat betreft de weeshuisrekeningen en blafferd; betrouwbaarheid en volledigheid.	73
Bijlage 6 Inventaris van ingeleverde gildebesccheiden in 1800 en 1807	75
Bijlage 7 Overzicht Regelgeving en Tarieven voor intrede in het gilde en toegang tot de keurkamer	76
Bijlage 8 Ontvangsten in de Rekeningen van het Weeshuis n.a.v. intrede van nieuwe gildeleden, c.q. -na 24 januari 1803- ‘nieuwe werkbazen’	78
Bijlage 9 Ontvangsten in de Rekeningen van het Weeshuis en in het Rekeningenboek van het Gilde, naar aanleiding van intrede van nieuwe gildeleden	82
Geraadpleegde literatuur	84
Index op persoonsnaam	87

Tabellen en grafieken.

Tabel 2.1	Opvolgende weduwen, werkzaam in de 18 ^e eeuw, nieuw, gewijzigd of bevestigd	13
Tabel 2.2	Goud- en zilversmeden met nieuw, gewijzigd of bevestigd aanvangsjaar in de periode 1718-1795	18
Tabel 2.3	Goud- en zilversmeden met nieuw, gewijzigd of bevestigd aanvangsjaar in de Bataafs-Franse tijd 1795-1811	22
Tabel 3.1	Tweeëntwintig betalingen aan het weeshuis bij intrede in het gilde die afwijken van de 25 gulden die normaal voor een nieuwe gildebroeder moest worden afgedragen	32
Tabel 4.1	Anonieme betalingen in weeshuisrekeningen in de periode 1718-1807	38
Tabel 5.1	Aanvullingen en correcties van intreden t.o.v. vermelding in Weeshuisrekeningen 1718-1807	44
Grafiek 5.1	1718 t/m 1807. Betalingen aan het weeshuis bij intrede van nieuwe goud- en zilversmeden in het gilde -na 24 jan 1803 voor 'nieuwe werkbazen'- voor het gerbuik van de Gildekeurkamer	44
Grafiek 5.2	Intrede in het (c.q. gesubsisteerd hebbende) gilde van nieuwe goud- en zilversmeden; exclusief kashouders, exclusief opvolgende weduwen.	45

Voorwoord.

“Tussen Toetssteen en Tralies. 500 jaar keuren en waarborg in Schoonhoven”.

Deze tentoonstelling organiseerden Theo Elsing, Janjaap Luijt en ikzelf in de Turfkelder te Schoonhoven rondom de Nationale Zilverdag 2003. De samenwerking loonde. Theo duidde vanuit zijn deskundigheid als restaurator van Schoonhovense panden de betekenis van het 19^e eeuwse schilderij waar het weeshuis op staat afgebeeld. Achter de grote raampartij bevond zich naar zijn inzicht en ervaring ongetwijfeld ‘de werkplaats’ van de keurmeesters, de Gildekeurkamer. Janjaap bracht zijn expertise in omtrent keuren en regelgeving in de Bataafs-Franse tijd. Van mij kwam informatie over ‘de zilverstad’. Het werd een tentoonstelling met meer dan 1000 bezoekers in vier weken.

De tentoonstelling vormde de inspiratie om een onderzoek af te ronden waar ik al geruime tijd materiaal voor verzamelde. Hans van der Molen, ‘de’ onderzoeker van het weeshuis, droeg daar ooit de eerste steen voor aan. Die steen, in de vorm van een eerste lijst namen, maakte mij duidelijk dat de 18^e eeuwse weeshuisrekeningen een schat aan gegevens zouden bevatten voor de vermeerdering van onze kennis omtrent de Schoonhovense goud- en zilversmeden.

Janjaap Luijt leverde nog diverse keren materiaal aan, met name zijn uiterst belangrijk gebleken transcriptie van ‘Lijst 1745’. En hij was uiteindelijk bereid de ‘virgin read’ van dit Zilvercahier te doen.

Een moeilijkheid in de laatste fase van het onderzoek vormde de sluiting van ‘ons’ Streekarchief in 2004. Desondanks was Gerard Schut bereid om daar waar mogelijk mij stukken te laten inzien in een geïmproviseerde studiezaal ‘naast de koffie-automaat’.

Diverse Schoonhovense onderzoekers betreuren de onvermijdelijke gang van zaken rondom de sluiting van ‘ons’ archief. Een enkeling legt het hoofd in de schoot en stopt met zijn onderzoek; anderen zullen vermoedelijk hun weg naar Gouda wel vinden. Maar het blijft treurig dat de noordelijke residentie van heer Jan van Beaumont, de hofstad van graaf Jan van Blois, de hoofdplaats en de zetel van de Baljuw van de vrije hoge heerlijkheid Schoonhoven en de Lande van Blois, de 10^e stemhebbende stad in de Staten van Holland en last but not least, de Nationale Zilverstad, zijn rijke collectieve geheugen 25 kilometer verderop laat opbergen. Schoonhoven wordt historisch gesproken dement.

Rene Kappers

Ten geleide.

Het gebruik van de aanduiding ‘goudsmeden, zilversmeden, goud- en zilversmeden’ is niet consequent gericht op het edelmetaal dat daarmee gesuggereerd wordt te worden verwerkt. Dit komt door de verschillende definities van deze begrippen in de diverse wetten en regelgevingen in de loop der tijden.

Tussen dubbele aanhalingstekens en cursief: citaten uit primaire bronnen en literatuur.
Tussen enkele aanhalingstekens: woorden met een bijzondere betekenis.

Drie punten in een citaat (...) staat voor weggelaten tekst.

Aanduiding van de rekeningen: 1798-'99, betekent het boekjaar beginnend in 1798 en eindigend in 1799.

Het boekjaar van het weeshuis liep van 15 mei tot 15 mei, tenzij anders aangegeven in de tekst.

Het boekjaar van het goud- en zilversmidsgilde liep van 1 december tot 1 december, tenzij anders aangegeven in de tekst.

CPM:RAS 2309 betekent dat ik gebruik heb gemaakt van het excerpt of de transcriptie zoals die in de nagelaten collectie van wijlen Piet Muilwijk aanwezig is.

CHvdM:OAS3 betekent dat ik gebruik heb gemaakt van het excerpt of de transcriptie zoals die in de collectie van Hans van der Molen aanwezig is.

In beide gevallen blijft de mogelijkheid aanwezig van ‘nieuwe’ informatie in het origineel.

Gebruikte afkortingen.

BA	Bataafsche Ordonnantie
DTB	Doop-, Trouw- en Begraafregisters
NA	Nationaal Archief, Den Haag
NEHA	Nederlands Economisch-Historisch Archief, Amsterdam
NGZKM	Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum
NNOS	Nieuw notarieel archief Schoonhoven
NOS	Notarieel archief Schoonhoven
OAS	Oud archief Schoonhoven
ONARt	Oud notarieel archief Rotterdam
RAS	Rechterlijk archief Schoonhoven
SAK	Streekarchief Krimpenerwaard te Schoonhoven, thans Streekarchief Midden-Holland te Gouda
UA	Utrechts Archief
Wh	Weeshuis archief Schoonhoven

Inleiding.

1 Gildekeurkamers: hoezo ?

Gildekeurkamers hebben eeuwenlang de sleutel gevormd voor toegang van stavelij tot consumentenmarkt. Omgekeerd waren ze de sleutel van consumentenklacht tot straf voor de fraudeur. De gildekeurkamer was ook voor deken en gildekeurmeesters eeuwenlang hun werkplaats van lucratieve bezigheden en het decor van het prestigieus bestaan van deze 'hoofdliden'. Kortom, een essentieel logistiek, economisch en sociaal knooppunt in het vervaardigings- en marketingproces van gouden en zilveren voorwerpen.

Echter, we moeten constateren dat er nog weinig in beeld gebracht is van de gildekeurkamers van goud- en zilversmeden. Bij hun opheffing in 1807 bestonden ze in vrijwel alle steden. In 1503 daarentegen, bij de uitvaardiging van het Placaet van Philips de Schone, diende het huis van de deken nog als de plaats waar gekeurd werd. Het ontstaan, bestaan en functioneren van keurkamers tussen deze twee jaartallen is nog grotendeels in nevelen gehuld.

Dit Zilvercahier wil ten minste deze nevelen voor de gildekeurkamer van Schoonhoven -en zijn kortstondige functionele opvolger, de Keurkamer van het Koninkrijk Holland- opklaren.

2 Gildekeurkamers: een overzicht en de deelvragen bij de hoofdvraag “waarom en / of waardoor werd Schoonhoven de zilverstad ?”

Philips de Schone organiseerde op uniforme wijze het keurproces voor de goud- en zilversmeden in zijn rechtsgebied Holland, Zeeland en Westfriesland met zijn bekende Placaet van 2 februari 1503. De Schoonhovense goud- en zilversmeden conformeerden zich hieraan in 1629¹. Aartshertog Philips organiseerde met dit Placaet ook de gildeorganisatie der goud- en zilversmeden. In het Placaet ging hij er kennelijk van uit dat het keuren bij de deken thuis zou gebeuren. In ieder geval moest volgens het Placaet in diens huis de kist met keurtekens en insculpatieplaten bewaard worden². De Ordonnantie van keizer Karel V uit 1551 spreekt nog steeds niet over een keur- of gildekamer. Het Placaet van de Staten van Holland uit 1661/'63 echter wel. Het spreekt in drie artikelen over “*de Gildekamer*”³. Bij de opheffing van de gilden in 1798 en van de ‘gesubsisteerd hebbende’ goud- en zilversmidsgilden⁴ in 1807 in bijzonder, blijken in de meeste steden in het onderhavige rechtsgebied met een goud- en zilversmidsgilde, inmiddels aparte keurkamers te bestaan⁵ die dan worden opgevolgd door de Keurkamers van het Koninkrijk Holland. Dat was ook zo in 1807 in Schoonhoven.

---

¹ René Kappers, Janjaap Luijt, Het Schoonhovense Goud- en Zilversmedengilde: de Gildenbrief anno 1629 ! De jaarletters sinds 1632 ? Verslag van een zoektocht. HEK 1999, p.66-90.

² OAS 2545a, “Gildeboekje”; A.J.Servaas van Rooyen, Het Goud- en Zilversmidsgilde te Schoonhoven, De Navorscher, 1915. Transcriptie van item 12 en 13 van de Schoonhovense collatie van het Placaet zoals deze zich bevindt in OAS 2545a.

³ Typoschrift uit Collectie Casper van Dongen. Ordonnantie van Karel V, Brussel 13 april 1551, achtereenvolgende collaties: Dam, Floris van Alphen, deurwaarder, Amsterdam 10 mei 1551, stadsecretaris Amsterdam J.van Does, stadsecretaris Utrecht, De Ridder. Met dank aan Janjaap Luijt voor toezending. Erven Hillebrand Jacobsz van Wouw, Placaet ende ordonnantie van de Edele Groot Mog.Heeren Staaten van Holland en West-Frieslandt, op het onderhoudt van de Keur der Goudt en Silversmeden hier te Lande., 'sGravenhage, 1662. Artikelen XXVIII, XXIV en XXXI. Met dank aan Janjaap Luijt voor het verstrekken van de copie.

⁴ In de Schoonhovense archivalia ben ik steeds de uitdrukking “*het gesubsisteerd hebbende gilde*” tegen gekomen. De term “*gesupprimeerde gilde*” stamt pas uit de Wet van 11 maart 1807, art.45. Zie ook: Van Dale, Groot woordenboek der Nederlandse taal, 1976: ‘subsisteren’ (uit het Frans) blijven bestaan. Idem: ‘supprimeren’ (uit het Frans) afschaffen, onderdrukken.

⁵ Zie bijlage 1 voor een overzicht van de Gildekeurkamers in het rechtsgebied van het Placaet van 1503.

Het is in het algemeen niet duidelijk wanneer en waarom tussen 1503 en 1807 de gildekeurkamers zijn ontstaan. Van de Schoonhovense gildekeurkamer weten we dat hij in 1705 gevestigd werd in het weeshuis. Van der Molen maakte daarvan als eerste melding. Hij stelde daarbij dat het een poging was om wat extra inkomsten voor het weeshuis te bemachtigen en dat de kamer in 1705 op last van de burgemeesters gebouwd werd⁶. In de onderstaande ontstaansgeschiedenis zullen we aanvullend laten zien dat de keurkamer via een request van de hoofdlieden van het goud- en zilversmidsgilde gesticht werd en dat de rekening voor de bouw van de kamer in het weeshuis in opdracht van de burgemeesters door het weeshuis betaald werd.

Sinds kort menen we ook het uiterlijk van de Schoonhovense gildekeurkamer te herkennen op een 19^e eeuwse schilderij van de zondagsschilder J.H.Rotscheid⁷. Elsing wees in 2003 op de uitzonderlijke raampartij van de bovenverdieping van het weeshuis. Hij vergeleek deze met de grote raampartijen die we in Schoonhoven kennen in alle oude goud- en zilversmidswerkplaatsen en kwam tot de stelling dat dit raam functioneel onderdeel was van de gildekeurkamer⁸. Het overzicht dat wij voor dit cahier hebben gemaakt, laat zien dat de nu bekende en beschreven Hollandse gildekeurkamers veelal ook op een bovenverdieping gevestigd waren⁹. Het feit dat het elders blijkbaar net als in Schoonhoven, steeds om een stenen gebouw gaat dat eigendom is van de stad¹⁰ en permanent bewoond wordt door ‘een portier’ en in Schoonhoven door de binnenouders -waarmee impliciet de bewaking van de ruimte georganiseerd was- lijkt Elsing’s stelling verder te onderbouwen.

Het gebruik en het onderhoud van de gildekeurkamer in Schoonhoven werd uiteindelijk gefinancierd door de helft van het intrederecht in het goud- en zilversmidsgilde ten goede te laten komen aan het weeshuis. De namen van nieuwelingen in het gilde werden daardoor opgetekend in de administratie van het weeshuis en, zoals Van der Molen destijds al opmerkte, hun namen bleven daarmee onbedoeld bewaard als leden van het Schoonhovense goud- en zilversmidsgilde¹¹. Voor ‘Zilversmeden van de Stad Schoonhoven’ wordt deze administratie dan ook aangeduid als één der veel geraadpleegde bronnen¹². Dit leidde bij ons tot de vraag: was -en is- de weeshuisadministratie dermate compleet dat we iedereen die sinds 1705 tot medio 1807 toetrad tot het gilde, dan ook kunnen kennen? Interessanter nog, kennen we dan nu ook iedereen? In vergelijking met ‘Zilversmeden van de Stad Schoonhoven’ kwamen wij tot een belangrijk aantal verbeteringen en aanvullingen. Een nieuwe notie die we daarbij hier introduceren zijn ‘goud- en zilversmeden die hun moeder opvolgen’, want de moeder blijkt in Schoonhoven sinds 1693 geïnstitutionaliseerd te zijn als opvolgende weduwe en ‘gildezuster’. Er blijven tenslotte tien anonieme betalingen over. Wie waren zij? Na de inventarisatie van de regelgeving proberen we hun identiteit vast te stellen.

---

⁶Van der Molen, 1993; Van der Molen, 2000, *Ordentelyck*, p.196. Op pag. 254 geeft Van der Molen kort het ontstaan van de gildenkamer weer. De daarbij geciteerde naamgeving “St.Andriesgilde” is tot heden door mij nergens in de bronnen bevestigd gevonden.

⁷ Van der Molen, 2000, p.62, en afgebeeld op het omslag. Verblijfplaats sinds 31 dec 2004: Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkemuseum te Schoonhoven.

⁸ Elsing, Th.M., Lokaties van keurkamers en Waarborgkantoren in Schoonhoven, De Schoonhovense Keurkamer terug in beeld? Voordracht, 4^e Nationale Zilverdag Symposium, Schoonhoven 29 november 2003.

⁹ Zie bijlage 1.

¹⁰ Van der Molen, 2000, p.17, 24. Het weeshuisvermogen was na de reformatie eigendom van de stad.

¹¹ Van der Molen, 1993. Hans van der Molen maakte mij attent op deze administratie en verstreekte mij in typoschrift een eerste voorlopige lijst met 71 door hem aangetroffen goud- en zilversmeden. Deze lijst kon door mij worden aangevuld uit dezelfde Weeshuisrekeningen met nog 17 bij naam genoemde en 10 anonieme goud- en zilversmeden. Zie bijlage 8 voor de volledige naamlijst.

¹² Begeer, e.a.,1981.

De nieuwe goud- en zilversmeden betalen intrederecht waarvan een deel aan het weeshuis werd afgedragen voor gebruik van de gildenkeurkamer. Het blijkt uit het overzicht dat wij hier zullen geven dat niet iedereen hetzelfde betaalde en dat ook in de loop der tijd verschillende tarieven gehanteerd werden. Deze verschillende tarieven hebben ongetwijfeld samenhang met regelgeving. Welke regelgeving hoorde in Schoonhoven bij de betaalde tarieven in de 18^e eeuw ? We presenteren daarvan een overzicht dat tien perioden met verschillende regelgeving blijkt te bevatten.

Wat betekende de gildekeurkamer qua inkomsten voor het weeshuis ? Van der Molen noemde het ‘wat extra inkomsten’. Maar was het misschien substantieel in vergelijking met de overige inkomsten ? En was de gebouwde kamer misschien een interessante belegging met een interessant rendement op de investering ?

Elke opgetekende betaling betekent een intrede. Hiermee moeten we een jaarlijks beeld kunnen geven en moeten we de vragen rond deze financiële aspecten kunnen beantwoorden.

De groei van het gilde in de 18^e eeuw is substantieel. In 1700 zijn er naar onze berekening ongeveer 15 goud- en zilversmeden. In 1798 blijken het er 40 te zijn geworden: bijna drie maal zoveel. Gaat deze groei geleidelijk of treden er daarbij sprongen op of is er sprake van trend en trendbreuken ? Aan de hand van de afgeleide intreden en de aanvullingen daarop, zullen we in dit Zilvercahier -hoewel strikt genomen buiten de scope van het keurkameronderzoek- wegens de onverbreekelijke causale samenhang ook een beeld geven van de ontwikkeling en de dynamiek in het gilde.

Het einde van de gildekeurkamers in het Placaetgebied kwam definitief tijdens het Koninkrijk Holland met de Wet van 11 maart 1807¹³ (Wet 1807). Via deze Wet 1807 kwamen er ‘Keurkamers van het Koninkrijk Holland’ in dezelfde steden en nog meer. Hieruit komen in 1811 en 1812 uiteindelijk de Kantoren van Waarborg voort¹⁴. Voor Schoonhoven was tot nu toe over het einde zoveel duidelijk dat Schoonhovenaren na 1809 in Utrecht moesten gaan keuren en dat zij kort daarvoor, in 1808, een nieuwe behuizing in het Oudeliedenhuis hadden betrokken¹⁵. Onlangs in 2003, is daarbij aanvullend door Luijt duidelijk gemaakt dat de Schoonhovense Keurkamer van het Koninkrijk Holland gesloten werd met als hoofdoorzaak fraude met belasting en met daarnaast ook steeds weerkerende klachten over de gehanteerde gehalten¹⁶. Waarom en wanneer echter de Gildenkeurkamer gesloten werd, en waarom en wanneer de verhuizing naar het Oudeliedenhuis plaats vond, bleven open vragen waarop we hier antwoord zullen geven.

Deze deelvragen en antwoorden beogen een bijdrage te zijn aan het beantwoorden van de hoofdvraag: “waarom en / of waardoor werd Schoonhoven de zilverstad ?”

---

¹³ Koonings, W., 1968

¹⁴ Dongen, C.B.van, 1994, Brumaire wet, p.47 e.v.

¹⁵ Begeer, e.a., 1981, p.8.

¹⁶ J.Luijt, 1807 - 1953: het merken van de fiscus. Schoonhoven gestraft ter exempel. Oneigenlijk gebruik van een nuttig proces ? 4^e Nationaal Zilverdag Symposium, 30 november 2003. Luijt onderzocht de archieven van de Generaal Meesteren van de Munt in de Bataafs-Franse tijd en meldde hieruit dat de Keurkamer te Schoonhoven op 1 april 1809 gesloten werd wegens onder meer fraude met de “gekroonde O” en daaraan gepaarde belastingontduiking.

3 De opbouw van dit Zilvercahier.

Na deze inleiding volgt in hoofdstuk 1 de ontstaansgeschiedenis van de Schoonhovense Gildekeurkamer met in bijlage 1 een overzicht van de kamers die uit de literatuur thans bekend zijn. Hoofdstuk 2 geeft een overzicht en analyse van de betalingen en een vergelijking van degenen voor wie betaald werd met de zilversmeden die uit de literatuur bekend zijn. Uit deze vergelijking volgen een aantal ‘nieuwe’ zilversmeden en correcties en aanvullingen bij de Schoonhovense zilversmeden, inclusief opvolgende weduwen. Hoofdstuk 3 geeft vervolgens een overzicht van de regelgeving en de tarieven voor de verschillende groepen. In hoofdstuk 4 proberen we bij de tien anonieme betalingen, aan de hand van andere archivalia, en deducierend, de passende zilversmeden te vinden en de anonimiteiten op te heffen. In hoofdstuk 5 staan we via een financiële analyse stil bij de vraag of de Gildekeurkamer een interessante bron van inkomsten was voor het weeshuis. Ook de ontwikkelingsdynamiek van het Gilde komt hier aan de orde. Hoofdstuk 6 beschrijft het einde van de Gildekeurkamer zowel als van de Keurkamer van het Koninkrijk Holland in Schoonhoven. Hoofdstuk 7 tenslotte geeft een overzicht van alle conclusies.

Bijlage 1 bevat een overzicht van de steden in het rechtsgebied van het Placaet van 1503 met goud- en zilversmidsgilden en hun keurkamers aan het eind van de 18^e eeuw ten tijde van de opheffing der gilden en gesubsisteerd hebbende gilden, met de locaties van hun bekende keurkamer. In bijlage 2 zijn transcripties opgenomen van de overige vermeldingen omtrent het goud- en zilversmidsgilde in de geraadpleegde weeshuisrekeningen en de blafferd. Bijlage 3 bevat een overzicht van de systematisch onderzochte archiefstukken. Bijlage 4 bevat chronologisch transcripties van andere aangehaalde bronnen. Bijlage 5 bevat de historische kritiek voor wat betreft de weeshuisrekeningen en blafferd. Bijlage 6 geeft de inventaris van de ingeleverde gildebescheiden uit de gildekeurkamer in 1800 en in 1807. In bijlage 7 is een overzicht opgenomen van de 18^e eeuwse regelgeving voor Schoonhovense goud- en zilversmeden en de bijbehorende tarieven voor intrede in het gilde en toegang tot de keurkamer. In bijlage 8 is het overzicht opgenomen van de betalingen voor gildenbroeders door de hoofdlieden, en na 1803 door de ‘werkbazen’ persoonlijk, en het door hen betaalde bedrag. Bijlage 9 toont naast de betalingen aan het weeshuis de ‘contra’ betalingen aan het gilde. Een alfabetisch-lexicografische index op persoonsnamen sluit dit Zilvercahier tenslotte af.

1. De ontstaansgeschiedenis van de Gildekeurkamer te Schoonhoven.

In 1705 dienden de hoofdlieden van het Schoonhovense goud- en zilversmidgilde een rekest in en verzochten aan de Magistraat “... *te mogen hebben een gildekamer ter oorsake zij nu sullen verpligt zijn wekelijkx te moeten ceuren conform de Nieuwe Resolutie van Haar Ed.Gr.Mo: ... (rk: niet ingevuld)*”. Naast het verzoek om een gildenkamer, verzochten zij tevens “...*om tot voldoeninge van de lasten vant gilt, te mogen introduceren een jaargelt op ider gildebroeder van 12 stuiver int vierendeeljaars ...*”. Het originele rekest, noch de datum daarvan is ons overgeleverd, maar het zal niet veel eerder dan 27 augustus van dat jaar geweest zijn want op 27 augustus 1705 besluit het college van de Magistraat¹ het rekest aan de burgemeesters voor te leggen ter overweging en advies².

In de administratie van het weeshuis is een kopie opgenomen van de uiteindelijke beslissing van de Magistraat. Hieruit blijkt dat de burgemeesters uiteindelijk positief hebben geadviseerd. Op 31 oktober 1705 werd op “*d’geannexceerde req(ueste) van de hooftluiden*” besloten om de keurkamer in het weeshuis te vestigen en om het weeshuis “*jaerlijcx voor huer*” een rente toe te kennen van twintig gulden. Ook het verzochte jaargeld werd toegekend. Iedere gildebroeder moest met ingang van 1 januari 1706 elk kwartaal aan de hoofdlieden 12 stuiver betalen “...*omme daer uijt te voldoen de koste bij d’supp(lianten) gesupposteert tot het in tarein brenge van t’readres van de zilvere kleijne keur in gevolge van haer Ed.Gr.Mogende resolutie in dato ... (rk:niet ingevuld³) dese jaers 1705*”. De rente werd toegekend omdat de keurkamer in het weeshuis op kosten van het laatste was getimmerd en de kamer ook door het weeshuis in de toekomst zou worden onderhouden en gerepareerd. De jaarrente moest ingaan op 1 januari 1706⁴. De “*Betalinge gedaen door den rend(ant) aen d’nieuw gemaekte goudt en zilver smits keur oft gilde kamer int weeshuijs op ordre vande h(ere) Burgem(eestere)*” bedroegen 148 gulden en 1 stuiver⁵.

Om één of andere reden bleken de inkomsten van het gilde in de praktijk onvoldoende zodat niet aan de verplichtingen jegens stad en weeshuis voldaan kon worden. Uiteindelijk vermeldde de rekening van het weeshuis, ondanks aanmaningen, een openstaande rekening over de jaren 1707 t/m 1717⁶. Daags na het afhoren van de rekening op 16 mei 1718, legden de burgemeesters de klacht van de boekhouder en regenten van het weeshuis voor aan de magistraat omdat “...*tot dato dezese geene de minste betalinge deswegen was gedaan*” en dat de hoofdlieden desgevraagd hadden laten weten dat zij ook in de toekomst geen kans zouden zien een dergelijk bedrag jaarlijks op te brengen. De hoofdlieden verzochten daarom de openstaande schuld van het gilde kwijt te schelden. Daarnaast stelden ze voor om voortaan “... *met van ijder inkoop in ’t gem(elde) Gilde, de helft van het recht daar toe staande, te laten genieten aan de Weezen*” en om dit op 1 januari 1718 in te laten gaan. Na aansluitend beraad besloot de magistraat dat de burgemeesters de inkomsten van het gilde over de afgelopen jaren moesten nazien en beoordelen of het beweerde conform de waarheid was. Wanneer dit zo zou zijn, zou over de kwijtschelding en over het voorstel nader worden beraadslaagd en

---

¹ De Magistraat wordt in Schoonhoven in de 18^e eeuw gevormd door de twee burgemeesters en de zeven schepenen onder voorzitterschap van de baljuw.

² OAS 26, Resoluties Magistraat, 27 aug 1705.

³ Tot op heden is ons geen resolutie van de Staten van Holland bekend geworden van die strekking.

⁴ Wh 65, Legger, fol.93. De originele resolutie is niet aanwezig in het resolutieboek van de Magistraat, OAS 28, omdat omstreeks 27 december 1718 een aantal bladzijden in het boek ontbreken.

⁵ Wh. 117 fol 71 e.v., Betalingen gedaan door de rendant t.b.v. de bouw van de keurkamer.

⁶ Wh 117, Rekening over 1717-1718; de rekening loopt jaarlijks van 15 mei.

besloten⁷. Het gilde bleek bij dit onderzoek door de burgemeesters “...nu omtrent 100 gulden bij kasse.”⁸

Het jaargeld van 12 stuivers per kwartaal (d.i. 48 stuivers of f 2,40 per jaar) van iedere gildebroeder zou jaarlijks ongeveer 40 gulden hebben moeten opleveren, als we aannemen dat er circa 17 goud- en zilversmeden waren in de periode 1705-1718⁹. Dat had ruim voldoende moeten zijn. Mogelijk is het jaargeld dus niet geïnd, dan wel door de hoofdliden voor andere doeleinden aangewend.

De rekening van het weeshuis over 1718-1719 vermeldt dat “*Giliam Verhaar als keurmeester van 't voorsz(egde) goud- en zilversmidsgilde ... volgens resolutie van d'Heeren van de Magistraat deeser Stede in dato 27 december 1718 ... wegens den inkoop van een nieuwe gildebroer*” 25 gulden betaalde¹⁰. Dit is het halve recht, overeenkomstig de tarieven zoals die in 1692 waren vastgesteld¹¹. Het betreffende resolutieboek van de Magistraat vertoont rondom 27 december 1718 helaas een hiaat zodat de tekst van de resolutie ons niet is overgeleverd. We moeten daarom afleiden dat de magistraat accoord was gegaan met het voorstel van het gilde op dit punt¹².

Op het voorstel van het gilde om de openstaande schuld kwijt te schelden was de Magistraat klaarblijkelijk niet ingegaan. In datzelfde boekjaar 1718-‘19 betaalde namelijk d’heer Jochemus Smits 75 gulden “... *in extentie en tot queijdinge van de achterstallige Renten ... sedert den jare 1707 tot den jare 1717 ...*”¹³. In het volgende boekjaar 1719-‘20 werd van Gielliam Verhaar nog eens 50 gulden ontvangen, eveneens “...*in Extentie en tot quijtinge van de agterstallige Renten ... sedert den jare 1717 tot den jare 1719...*”¹⁴.

De rekening vermeldde “...*in extentie...*” ofwel ‘als vervolg’, maar van een eerdere aanbetaling is in het rekeningboek geen spoor gevonden. Totaal betaalde het gilde, voor zover valt na te gaan, dus 125 gulden als afkoop van de openstaande schuld, welke schuld over de reeds verlopen jaren kan worden berekend op 260 gulden¹⁵. Dit is dus kennelijk een compromis van de magistraat op het verzoek van het gilde om algehele kwijtschelding van de openstaande schuld.

Omdat Verhaar het halve recht van een nieuwe gildebroeder afdroeg en niet zijn voorganger Smits¹⁶, mag verder nog worden afgeleid dat de eerste gildebroeder waarvoor het halve recht afgedragen wordt, zich inkoopt tijdens het dekanaat van Verhaar. Verhaar begint immers 1 december 1718. Dit is halverwege het boekjaar van het weeshuis dat steeds op 15 mei eindigt.

---

⁷ OAS 28, Resoluties Magistraat, 16 mei 1718.

⁸ Van der Molen 2000 p.254

⁹ Interpolatie. Begeer, e.a. 1981, vermeldt 9 meesters omstreeks 1663. Nederlands Muntmuseum, Plakatenmap nr. 3, Lijst van gildebroeders en meesters van het goud en zilversmitsgilde in de Hollandsche steeden, dit overgegeven aan heeren Raaden en Generaalmeesters anno 1745 (vriendelijke mededeling J.Luijt, email 4 oct 2002) vermeldt 28 gildebroeders, waarvan 4 weduwen-kashouders.

¹⁰ WH 117, rekening half mei 1718-1719.

¹¹ OAS 23, fol. 57 dd 7 december 1692

¹² In het betreffende resolutieboek van de Magistraat, OAS 28, ontbreken een aantal bladzijden rond december 1718 waardoor de originele resolutie ons niet is overgeleverd. Ook minuten over die jaren zijn niet aanwezig.

¹³ Wh. 117, Rekening over 1718-1719

¹⁴ WH 118, Rekening 1719-1720

¹⁵ Wh 117, rekening 1705-1706: “...in den jare 1705, vervalte het eerste jaar den Eersten Januari 1707, pro memorie”. Dus 13 jaar 20 gulden: eerste jaar 1 jan 1706 - 31 dec 1706, te betalen per 1 jan 1707, enz. tot 31 dec 1718.

¹⁶ Begeer, e.a. 1981, Bijlage V, Dekenlijst.

Daarbij dateert de resolutie van de Magistraat waarmee de nieuwe financiering werd geregeld van 27 december 1718. De conclusie mag zijn dat de eerste inkoop plaats vond in de periode tussen 27 december 1718 en 16 mei 1719. Wel betaalde Smits per 30 november 1718 de gedeeltelijke afkoop van de achterstallige rente: 75 gulden. We mogen uit deze gang van zaken verder concluderen dat de financiën van het gilde op 30 november 1718, aan het einde van het dekanaat van Smits, inderdaad niet toereikend waren -slechts “*nu 100 gulden bij kasse*”- om het gehele verschuldigde bedrag in één keer aan het weeshuis te betalen. Zijn opvolger Verhaar moest daarom het restant van het compromis een jaar later betalen: 50 gulden. Met deze schuldsanering en de nieuwe financieringsregeling van 27 december 1718 was het bestaan van de Gildekeurkamer van Schoonhoven in het weeshuis opnieuw geregeld. De nieuwe goud- en zilversmeden betaalden hun inkoop aan het gilde en het gilde moest vervolgens conform de resolutie van 1817 ‘de helft van dat recht laten genieten aan de wezen’. De individuele smeden stonden ‘de jure’ buiten deze verplichting en buiten de betaling. Vandaar de vermelding bij elke betaling ‘van de hoofdliden’ of de naam van één van hen. In de rekeningen 1759-’60 tot en met 1763-’64 werd dit overigens vijf jaar lang om onbekende reden niet vermeld.

Samenvattend is het ontstaan en de financiering van de Gildekeurkamer in Schoonhoven als volgt te reconstrueren. De hoofdliden meenden dat zij conform de ‘Nieuwe Resolutie van Haar Edel Groot Mogenden’, d.i. de Staten van Holland, in het vervolg wekelijks moesten gaan keuren en dat zij daarom een keurkamer nodig hadden. Tot heden hebben wij deze resolutie echter niet kunnen terug vinden. De Gilde- of keurkamer werd voor de hoofdliden van het Schoonhovense goud- en zilversmidsgilde tussen 15 mei en 31 oktober 1705 in het weeshuis getimmerd. De rekeningen voor de bouw werden door het weeshuis voldaan in opdracht van de burgemeesters. Op verzoek van de hoofdliden werd hun voorstel tot financiering van de kosten van bouw en van het onderhoud van de kamer bij besluit van de Magistraat op 31 oktober 1705 geaccordeerd. Het werd tot 27 december 1718 gedaan via een jaarrente van 20 gulden als huur, te betalen door het gilde. Het gilde moest dit financieren via een jaargeld van iedere zittende gildebroeder van 48 stuivers, in gedeelten per kwartaal te betalen aan de hoofdliden. In de praktijk bleek dit niet haalbaar. In 1718 hadden de hoofdliden nog niets aan het weeshuis betaald. Na 27 december 1718 werd de schuld gesaneerd en een nieuwe financiering ingevoerd. Volgens deze nieuwe financiering uit 1718 moest voortaan de helft van het recht van iedere nieuwe inkoop in het gilde door de hoofdliden worden afgedragen aan het weeshuis.

2. Toetreding en betaling: vergissingen, ander inzicht en ‘opvolgende weduwen’.

Vanaf 17 december 1718 tot medio 1808 werden de nieuwe goud- en zilversmeden in de administratie van het weeshuis genoteerd. In deze periode van ruim 91 jaar werden in totaal 108 betalingen genoteerd, inclusief twee p.m. posten. Hiervan werden er twaalf voor (oudste) gildebroederszonen genoteerd. Bij tien betalingen werd geen naam van de betreffende zilversmid vermeld. In bijlage 1 is een tabellarisch overzicht opgenomen van alle aangetroffen namen, inclusief anoniemi en van de betalingen¹. Vanzelfsprekend is de eerste vraag die opkomt wie deze anoniemi zouden kunnen zijn. Dat was reden om deze lijst met alle tot heden bekende goud- en zilversmeden van de stad Schoonhoven te vergelijken en met alle andere bekende 18^e eeuwse lijsten. Ook werden de patentregisters van 1806 tot 1813 op goud- en zilversmeden onderzocht en werd hiervan een overzicht aangelegd, hetgeen nog niet eerder gedaan werd. Naast een aantal nieuwe namen leverde dit alles correcties op bij bekende smeden, maar ook nieuw inzicht in de gang van zaken na de Bataafse omwenteling van 1795. Misschien nog belangwekkender was het nieuwe inzicht dat ontstond in ‘de opvolgende weduwe’ uit de 18^e eeuw en de zonen die vervolgens hun moeder-weduwe opvolgden.

Als inleiding schetsen we hieronder in 2.1 eerst de Bataafs-Franse tijd en de daaraanvooraangaande ‘Patriottentijd’ die de achtergrond vormde bij de administratieve gang van zaken in het weeshuis en bij de goud- en zilversmeden. In 2.2. staan we stil bij de vraag wanneer je in deze Bataafs-Franse tijd nu eigenlijk goud- of zilversmid werd of was . Daarna geven we in 2.3 een inleidende uiteenzetting over ‘de opvolgende weduwe’. In drie aparte paragrafen, 2.4, 2.5 en 2.6, geven we drie overzichten in tabelvorm van de nieuw gevonden namen, van gecorrigeerde gegevens of van bevestigde eerdere vermoedens. Elke tabel wordt in zijn paragraaf gevolgd door korte beschrijvingen per persoon met de relevante genealogische of biografische gegevens. De poging om de anoniemi te duiden volgt in hoofdstuk 4.

2.1 De Bataafs-Franse tijd.

In februari 1795 vond de Bataafsche revolutie plaats en werden bestaande bestuursstructuren vervangen. Formeel werden pas met de Staatsregeling van 23 april 1798 alle gilden vervallen verklaard en op 5 oktober 1798 eiste het Uitvoerend Bewind binnen acht dagen uitvoering daarvan in de praktijk². De strijd tussen regenten, patriotten, Oranjegezinden, unitaristen en federalisten was al langer aan de gang en was ook na 1798 niet afgelopen. Het begin van de breuk in het sociaal-economische systeem lag reeds in ‘de patriottentijd’ van de tweede helft van de 18^e eeuw³. Binnen de groep van Schoonhovense goud- en zilversmeden bestonden in ieder geval regenten en patriotten en was er ook regelmatig sprake van onderlinge conflicten⁴.

Kern van de Franse Revolutie, met in haar kielzog de Bataafse, was een einde te maken aan de stedelijke autonomie ten faveure van centrale macht en centrale organisatie. De

---

¹ Wh 117 - 123

² Van Genabeek, 1994, p.63-90. Staatsregeling van 1798, art. 52, 53, aangenomen 23 april 1798; Publicatie van het Uitvoerend Bewind, 5 oktober 1798

³ Bosch, 2000, hst.2, De maatschappelijk ontwikkeling in Nederland (1795-2000); Elias, Schölvinck 1991, hst.1 Het tijdperk; Amsenga, Dekkers 2004, hst.2, De langzame dood van de Republiek;

⁴ Van der Linde, s.a. ; Van der Linde, 1990, p34, 40; De Graaf-Van Osch, s.a.

gildenorganisatie was de exponent van de stedelijke autonomie bij uitstek⁵. Kortom, bij deze revolutie moesten de gilden verdwijnen.

Ook moest er in de Revolutie een einde komen aan de macht van de Regenten. De essentie van het regentendom was dat 'bestuursbanen' door de stadselite gekocht werden en de uitvoering van die banen werd uitbesteed aan afhankelijke derden die het eigenlijke werk deden. Daarnaast werd de bestuurspositie gebruikt om arbeids- of stadsambten aan familie en relaties te vergeven⁶. In Schoonhoven heerste deze regentenmentaliteit ook. In het goud- en zilversmidsgilde heette het "...*Aristocraten en eige belang zoekende hoofdlieden*"⁷. Besturen van het gilde was voor velen één van hun talrijke regentenbanen⁸. Een commissie uit het gilde rapporteerde daarover "...*de hoofdluiden ... verkiesen zig zelven weder als vooren op de nominatie tot deken, benoemen elkander tot keurmeester, doen rekening van inkomsten en uitgaven aan zig zelven en quasi aan Heeren Burgemeesteren, ...*"⁹. De vraag mag dan ook gesteld worden of sommigen van deze 'Regenten-smeden' het vak wel machtig waren, en of zij niet meer geïnteresseerd waren in het 'keuren' dat in Schoonhoven lucratief was¹⁰. Voor het feitelijke werk was er ook 'de knecht die de Keurheren assisteert'. Kortom, met de revolutie moesten ook de regenten verdwijnen.

Het patriotse protest tegen de Rekening van 1786 laat zien dat de oppositie van de zilversmeden niet tegen het gilde of tegen de toetredingstarieven gericht was, maar tegen de extra kosten die de "*Keurheren*" ten laste lieten komen aan het gilde. Hun keurstempels en hun knecht lieten ze door de gildeleden betalen, evenals hun potverteren met de burgemeesters bij het afhoren van de rekening. Ook teerden de "*dienaren van polici*" uit het gilde¹¹. Kortom, met de revolutie moesten de extra lasten verdwijnen.

Het gildesysteem voorzag voor goud- en zilversmeden in een aantal noodzakelijke functies: keuren, opleiding, belangenbehartiging, werk en inkomsten¹². Maar bovenal was de functie 'keuren' in het systeem cruciaal. Immers, zonder gestempelde keuren had de Schoonhovense goud- of zilversmid met zijn werk geen toegang tot de markt die gevormd werd door de jurisdictie van het Placaet van 1503. Als zelfstandig meester was hij dan brodeloos.

Met de Bataafse revolutie van 1795 was er echter ruimte voor een andere mentaliteit die resulteerde in bewust niet willen meedoen, niet registreren en niet willen betalen aan het systeem. Met de formele opheffing van de gilden in oktober 1798, gepaard aan het laten voortbestaan van de organisatie van het goud- en zilversmidsgilde, maar nu echter 'gratis', kwam een einde aan de gildenadministratie, aan de inkoop in het gilde en aan de afdracht van

---

⁵ Van Genabeek, 1994.

⁶ Werkroep Elites, 1986, 1989, Bulletins nrs. 7 en 9; hierin met name De Jong, 1984, p.4-7.

⁷ OAS 107, 2 juli 1795

⁸ Piet Muilwijk, Eliteonderzoek Schoonhoven, SAK, Kast D 133, Basisformulieren Eliteonderzoek, dossiers Assenberg, Van den Bosch, Brouwer, Dulavay, Van Erkel, de Graaf, Groenevelt, Oosterhout, Van Salen, Van Kempen, Smits, Verhaar, Van Vlissingen. In de jaren 1980 werd er landelijk onderzoek gedaan naar stedelijke elites. Het onderzoek werd gecoördineerd door de RU Leiden. Piet Muilwijk heeft hieraan deelgenomen voor Schoonhovense elite. Zijn onderzoeksresultaten en onafgemaakt werk bevinden zich in zijn nalatenschap op het SAK. Met dank aan Hans van der Molen die mij op het bestaan ervan attent maakte en aan Gerard Schut die de betreffende dozen traceerde.

⁹ OAS 107, 4 aug 1795, Protest tegen de Rekeningen van 1788 tot en met 1794.

¹⁰ R.Kappers, 2000, Goud- en Zilversmidsgilde in Schoonhoven, voordracht 1e Nationale Zilverdag Symposium, NGZKM, Schoonhoven 30 nov 2000.

¹¹ OAS 40, 11 jan 1787, fol. 22

¹² Van Genabeek, 1994.

het ‘halve recht daartoe staande’ aan het weeshuis. Wanneer goud- of zilversmeden in deze periode met hun vak beginnen lag niet meer éénduidig vast in de weeshuisadministratie.

2.2. Wanneer ben je goud- of zilversmid. Een ander inzicht.

Deze vorige gedachtengang leidt voor de onderzoeker tot de vraag ‘wanneer was je in de periode 1798-1807 dan eigenlijk feitelijk goud- of zilversmid’?

Vòòr 1798 is dit tamelijk helder te beantwoorden. Je was goud- of zilversmid als je lid was van het gilde, en als je door de collega’s en de overheid als zodanig was geaccepteerd. Voor de collega’s betekende het, dat de leerjaren waren volbracht, dat de Proef gedaan was, en vermoedelijk ook dat er een rondje gegeven was op St.Andriesdag. Kortom je moest vakmanschap en solidariteit betoond hebben. Voor de overheid betekende het, je meesterteken afslaan, je inschrijven in een register, de eed afleggen en daarmee je trouw en gehoorzaamheid beloven aan het systeem.

Na 1798 is de vraag echter niet meer zo eenvoudig te beantwoorden. De toegang tot ‘het gesubsisteerd hebbende gilde’ was gratis, dus werd er financieel op dit punt niets meer geregistreerd; de laatste betaling in de Gilderekeningen dateerde van 20 december 1798¹³. Daarnaast wisselde de overheid en regelgeving in dit revolutietijdperk ‘per dag’ waardoor een onbetrouwbare personele administratie ontstond. Een goed voorbeeld bij dit dilemma is Van Willenswaard die in 1806, als hij gemaand wordt de 25 gulden voor de keurkamer te betalen, zegt, ‘ik ben van mening dat wij daar destijds van waren vrijgesteld’¹⁴. Hij was dus al jaren aan het werk. Hetzelfde geldt voor Van Ooijen, Van Halteren en Verbeek. Zij waren kennelijk ook al jaren aan het werk. Hun werk werd dus al jaren op één of andere wijze gekeurd. Misschien via een collega die wel officieel toegang had tot de keurkamer. Maar misschien ook door keurmeesters-collega’s die tegen het gebruikelijke keurgeld een collega gewoon hielpen en daarbij hebben gedacht ‘jouw eed op het systeem is niet mijn zorg’. Werk van Verbeek werd in ieder geval in 1804 moeiteloos herkend in een geval van fraude¹⁵.

Na de opheffing der gilden in het algemeen in 1798 en het laten voortbestaan van de organisatie van de goud- en zilversmidgilden, werd per 21 juli 1800 de ‘Bataafse Ordonnantie’ voor de goud- en zilversmeden van kracht¹⁶. Toelating tot het vak werd verkregen door inschrijving in het Register bij de Keurmeesters en het afleggen van de eed in handen van het “*Gemeente-Bestuur*”. Landelijk en ook in Schoonhoven was er protest tegen deze ordonnantie, waarbij het vooral om het afleggen van de eed gaat¹⁷. Volgend aan een rekwesst aan het ‘Vertegenwoordigend Lichaam’ werd de Bataafse Ordonnantie op 3 september 1800 opgeschort. Door de staatsvormingen van 1801 is de opschorting nooit ongedaan gemaakt¹⁸. Ongeacht de opschorting gelastte het Departementaal Bestuur van De

---

¹³ OAS 2546, Rekeningenboek. Rekeningen van het goud- en zilversmidgilde van 1778-’79 eindigende 20 december 1798.

¹⁴ OAS 128, 28 april 1806

¹⁵ OAS 126, 17 maart 1804

¹⁶ “*Publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, houdende, een reglement of ordonnantie, waar naar de goud- en zilversmeden binnen de Bataafsche Republiek, mitsgaders zoodanige winkeliers of andere personen, die in gemaakt goud- en zilverwerk negotie doen of handeldrijven, zich zullen hebben te gedragen. Gearresteerd den 21 Julij 1800. Het zesde jaar der Bataafsche Vrijheid. Geleijkheid, Vrijheid, Broederschap.*” Met dank aan Janjaap Luijt voor het beschikbaar stellen van een copie afschrift.

¹⁷ OAS 115, 11 aug, 18 augustus, 24 november 1800.

¹⁸ Rekest aan het Vertegenwoordigend Lichaam 25 sept 1800 door g&z smeden van Dordrecht, Leiden, Haarlem, Amsterdam, Delft, Den Briel, Schoonhoven, Den Haag, Enkhuizen, Oost- en West-Zaandam, Goes, Utrecht, Zwolle, Leeuwarden, Sneek en Breda.

Delf de Schoonhovense Municipaliteit toch voort te gaan met de inschrijving in een register¹⁹. Het Register is inderdaad in Schoonhoven op 22 november 1800 aangelegd²⁰. Voor zover in de Schoonhovense archivalia kan worden nagegaan heeft het Gemeentebestuur echter de eed nooit afgenomen.

Na de opheffing van het ‘gesubsisteerd hebbende’ goud- en zilversmidgilde per Wet van 1 juli 1807 traden smeden voortaan toe tot het vak door zich in te schrijven bij de Keurmeesters in Schoonhoven onder vertoon van hun patent. Sinds 1 januari 1806 betaalde men jaarlijks het patentrecht. Er was daarbij een onderscheidend patent voor knechten, gezellen en voor meesters bij de goud- en zilversmeden. In november 1807 betaalde een grote groep van 35 jonge goud- en zilversmeden voor een patent. De zelfstandige uitoefening van het vak door hen werd later dat jaar echter ministerieel verboden. Nader moet onderzocht worden wat de achtergronden hiervan waren. We laten deze groep daarom op dit moment verder buiten beschouwing.

Tot slot moesten nieuwe werkmeesters met ingang van 1 januari 1808 examen afleggen alvorens ingeschreven te worden. Schoonhovenaren, vallend onder het departement Utrecht, deden examen bij de essayeur van ‘sRijks Munt te Utrecht²¹. Pas daarna waren ze goud- of zilversmid.

Bovenstaande inzichten en het door ons uitgevoerde nieuwe bronnenonderzoek in de Schoonhovense archivalia, met name in de patentregisters, leidde ertoe om de toetreding tot het vak van de goud- en zilversmeden na medio 1798 tot medio 1807 los te willen zien van ‘de eed’ of ‘de inschrijving’, en zo voor een Schoonhovense zilversmid soms tot een andere vaststelling of schatting te komen van zijn aanvangsjaar dan tot nu toe werd gehanteerd. In tabel 2.3 geven wij van deze ‘nieuwe’ aanvangsjaren een overzicht.

2.3 Opvolgende weduwen.

Bij de vraag, ‘kennen we nu iedereen die ooit toetrad tot het gilde’ kwam de kwestie van ‘de opvolgende weduwe’ naar voren; als volgt. Op 22 april 1693 werd in Schoonhoven bepaald dat weduwen van een vrijmeester, zolang ze niet hertrouwde, de nering en kas mocht voortzetten met knechten en gezellen, zonder zich te hoeven inkopen in het gilde onder een aantal voorwaarden (zie onder). De essentie van dit opvolgingsrecht bleef ook gehandhaafd onder de Magistraatskeur van 1774, de Vroedschapsgildewet van 1786, en onder de Wet Koninkrijk Holland van 1807. De Bataafse Ordonnantie bevatte een dergelijke bepaling niet. Pas met ingang van de Magistraatskeur van 1774 werden de opvolgende weduwen verplicht een meesterknecht aan te stellen. In hoofdstuk 3 wordt dieper op deze regelgeving ingegaan.

Opvolgende weduwen zijn ons inziens sinds 1693 zodoende feitelijk ‘gildezusters’; ze bezaten dezelfde rechten en dezelfde plichten, en ze dragen evenredig mee in de kosten zonder inkoop te hoeven betalen. Deze regeling leidde er toe dat zonen als meesterknechts bij hun moeder bleven werken en zich pas inkochten in het gilde als hun moeder om wat voor reden dan ook, ermee ophield.

Besluit tot opschorting 3 september 1800. De Minister van Financien schreef 31 okt 1806: “Omdat deze surcheance nooit is opgeheven, gaat de keuring nog steeds door op de oude voet”.

Met dank aan Janjaap Luijt voor het ter beschikking stellen van deze nog ongepubliceerde gegevens.

¹⁹ OAS 115, 24 nov 1800: spreekt van de aanschrijving van het Departementaal Bestuur van de Delf dd. 28 oktober 1800 om voort te gaan met de inschrijving.

²⁰ OAS 934, Register zelf is ongedateerd; OAS 115, 24 nov 1800 vermeldt de inschrijving op 22 november 1800

²¹ Koonings, 1968, p.49,50.

Met dit inzicht in ‘de opvolgende weduwe’ veranderde het intredejaar van sommige bekende zilversmeden soms aanzienlijk. Ook ontstond daardoor soms een antwoord bij de anonieme betalingen uit de beginperiode. In hoofdstuk 4 gaan we op deze anonymi nader in.

Hier volgt nu eerst tabel 2.1 en een chronologisch overzicht van opvolgende weduwen die werkzaam waren in de 18^e eeuw, ruim genomen van 1693 tot 1811, met hun werkzame periode. Dan volgt tabel 2.2 en een chronologisch overzicht van goud- en zilversmeden op basis van de ‘vergissingen’ die we traceerden in de periode 1718-1795. Ze zijn aangegeven als ‘nieuw’, of met een belangrijke correctie van hun intredejaar, of met een feitelijke bevestiging van de eerdere schatting van het intredejaar. Dit alles in vergelijking met ‘Zilversmeden van de Stad Schoonhoven’.

Tenslotte volgt tabel 2.3 en chronologisch overzicht uit de periode 1795 - 1813 met goud- en zilversmeden gebaseerd op feitelijke toetreding tot het vak in deze periode.

2.4 Opvolgende weduwen.

Genealogische en biografische gegevens over de periode 1705-1798.

NAAM OPVOLGENDE WEDUWE	VAN - TOT	REFERENTIE NUMMER
1. Martijntje Vervoorn, wed. Gaston Dulavay	1680-1728	G 025
2. Pieterella van Eck, wed. Bastiaan Brouwer	1695-1748	G 018
3. Belie Struijs, wed. Abraham van Arck	vervalt	G 059a
4. Sophia van der Sprong, wed. Theophil de Mars	ca 1700-ca 1714	G 121-nieuw
5. Sara Jonckheer, wed. Jacobus van de Vlist	1714-1740	G 194-nieuw
6. Sijtje Slaats, wed. Henricus van Erkel	1741-1766	G 037
7. Ida Helena de Lussanet, wed. Jan van Kempen	1741-1743	G 072-nieuw
8. Adriaantje de Bijl, wed. Dirk de Vos	1744- < 1766	G 196
9. Ida Helena de Lussanet, wed. Willem Reijkerkerk	1746-1752	nieuw
10. Dirkje Kol, wed. Jan Claasse van Harten	1743 -<1766	G 055
11. Maria van Vliet, wed. Pleun Labberton	?1764-1765	G 112
12. Pieterella Labberton, wed. Jan van Geelen	1784- na 1788	nieuw
13. Teuntje de Jong, wed. Leendert Labberton	1786- na 1788	G 111
14. Jannetje van der Vliet, wed. Jan van Vlierden	1790-1796	G 189
15. Margje Bouters, wed. Jan van Gelderen	1794- ? 1807	G 045-nieuw
16. Jannetje van der Vliet, wed. van Halteren	1806-1811	G 053

Tabel 2.1. Opvolgende weduwen, werkzaam in de 18^e eeuw, nieuw, gewijzigd, bevestigd

1. Martijntje Vervoorn, weduwe Gaston Dulavay.

De Heeren vande Magistraet deser Stadt Schoonhoven nader gesien en(de) geexamineert hebbend de geannexeerde req(es)te bij ofte van wegen Martijntie Vervoorn wed(uwe) van Gaston Dulavay zal(ige)r, in sijn leven vrijm(eest)er van het Gout en Silversmits Gilde binnen deze Stadt aen haer E(del)achtb(are)n gepresent(eer)t mitsgaders noch gesien het bericht van de Hoofdiluiden en keurm(eeste)r vant voorsz(egde) Gout en Silversmits Gilde binnen dese voorsz(egde) Stede, alsmede daer op noch gehadt het advijs van(de) Generael M(eeste)rs vande Munte van Hollandt, en gesien (doorgehaald: den atte...?.en) de verclaring van(de) Dekens en Gesworens van 'sGravenhage, en omstandich geleth opt versoeck bijde req(es)te gedaen, hebben goetgevonden ende (ver)staen de suppliante als wed(uw)e van een vrijm(eeste)r sijnde te consenteren en toetestaen met knechte en gesellen in hare hujsing of winkel te mogen doerwerken (ende) de neringe vant gout en(de) silver te vercoopen soo lange sij wed(uw)e is blijvende te mogen exerceren sonder het Gilde te koopen mits dat de suppl(ian)te ingevolge van de resol(utie)n van haer Ed(el) Gro(ot) Mo(gende) de Heeren Staten van Holl(an)t (ende) Westvrieslandt in dato den 3^e Meij 1663 alvorens sal moeten doen den Eedt, dewelke alle werckbasen op het inkomen vant Gout en(de) Silversmits Gilde gehouden en schuldich sijn te doen, dat oock sij suppliante haer in alles sal moeten reguleren naer de keure ordonnantie placcaten en gewoontens op het gout en silversmede geemaneert, en tot noch toe binnen dezer Stede geobserveert, alsmede dat sij suppl(ian)te nevens de gesamentl(ijke)n gildenbroeders vant voorsz(egde) Gilde sal moeten dragen de costen ten laste vant selve Gilde vallende, ordonneren en de statueren wijders dat alle wed(uw)en van vrijm(eeste)rs vant meergem(elde) Gilde binnnen dezer Stede in het toecom(end)en alle (he)t selve mede sullen (ver)mogen te doen. Actum inde (ver)gaderinge van(den) Magistraet op den 22 (ste)n April 1693.²²

Weduwen mogen voortaan, zonder zich in het gilde te kopen,

- met knechts en gezellen in haar huis of winkel doorwerken

- en de nering van goud en zilver verkopen

- zo lang als ze weduwe blijft

mits

- ze de eed doet van de nieuwe werkbazen volgens resolutie van de Staten van Holland van 1663

²² OAS 23, 22 april 1693.

- ze zich houdt aan alle keuren, ordonnanties, plakATEN en gewoonten die bij het goud- en zilversmeden gebruikelijk zijn, en in deze stad gevolgd worden
- ze naast de gezamenlijke gildenbroeders de kosten van het gilde meedraagt

Gaston Dulavay overleed kort voor 20 juni 1680²³. Martijntje Vervoorn overleed kort voor 27 oktober 1728²⁴.

2. Petronella van Eck, weduwe Bastiaan Brouwer.

Dat zij opvolgende weduwe is bleek bij een geschil met Cornelis Martens over de tewerkstelling van zijn zoon. Hier wordt in 1697 vermeld "...*Pieterella van Eck, wed(uwe) Sebastiaan Brouwer, excerceerende de nering van gout en zilversmeden binnen Schoonhoven...is met Cornelis Martens overeengekomen na haar mans overlijden in presentie van haar mans moeder en swager Adriaan Brouwer nader was geaccordeert ...*" Martens beweert dat zijn zoon "*so lange bij de voorn(oemde) weduwe zoude blijven werken als Joncheer, meesterknecht de winkel van haar soude waernemen en langer niet*"²⁵. Gerrit Jonckheer deed op 3 juli 1697 de eed als goudsmid. Het ligt in de rede dat haar zoon Cornelis van Eck bij haar in de winkel als meesterknecht kwam, te meer daar hij ongehuwd is gebleven²⁶.

Tenslotte komt zij nog voor op de Lijst 1745 als kashouder. Petronella van Eck overleed op 18 december 1748.

3. Belie Struijs, weduwe van Abraham van Arck, e.v. Jasper van Hellemondts.²⁷

Jasper van Hellemondts is in Schoonhoven alleen als leerling bekend (1686). Hij trouwde te Gouda 19 juni 1700 met de weduwe van de Goudse goud- en zilversmid Abraham van Arck. Tot zijn huwelijk woonde Van Hellemondts in Schoonhoven en hij werkte in Gouda van 1700 tot 1715²⁸. Mogelijk was hij voor zijn huwelijk wel al vrijmeester in Schoonhoven. Belie Struijs hoort zo gezien dus niet thuis bij de 'opvolgende weduwen' van Schoonhoven.

4. Sophia van der Sprongh, weduwe Theophilus de Mars.

Dat zij en haar kinderen de winkel hebben voortgezet is aannemelijk omdat dochter Egberta in 1726-'27 goud en zilver koopt uit de boedel van Trijntje Bekker, huisvrouw van Jan Schipper²⁹. Drie dochters, Petronella, Egberta en Cornelia, acteerden zelfstandig en ongehuwd op 10 december 1714 inzake de erfenis van hun tante Adriana van der Sprongh. In die akte blijkt hun moeder Sophia van der Sprongh korte tijd daarvoor was overleden³⁰.

5. Sara Jonckheer, weduwe Jacobus van de Vlist.

Pieter van de Vlist trad in 1736 op in een akte voor leverantie van zilverwerk als "*mr zilversmid te Schoonhoven*". Hij deed dit zonder zich in het gilde te hebben ingekocht. Burgemeesters en schepenen legaliseerden vervolgens dit contract met Servaas de Raet³¹. Pieter deed zijn inkoop in het gilde pas in 1740-'41. Hij bleef tot zijn overlijden ongehuwd. Wij willen uit deze gang van zaken concluderen dat Pieter tot 1740-'41 als meesterknecht bij zijn moeder, de opvolgende weduwe van Jacobus van de Vlist, werkte. Zie ook onderstaand bij 'Vrijmeesters 1718-1798', onder nr.21.

6. Sijtje Slaats, weduwe Henricus van Erkel.

Henricus van Erkel, mr.zilversmid, begraven Schoonhoven 17 juni 1741, trouwde (1) Schoonhoven 26 maart 1709 Maria van Kempen, j.d. van Schoonhoven, overleden Sch. 4 juni 1715; hij trouwde (2) Schoonhoven 23 dec 1716 Sijtje Slaats, j.d. van Goudriaan, overleden Schoonhoven 21 mei 1766. Zij wordt op de 'Lijst 1745' nog vermeld als kashoudster³².

7. Ida Helena de Lussanet, weduwe Jan Johannesz van Kempen.

Zij trouwde onbekend waar of wanneer, Johannes Jansz van Kempen, mr. zilversmid, gedoopt Schoonhoven 5 april 1699, overleden 24 juli 1741. Zij hertrouwde in 1743 met de zilversmid Willem Reijerkerk. We nemen aan dat zij intussen de zilversmidwinkel voortzette. Zie verder hieronder nrs.9, 17 en 19.

²³ OAS 1, fol. 112

²⁴ NOS 7231, 27 okt 1728, machtiging.

²⁵ OAS 1, fol.224vo, 28 mei 1697.

²⁶ Muilwijk, Eliteonderzoek, dossier Brouwer. Cornelis Brouwer x Cornelia van Aken, waar Begeer e.a.1981, naar verwijst betreft zijn neef-naamgenoot Cornelis Adriaansz Brouwer.

²⁷ Begeer, e.a. 1981, G059a

²⁸ Schadee, e.a., 1980, 12

²⁹ Wh 118, rek 1726- '27

³⁰ NOS 7203, 10 dec 1714, overeenkomst inzake de erfenis van hun tante Adriana van der Sprongh.

³¹ RAS 2309, 3 aug 1736. Het contract, verleden voor Notaris Jan van Kempen, werd aldaar niet teruggevonden.

³² Piet Muilwijk, Eliteonderzoek, dossier Van Erkel.

8. Adriaantje de Bijl, weduwe Dirk Vos.

Zij komt voor op 'Lijst 1745' als kashoudster hetgeen, gegeven de regelgeving, alleen kan als opvolgende weduwe.

9. Ida Helena de Lussanet, weduwe Willem Reijkerkerk.

Op 13 januari 1751 vermaakte Ida Helena de Lussanet, laatst weduwe van Willem Reijkerkerk, aan haar knecht Johannes van den Berg alle gereedschappen tot haar zilversmidswinkel behorende³³. Hieruit moeten we concluderen dat zij opvolgende weduwe was van de zilversmid Willem Reijkerkerk.

Ida Helena de Lussanet trouwde als weduwe van de zilversmid Johannes van Kempen Jansz, ondertr./tr. Schoonhoven 18 jan / 3 feb 1743, Willem Reijkerkerk, laatst weduwnaar van Maria Graves.

Een Willem Reijkerkerk werd begraven op 1 juni 1746. Ida Helena de Lussanet werd begraven Schoonhoven 20 september 1752. Zie hieronder nrs. 17 en 19.

Mogelijk is Ida Helena de Lussanet identiek met Helena de Lussanet, gedoopt te 'Swoll' 29 april 1683, dochter van Jan de Lussanet en Aurelia de Langh. Jan de Lussanet was militair officier³⁴. Hij verbleef o.m. in Gorinchem; hij werd, met attestatie van Wesel, 7 juli 1669 lidmaat Neder Duits Hervormde Gemeente te Gorinchem. Dit echtpaar Lussanet-de Langh liet in Gorinchem vijf kinderen dopen van 1668 tot en met 1673³⁵. Zie ook de nrs. 7, 17 en 19.

10. Dirkje Kol³⁶, weduwe Jan Claasse van Harten.

Omdat de weduwe Van Harten genoemd wordt op de 'Lijst 1745' moet, in combinatie met de ampliatie van 1693, geconcludeerd worden dat Jan van Harten vrijmeester is geweest, wonende te Ameide. Het ligt in de rede te veronderstellen dat hij omstreeks zijn huwelijksdatum (ondertr. Schoonhoven, mei) 2 juni 1726 begonnen is.

11. Maria van Vliet, weduwe Pleun Labberton.

Pleun Labberton kwam te overlijden in 1764. Zijn weduwe heeft de zaak aangehouden. Op 30 januari 1765 testeerde ze voor notaris L.Boer en vermaakte de zilversmidswinkel aan haar zoon Leendert³⁷. Op 29 juni 1765 overleed Maria van Vliet en er werd op 3 oktober door de executeurs testamentairs de inventaris opgemaakt van de inboedel, waaronder de werkplaats en winkel³⁸. Op 4 juli 1766 volgde de scheiding en deling, waarbij de zilversmidswinkel aan Leendert werd toegeedeeld³⁹.

12. Pieterella Labberton, weduwe Van Geelen.

Jan van Geelen werd begraven 3 maart 1784⁴⁰. Zijn zoon Pieter, gedoopt 7 januari 1769, verzocht op 6 december 1788 om als meesterknecht bij zijn moeder te mogen gaan werken, maar de burgemeesters gaven als antwoord "*dat hij alvorens schutter moet worden en zig tot dat einde moet adresseeren aen de Capitein van zijn Vaandel*"⁴¹. Hij is naar we thans aannemen de Pieter van Geelen die tien jaar eerder in de Gilderekening van 1778-'79 genoteerd werd als leerjongen bij Johannes van den Berg.

De stad had kennelijk in deze roerige tijd schutters nodig. De Pruisen hadden eind 1787 de macht van de Prinsgezinden in de stad hersteld; de patriotten waren verdreven. De nieuw aangestelde burgemeesters lieten 11 januari 1788 noteren: "*En is bij deze gelegenheid wijders goedgevonden en verstaan de secretaris te verzoeken om op alle de electien teffens te noteeren, om geene personen tot nieuwe Gildenbroeders aan te neemen dan die schutters zijn; en 't zelve mede te noteeren op de electien der resp(ektieve) Gilden, welke bereids uitgegeven zijn*"⁴².

---

³³ CPM:NOS 7236, 13 jan 1751

³⁴ NL 1939, kol. 240, vraag van C.J. de Lussanet de Sabloniere.

³⁵ A. van der Poest Clement, De la Sablonière en aanverwante geslachten (De Lussanet, van Dijck, Schultz, Brunner, e.a.) NL 1923, kol. 66-71. Zie ook E.J.Koppeschaar, Jean de la Sablonière (1682-1726) en zijn naaste verwanten, NL 1939, kol. 560-563; ook NL 1913, kol. 341; Ned.Patriciaat 1923, De Lussanet de la Sablonière, p.314-321.

Systematisch onderzoek in, Genealogisch Repertorium Beresteijn 1972-1999 alsmede CD Rom search "Lussanet" in Ned.Patriciaat 1910-1997 en NL 1883-1983, heeft geen andere vermelding "Lussanet" opgeleverd.

³⁶ In Begeer, e.a., 1981 genaamd "Rol". Zie H.van Harten, 1980.

³⁷ CPM:NOS 7243, 30 jan 1765, testament Maria van Vliet, wed. Pleun Labberton

³⁸ CPM:NOS 7243, 3 okt 1765, inventaris boedel Maria van Vliet, wed. Pleun Labberton

³⁹ CPM:NOS 7244, 22-28, mei 1766 en 4 juli 1766, scheiding en deling.

⁴⁰ DTB Schoonhoven. Begeer, e.a. 1981 vermelden zijn overlijden in 1792, helaas zonder bron.

⁴¹ OAS 3, fol. 129, 6 dec 1788

⁴² OAS 3, 11 jan 1788

In het Rekeningenboek van het Gilde staat in een analoge situatie in hetzelfde jaar vermeld de inkoop van Jan Labberton door zijn moeder, de weduwe Leendert Labberton; zie onder nr. 12 hierboven.

Van Pieter van Geelen vonden we geen betaling in de weeshuisrekeningen, noch in de gilderekeningen. Het komt ons dus voor dat hij niet aan de eis van de burgemeesters heeft willen voldoen: hij is geen schutter geworden. De weduwe van Geelen heeft op een andere wijze in een meesterknecht moeten voorzien. Vermoedelijk ging ze op de oude voet, daterend van voor het verzoek van Pieter, verder. Over Pieter is bekend dat hij op 2 juli 1790 naar Mijdrecht vertrok⁴³. Hij is identiek met de Pieter van Geelen die zich in 1791 in Woerden als goud- en zilversmid vestigde en toen gehuwd was met Petronella Labberton. Beiden kwamen van Schoonhoven⁴⁴. Later vestigde hij zich te Gouda als goud- en zilversmid en kashouder. Hij was ten tweede male gehuwd met Jannigje de Haart⁴⁵.

13. Teuntje de Jong, weduwe Leendert Labberton.

Leendert Labberton overleed in 1786. In de gilderekening van 1787-'88 lezen we de ontvangst "*...van de wed(uw)e Leendert Labberton voor in koop als meester kneg van haar zoon Jan Labberton een somma van 25 gulden. En dewijle gemelde Jan Labberton zijnde de oudste zoon van een Gilde broeder sig heeft aan gegeven als meester self te worde na dat hij door Heeren Borger Meesteren als schutter is aangenomen, soo dient dit voor memorie te worden gehoude om dat hij de oudste zoon van een Gildebroeder zijnde, dat hij niet (rk:meer) behoefde te betalen als bovengemelde 25 gulde volgens het 4 Artikel van de Stedelijke Gilde Wet*"⁴⁶.

Dit laatste is een bepaling die we inderdaad expliciet kunnen terugvinden in artikel 4 van de op 26 februari herstellde Magistraatskeur van 1774. In de weeshuisrekening werd tussen 1 januari 1788 en 15 mei 1788 voor hem de ontvangst "*om als meesterknecht bij zijn moeder te werken*" genoteerd⁴⁷. Dit impliceert dat Leendert Labberton na 26 februari en voor 15 mei 1788 meesterknecht werd. Het blijft onduidelijk waarom hij niet onmiddellijk als zelfstandig meester genoteerd werd. Nader genealogisch onderzoek moet nog duidelijk maken wanneer Teuntje de Jong is overleden.

14. Jannetje van der Vliet, weduwe Jan van Vlierden.

Jan van Vlierden overleed op 10 mei 1790⁴⁸. Zijn weduwe mocht op 18 juni nog veertien dagen het teken van haar man blijven gebruiken⁴⁹. Op 28 juni 1790 had ze het 'geregeld'. De weduwe van Vlierden mocht voorlopig voor een jaar "*bij provisie door een meesterknecht op 't teken of merk van de zilversmid Andries Graves Kooijman te laten werken, zonder vooralsnog voor die knecht inkoop in 't gilde te doen*". Deken en hoofdlieden vonden het goed maar, "*met aanzegginge nochtans dat dezelve gehouden zal zijn binnen dat jaar inkoop in 't voorsz(egde) gilde te doen of anders zal moeten uijscheiden*"⁵⁰. Ook na dat jaar ging ze op één of andere wijze door want in de gilderekening van 1794-'95 betaalde zij f 1.10.0 voor haar zoon Anthonie als leerling. Op 28 maart 1796 hertrouwde zij met Hermanus van Halteren; zie hieronder nr.16.

15. Margje Bouters, weduwe Jan van Gelderen.

Cornelis van Gelderen werd in de weeshuisrekening 1794-'95 als meesterknecht bij zijn moeder genoemd, evenals in de gilderekening van 1793-'94 en betaalde daar 25 gulden. Het zilversmidsbedrijf was in Ameide. Vader Jan van Gelderen werd te Ameide begraven op 4 juni 1794. De moeder, Marghje Bouters, overleed te Ameide 29 maart 1812. Cornelis betaalde in Schoonhoven geen patent. Hij is overleden te Schoonhoven op 14 maart 1832⁵¹.

16. Jannetje van der Vliet, weduwe Hermanus van Halteren.

Na het overlijden van haar man Hermanus van Halteren op 13 juli 1806, zette zij de zaak voort. Zij kreeg patent op 1 januari 1807 voor "*zilversmeden*"⁵² en ook patent voor een winkel in kousen, garen en band⁵³. Ze woonde toen D95a. Haar zoon Willem van Vlierden, met patent als meester goudsmid, woonde op 13 november 1807 op

⁴³ Begeer, e.a., 1981, G 042.

⁴⁴ Luijt, 2001, Woerden, en vriendelijke mededeling Luijt e-mail 13-12-1999.

⁴⁵ Maja Houtman, vriendelijke mededeling email 5 jan 2005.

⁴⁶ OAS 2546, Rekeningenboek Gilde, rek. 1787-'88

⁴⁷ WH 122

⁴⁸ Aangifte gaarders 10 mei 1790, f.3.0.0.

⁴⁹ OAS 4, fol. 104.

⁵⁰ OAS 42, fol.9, 28 juni 1790, resolutie Magistraat.

⁵¹ J.J.van Gelderen, Van Gelderen, een Schoonhovens geslacht van zilversmeden, Gens Nostra 1989, p.209-216

⁵² OAS 2214, pat. nr. 104.

⁵³ OAS 2214, pat. nr. 56

D95. Haar zoon Anthonie woonde op diezelfde momenten eerst als zilversmidsknecht op D63a, later als meester zilversmid op D61. In de jaren 1808 tot en met 1811 kreeg de weduwe steeds patent als kashoudster en reizigster in goud en zilver. Ze testeerde op 14 mei 1816 en is dan 'winkel doende in de Lopikerstraat'⁵⁴. Ze overleed op 20 november 1846, en was 88 jaar oud.

Conclusies bij 'opvolgende weduwen'.

Het geheel van 1693 tot 1811 overziende willen we tot vier conclusies komen. Allereerst zijn alle nagelaten weduwen sinds 22 april 1693 rechtens potentieel 'opvolgende weduwe'. Naast de bovenstaande vijftien zouden er nog meer 'opvolgende weduwen' kunnen zijn.

Ten tweede, de daadwerkelijk opvolgende weduwen zijn sinds 1693 feitelijk 'gildezusters'; ze doen dezelfde eed, hebben dezelfde rechten en dezelfde plichten en dragen evenredig mee in de kosten. Hun intrede in het gilde is echter nooit opgetekend in de ons overgeleverde bescheiden, de weeshuisrekeningen, noch het Rekeningenboek van het gilde. Ook hun beëdiging is tot heden niet aangetroffen in de resoluties van magistraat of burgemeesters. Op de 'lijsten' van goud- en zilversmeden werden ze niet vermeld; tot heden vonden we alleen vermeldingen wanneer ze 'kashoudster' waren.

Ten derde, aanstellen en inkoop van een meesterknecht werd pas verplicht en 'belast' met ingang van de Magistraatskeur van 1774 en liep door via de Vroedschapsgildewet tot en met de Wet Koninkrijk Holland van 1 juli 1807. In de rekeningen vinden we deze meesterknechts wel terug, zij het dat we alleen 'zonen' als meesterknechts aantreffen.

Als 'serendipiditeit'-een ongezochte vondst- willen we als vierde conclusie trekken dat voor al deze nagelaten weduwen de ampliatio van 22 april 1693, die door Martijntje Vervoorn geïnitieerd werd, als een weduwen- en wezenverzekering heeft gefunctioneerd. Het gilde beheerste de toetreding tot het vak en kon met deze ampliatio niet alleen de nagelaten weduwen, maar alle bruiden van goud- en zilversmeden in Schoonhoven op voorhand verzekeren van werk en inkomen. Het ontbreken van een 'gildebus' van het goud- en zilversmidgilde in Schoonhoven ondersteunt deze conclusie. Pas later, wanneer het ambacht in en na de Bataafs-Franse tijd geliberaliseerd is, en 'de stad' en het gilde niet meer over de toetreding tot het vak gaan, zal in 1863 een eerste sociaal fonds door de goud- en zilversmeden worden gesticht: "Tot Hulp in Lijden"⁵⁵. Martijntje Vervoorn verdient postuum een standbeeld.

---

⁵⁴ NNOS 7290, 619, 14 mei 1816, testament Jannigje van der Vliet.

⁵⁵ R.Kappers, 1997, De Nijverheidsvereniging, p. 7, 13.

2.5 Vrijmeesters 1705-1795.

Nieuwe, verbeterde of bevestigde genealogische en biografische gegevens over de periode 1705-1795.

NAAM VRIJMEESTER	VAN - TOT	REFERENTIE NUMMER
17. Willem Reijkerkerk	ca.1700- voor 1745	nieuw
18. Jan van Harten	1726 - voor 1745	nieuw
19. Johannes Johannesz van Kempen	1729-1741	G 072
20. Bartholomeus Bredius	1738-1747	nieuw
21. Pieter van de Vlist	1740-1763	G 193
22. Jacobus Vuerens	1748-1756	nieuw
23. Jan van Geelen	1759-1784	G 042
24. Cornelis Kuijpers Jansz	1763-1784	G 103
25. Cornelis Kuijpers Adz	1777-1810	G 104
26. Jacobus Kuijpers	1791-1807	G 109
27. Pieter Roozenburg	1793-1797	G 148

Tabel 2.2. Goud- en zilversmeden en nieuw, gewijzigd of bevestigd aanvangsjaar in de periode 1718-1795.

17. Willem Reijkerkerk.

Willem Reijkerkerk, ged. Schoonhoven 10 aug 1683, zoon van Leendert Willemsz Reijkerkerk en Geertje Cornelis Leeuwenburgh⁵⁶. Hij trouwde (1) onbekend waar en wanneer, Maria Kok; (2) als weduwnaar van Maria Kok otr./tr. Schoonhoven / Benschop april / mei 1727 Maria Graves, weduwe Willem Groen, wonende te Benschop; (3) als laatst weduwnaar van Maria Graves otr./tr. Schoonhoven 18 jan / 3 feb 1743 Ida Helena de Lussanet, weduwe van Johannesz van Kempen Jansz., beide alhier wonende.

Willem Leendertsz Reijkerkerk moet theoretisch voor de aanmaak van 'Lijst 1745' overleden zijn anders was hij erop vermeld. De Willem Reijkerkerk die overleed (begraven) Schoonhoven 1 juni 1746, gaarders f. 3.0.0, is zo gezien dus naar alle waarschijnlijkheid een naamgenoot. Van hem zijn geen kinderen bekend.

Ida Helena de Lussanet overleed (begr) 20 september 1752⁵⁷. Ons inziens, werd zij, als opvolgende weduwe werkend met meesterknecht Johannes van den Berg, en niet zijnde kashoudster, niet op Lijst 1745 vermeld.

Op grond van de genoemde data schatten we de intrede van Willem Leendertsz Reijkerkerk in het goud- en zilversmidsgilde omstreeks 1700 en zijn overlijden 'voor 1745'.

18. Jan (Claase ?) van Harten.

Op dit moment kennen we hem als goud- of zilversmid alleen op grond van de vermelding van zijn weduwe Dirkje Kol, op de 'Lijst 1745'. In combinatie met de ampliatio van 22 april 1693 zouden we moeten concluderen dat hij goud- of zilversmid geweest is te Ameide. Zijn huwelijk (ondertrouw Schoonhoven, mei 1726) vond plaats te Ameide 2 juni 1726. Hij was gedoopt te Ameide, 7 januari 1706, zoon van Sander (Alexander) van Harten, bierbrouwer te Ameide, en Elisabeth van der Pijl, en begraven aldaar 4 mei 1743. Mogelijk ter identificatie van zijn tot heden onbekend meesterteken geldt: het wapen van de familie in Nieuwpoort vertoont als hoofdfiguur een 'klimmend hert' en als neven figuur een 'franse lelie'⁵⁸. Zie verder hoofdstuk 4.

⁵⁶ De sleutelaktes in deze filiatie zijn CPM:NOS 7228 dd 6 dec 1726, en CPM:NOS 7229 dd 4 jan 1730 waaruit blijkt dat Leendert Willemsz Reijkerkerk getrouwd was met Maria Kok, waarna de DTB vermeldingen bij de volgende huwelijken de verbinding naar Ida Helena de Lussanet leggen.

⁵⁷ DTB Schoonhoven, en Muilwijk, Eliteonderzoek, dossier Van Kempen, dossier Reijkerkerk.

⁵⁸ H. van Harten, 1980, p.7 en 9. Merkwaardigerwijs vermeldde de auteur Jan 'Claase' van Harten als zoon van 'Sander' van Harten, hetgeen o.i. zeer ongebruikelijk zou zijn. De genealogie heeft overigens een sterk voorlopig karakter.

19. Jan Johannesz van Kempen.

Werd gedoopt Schoonhoven 5 april 1699. Intrede in het gilde: 25 gulden betaald door de heer Guiljam Verhaar aan het weeshuis, 1729-'30. Zoon van Johannes Teunisz van Kempen. Overleden 24 juli 1741. Trouwde onbekend waar en wanneer Ida Helena de Lussanet. Geen wettige nakomelingen⁵⁹.

20. Bartholomeus Bredius.

In de rekening 1738-39⁶⁰ werd door Hendricus van Erkel voor Bartholomeus Bredius als lid "*in 't goudsmidsgilde*" 25 gulden afgedragen. Nader onderzoek leverde het volgende op.

Als jongeman van Schoonhoven trouwde Bartholomeus Bredius te Schoonhoven (otr. 3 mei) 22 mei 1743 met Fransina Kampman, j.d. van Rotterdam. Het echtpaar liet kinderen dopen te Schoonhoven.

4-8-1743 Adrianus, getuigen, Melscher Kampman en Maria Kampman

29-6-1744 Adrianus

7-10-1745 Johanna

28-5-1747, Sophia en Fransina

Op grond van de vernoemingen en herkomst waren Bartholomeus' ouders Adrianus Bredius (huwelijk 1714: j.m. van Oudewater) en Sophia Dobben (1714: j.d. van Schoonhoven).

Op 22 sep 1747 werd het overlijden van Bartholomeus aangegeven, pro deo; op 2 april 1748 het overlijden van zijn weduwe Francijntje Kampman, eveneens pro deo. Hun kinderen Adrianus en Fransina belandden daardoor in het weeshuis⁶¹.

*"Ontfangen uijt den Boedel van wijlen de weeduwe van Bartelmees Bredius Als exsikuteur volgens Reekeningh gedaan voor heeren Burgemeesteren op den 3 ocktob(er) 1748 aan suiijver geldt overgehouden Naa gedaane uijtkoop met de krediteure, 402:8:14"*⁶².

Bartholomeus komt niet voor op de lijst van 1745, zodat we mogen veronderstellen dat hij voor die tijd reeds met het vak gestopt was, mogelijk wegens een fatale ziekte.

De familie Bredius voerde een familiewapen met drie zwarte stappende vogels 2:1, zo te zien zwarte kraaien⁶³. Mogelijk is met dit gegeven zijn meesterteken te achterhalen.

21. Pieter van de Vlist

In de weeshuisrekening 1740-'41 werd voor Pieter van de Vlist f. 12.10.0 betaald door de heer Johannes van Salen onder vermelding 'gildebrederszoon'. Uitgebreid onderzoek in de Schoonhovense archivalia heeft geen tweede Pieter van de Vlist opgeleverd noch een spoor van een eventueel bestaan. De familie Van de Vlist was ook onderwerp in het uitgebreide Eliteonderzoek Schoonhoven van Piet Muilwijk. Wij houden zijn intrede in het gilde daarom op 1740, als zoon van Jacobus van de Vlist en Sara Jonckheer, ged. 13 jan 1709, overl. 3 juni 1763. Hij testeerde op 18 januari 1763 en prelegateerde daarbij aan zijn zilversmidknecht Adrianus van Rijn "*sijn testateurs zilversmidsgereedschap en patronen, en item noch zijn testateurs hujsje staande aan de zuijdsijde van het Appelstraatje binnen deese stad, bij hem Adriaan van Rijn thans bewoont wordende*". Op 10 april breidde hij dit prelefaat uit met "*zijn testateurs zilversmitswinkel*". Op 4 mei herriep hij alle testamenten, speciaal dat van 10 april, en testeerde opnieuw. In dit testament kwam Adrianus van Rijn niet meer voor⁶⁴.

Pieter van de Vlist was een typische Schoonhovense regent. Naast zilversmid was hij ook schepen, vroedschap, electeur, Hoogheemraad van de Krimpenerwaard, directeur van de St.Joris Doelen, regent van het weeshuis en luitenant van het Blauwe Vaandel van de schutterij⁶⁵. Hij woonde in het huis 'De Wolff' aan de Haven, thans huisnr. 54 ("Jos Bulle"). Het huisje in de Appelstraat belandde destijds aan de achterzijde aan 'De Wolff'.

Zie verder ook bij de opvolgende weduwen, nr.5.

22. Jacobus Vuerens.

In de rekening 1748-'49 werd door Cornelis Brouwer voor de proef van Jacobus Vuerens 25 gulden afgedragen. Van hem is het volgende bekend geworden.

⁵⁹ Muilwijk, Eliteonderzoek, dossier Van Kempen, dossier Reijkerkerk.

Johannes Johannesz van Kempen had een 'onegte' zoon Johannes, ged. 28 okt 1732, bij Anna Lameer.

⁶⁰ Wh 119.

⁶¹ Van der Molen, 2000, p.222, 232.

⁶² Wh 120, rekening 1748-49.

⁶³ Nederlands Patriciaat 1911 (2), p.41

⁶⁴ NOS 7237, 18 jan, 10 april en 4 mei 1763, testamenten Pieter van de Vlist.

⁶⁵ Muilwijk, Eliteonderzoek Schoonhoven, dossier Van de Vlist.

Jacobus Vuerens, j.m. van Willige Langerak, trouwde Schoonhoven (otr.24-4) 11-5-1749 Helena Coppenol, j.d. van Schoonhoven. Op grond van vernoemingen was zij vrijwel zeker een dochter van Cornelis Ariensz Koppenol en Maria Jacobse Ros en gedoopt Schoonhoven 14-1-1717.

Het echtpaar Vuerens-Coppenol liet kinderen te Schoonhoven dopen:

5-2-1750 Willempje

23-5-1751 Hendrik

8-7-1753 Cornelis

13-3-1755 Maria

Met deze 4 kinderen vertrok het gezin begin februari 1756 naar Gouda. Inderdaad treffen we Jacobus Vuerens aan in het gilde te Gouda. Zijn naam en twee meestertekens staan op de insculpatieplaat: JV in een vierkant en in rond een Franse lelie⁶⁶. Hij was meester in Gouda van 1761 tot na 1768⁶⁷.

23. Jan van Geelen.

Volgens DTB Schoonhoven overleed Jan van Geelen 3 maart 1784.

24. Cornelis Kuijpers Jansz.

In de rekening 1763-64 werd voor Cornelis Kuijpers en Aalbert Zalee tezamen 50 gulden afgedragen. Bij de geldende tarieven is dat 25 gulden voor ieder. Op de lijst in het Rekeningenboek van het gilde werd "*Cornelis Kuijpers*" -zonder patronieme toevoeging- genoemd met 1764 als beginjaar en meesterteken de letters CK⁶⁸.

Van Cornelis Kuijpers Jansz is het volgende bekend geworden.

Cornelis Kuijpers, ged. Schoonhoven 23-8-1735, z.v. Jan (Gerritsz) Kuijpers en Adriana Boesveld, overl. (Gaarders 3 gld, toevoeging "*Jz*") Schoonhoven 13-2-1784, tr. Schoonhoven (otr. 23-10) 7-11-1762 Judith de Groot, j.d. van 's-Gravenhage, d.v. Ary de Groot en Maria Boekhoven⁶⁹. Zij tr.2 voor 32-1-1787 Pieter van Oostrom⁷⁰. Cornelis en Judith testeerden te Schoonhoven 26-1-1766⁷¹. Ze doopten tien kinderen te Schoonhoven van 1-9-1763 tot 4-9-1777.

Cornelis Kuijpers Jansz, werd zo genoemd toen hij Jan Willem Loowiesen als leerjongen aannam in 1779-'80 en daarvoor 6 gulden betaalde. Ook werd hij genoemd zonder patroniem als Cornelis Kuijpers die een leerjongen aannam -Cornelis Oosterhoudt- en in 1786-87 daarvoor 3 gulden betaalde⁷².

25. Cornelis Kuijpers Adz.

Cornelis Kuijpers met de toevoeging "*Adz*" werd in de rekeningen van het weeshuis als zodanig genoemd bij zijn intrede in 1777-78. Hij, '*Adz*', werd ook op de lijst van het Rekeningenboek van het gilde genoemd: intrede 1778, meesterteken een dissel. Cornelis Kuijpers Adz werd in het Rekeningenboek van het gilde genoemd in 1779-80, 1780-81, 1786-87 en 1788-89 toen hij als leerjongens respectievelijk aannam, Philippus Kuijpers (6 gld), Daniel Straatman (6 gld) Cornelis Oosterhoudt (6 gld)⁷³ en zijn zoon Adrianus Kuijpers als oudste gildebroederszoon (3 gld).

Cornelis Kuijpers, zonder toevoeging, maar met de dissel, werd genoemd op de lijst van 22 november 1800⁷⁴ met de vermelding 'in zilver' en '23 jaar actief'. Ongetwijfeld dus de "*Adz*" van 1778. Hij betaalde patent van 1806 tot en met 1809. Op 24-7-1811 overleed deze Cornelis Kuijpers Adz in zijn tuinhuis te Willige Langerak en werd inventaris opgemaakt van zijn nalatenschap. Bij de afhandeling bleken zijn kinderen te zijn: Adrianus, zilversmid aan de Oude Haven 209, Gijsje, Jan, zilversmidsknecht te Leiden, Cornelis en de minderjarigen Andries, Egbertus en Pieter Kuipers.

---

⁶⁶ NGZKM, Collectie Zilverzaal

⁶⁷ Schadee, e.a., 1980.

⁶⁸ OAS 2546, rekeningenboek van het goud- en zilversmidsgilde

⁶⁹ CPM:NOS 7244, 26-1-1766.

⁷⁰ CPM:NOS 7266 nr.4, 23-1-1787

⁷¹ CPM:NOS 7244, 26-1-1766.

⁷² OAS 2546, rek.1779-1780 en rek.1786-1787.

⁷³ Als we de gebeurtenissen chronologisch overzien, is het logisch dat Cornelis Kuijpers Jansz door tijdgenoten pas nadrukkelijk met een patronieme toevoeging werd aangeduid vanaf het moment dat zijn naamgenoot '*Adz*' ook gildelid was geworden. Als '*Jansz*' in 1784 komt te overlijden was een nadere aanduiding in de gildenbescheiden vervolgens voor '*Adz*' niet meer per sé noodzakelijk. Om die redenen concluderen wij dat ook de genoemde Cornelis Oosterhoudt in 1786-87 leerling werd van '*Adz*'.

⁷⁴ OAS 934.

26. Jacobus Kuijpers.

Van Jacobus Kuijpers werd in het 'Register 1800' vermeld dat hij 19 jaren fungeerde. Dit zou betekenen dat hij in 1781 startte. Tot heden is geen bevestiging daarvan gevonden⁷⁵. In 1779 werd een Jacobus Kuijpers leerjongen bij Jacobus de Koning. Jacobus Kuijpers komt voor als ondertekenaar van het 'Declaratoir 1800'. Verder komt de naam nog voor op de lijst van de Essayeur Generaal van na 13 nov 1807 zonder enige nadere aanduiding. In de patent registers komt hij steeds voor als zilversmidsknecht, en één maal als gezelschap. In het 'Burgerlijk Register' komt op 21 juni 1811 een Jacobus Kuijpers voor die dan 42 jaar is, waarmee zijn geboortjaar op of omstreeks 1769 komt. Inderdaad vinden we in het doopboek zijn naam op 28 februari 1768. Een begin als leerjongen op tienjarige leeftijd was heel gewoon. Omdat we in de DTB verder geen Jacobus Kuijpers hebben aangetroffen houden we het er voorlopig op dat het om één en dezelfde persoon gaat en dat de vermelding 'fungeert 19 jaar' een misrekening is en dat het 'fungeert 9 jaar' had moeten zijn. De mogelijkheid dat er twee naamgenoten zijn moet toch ook onder ogen worden gezien; de Kuipers' waren uitgebreide zilversmidfamilies in Schoonhoven. De kans op twee naamgenoten achten wij echter zeer klein omdat in dat geval er twee maal een omissie in de overigens zeer accurate weeshuisadministratie zou zijn geweest. Zijn aanvangsjaar stellen we daarmee op 1791. Waarom hij destijds nooit aan het weeshuis betaalde is nog onopgehelderd.

27. Pieter Roozenburg.

In de weeshuisrekening werd in mei 1794 Pieter Rosenberg vermeld. Als oudste gildebroederszoon werd voor hem 12 gulden 10 stuiver genoteerd. In het Rekeningenboek van het gilde staat in 1792-1793, Pieter Roosenburg, oudstegildebroederszoon, 25 gulden. Bij zijn naam staat in de lijst werkmeesters "1793" en 'PR' als zijn teken. Hij komt niet voor in het 'Register 1800'.

Hij werd gedoopt op 24-4-1763 als zoon van Jan Rozenburg en Lucretia Kuijpers. Op 22-11-1797 werd te Schoonhoven het overlijden aangegeven van Pieter Roosenburg Jz, gaarders 30 gulden; hij was ongehuwd. Hij werd tot heden vereenzelvigd met zijn broer Cornelis Roozenburg⁷⁶.

---

⁷⁵ Begeer e.a. 1981, vermeldt 1791 zonder opgave van reden. Koonings vermeldt Jacobus met een leeftijd van 54 jaar; echter, hier is Cornelis Kuijpers de keurmeester bedoeld en verward.

⁷⁶ Begeer, e.a., 1981, nrs. G048 en 261

2.6 Vrijmeesters 1795-1809.

Genealogische en biografische gegevens over de periode 1795 tot 1809.

NAAM GOUD- OF ZILVERSMID	JAAR VAN AANVANG	REFERENTIE NUMMER
28. Cornelis Roozenburg	30 nov 1795	nieuw
29. Bastiaan Bloemendaal	1798	G 013
30. Willem Smits	eind 1799	G 165
31. Dirk Wendels	eind 1799	G 204
32. Hendrik Verbeek	1800	G 180
33. Pieter van den Hoft	1800	nieuw
34. Abraham van Willenswaard	1802	G 207
35. Isaac van den Berg	1803	G 004
36. Hermanus van Halteren	1803	nieuw
37. Arnoldus van den Bergh	1804	nieuw
38. Jacobus Hubertus de Ruiter	1806	G 149
39. Anthonie van Vlierden	1807	G188
40. Johannes van Bovene Hz	1807	nieuw
41. Jacobus van den Berg Jcz	1807	G 005
42. Willem van Vlierden	1808	G 190
43. Johannes van den Berg jr.	1809	G 006
44. Johannes Petrus van Niffelen	1809	nieuw

Tabel 2.3. Goud- en zilvermeden en nieuw, gewijzigd of bevestigd aanvangsjaar in de Bataafs-Franse tijd 1795-1809.

De systematisch onderzochte Schoonhovense bronnen hiervoor zijn, het 'Register1800'⁷⁷, het 'Declaratoir 1800'⁷⁸, de 'Patentregisters' van 1806 tot 1813⁷⁹, de 'Lijst Essayeur-generaal 1807'⁸⁰ aangelegd omstreeks, maar na 13 november 1807, de 'Resoluties' van de Raad der Gemeente van de Stad Schoonhoven over de periode 1798-1809⁸¹, Uitgegane Missiven 1795-1813⁸², en het 'Burgerlijk Register'⁸³ van 1811.

De toetrede, wijziging of bevestiging, zoals vermeld in tabel 2.3 en onderstaand, zijn gebaseerd op de genoemde Schoonhovense bronnen. Uitputtender onderzoek in de archivalia van de Essayeur-generaal of van de Munt, dan Begeer, e.a. in 1981 deden, kunnen andere data opleveren.

28. Cornelis Roozenburg.

In de weeshuisrekening van 1795 werd voor Cornelis Roozenburg 12 gulden betaald onder nadere vermelding "maay 1796"⁸⁴. In het Rekeningenboek van het gilde betaalde hij 37 gulden met de vermelding "nieuwe gildebroeder, 30 november 1795"⁸⁵. In het 'Register 1800' kwam hij voor: "Cornelis Roosenburg, goud- en

⁷⁷ OAS 934, blijkens OAS 115, 24 nov 1800, aangelegd op 22 november 1800.

⁷⁸ OAS 115, 24 nov 1800.

⁷⁹ OAS 2213 t/m 2220, Registers van landswege voor Schoonhoven afgegeven patenten, 1806-1813, 8 dln.

⁸⁰ NA, Archief van de Essayeur-generaal, inv. 23 C, akte 9. Lijst van personen ingeschreven bij de keurkamer van Schoonhoven 1807. Met dank aan Janjaap Luijt voor het ter beschikking stellen van deze lijst.

⁸¹ OAS 106 t/m 119 Resoluties van de Municipaliteit, 13 dln en OAS 124 t/m 131 Resoluties van de Raad, 9 dln.

⁸² OAS 175 (vanaf 8 januari 1795) t/m OAS 182, Registers van uitgegane missiven, Municipaliteit en Raad.

⁸³ NAS 36, "Burgerlijk Register", nr. 162

⁸⁴ Wh 122

⁸⁵ OAS 2546

zilverkashouder en werkmeester in zilver, ca. 6 jaaren, teken CR". Hij betaalde patent in 1806 als zilversmid en kashouder en in de volgende jaren tot en met 1813 als goud- en zilversmid en kashouder.

Van hem is verder het volgende bekend geworden. Gedoopt, Schoonhoven 23-6-1768 als zoon van Jan Rozenburg en Lucretia Kuijpers, tr. Schoonhoven 18-11-1804 Elisabeth Wantenaar. Leerling bij zijn vader in 1779, waarvoor 6 gulden werd betaald⁸⁶. Hij werkte tot 1828 en werd bij zijn overlijden op 9-3-1828 "*goud, en zilversmidskashouder*" genoemd.

Hij werd tot heden vereenzelvigd met zijn broer Pieter Roozenburg⁸⁷.

Het aanvangsjaar voor Cornelis was dus 1795.

29. Bastiaan Bloemendaal.

Bastiaan Bloemendaal 'van de Nieuwpoort' werd tussen 1 december 1790 en 30 november 1791 leerling van Adrianus Kuilenburg, een werkmeester in Nieuwpoort. Historisch ressorteerde Nieuwpoort onder de Gildekeurkamer van Schoonhoven. Impliciet veranderde dit ressort met de Staatsregeling van 1 mei 1798. Nieuwpoort behoorde vanaf 17 november 1798 tot het Departement van den Rhijn; Schoonhoven tot het Departement van de Delf⁸⁸. Expliciet veranderde het ressort van de keurkamer pas met de Wet van 1 juli 1807. Bloemendaal komt niet voor in het 'Register 1800'. In de rekening 1805-'06 komt Bloemendaal voor als 'memorie'. Hij trouwde op 2 april 1802 met Klasina Gaillard. Hij betaalde geen patenten in Schoonhoven. Uiteindelijk betaalde hij nooit aan het weeshuis. Bloemendaal was kennelijk lid van het gesubsisteerd hebbende gilde in Dordrecht, want hij keurde daar en komt voor op een Dordtse insculpatieplaat van omstreeks 1800⁸⁹. Er is werk van hem bekend uit 1799⁹⁰. Al met al denken we dat Bloemendaal na december 1796, d.i. het einde van zijn leertijd, en voor 1 december 1799 begonnen is, en meer in het bijzonder, kort voor de nieuwe districtenindeling van 17 nov 1798, of kort voor de opheffing van de gilden 5 oktober 1798. Met deze laatste gedachtegangen was er een grond voor de Schoonhovense mening destijds dat hij, toen hij begon, onder Schoonhoven ressorteerde en dus aan het weeshuis betalen moest. Wij stellen zijn aanvangsjaar op 1798.

30. Willem Smits en

31. Dirk Wendels.

Op 22 november 1800 werd een Register aangelegd van de Schoonhovense goud- en zilversmeden. Dit 'Register 1800' werd vereist bij de invoering van de 'Bataafsche Ordonnantie'. In het register werd het aantal jaren vermeld dat de smeden 'fungeerden'.

Hieruit komen als goud- en zilversmeden uit de periode 1 mei 1798 tot 22 november 1800 naar voren: Willem Smits, zilver, 1 jaar, en Dirk Wendels, zilver, 1 jaar. We schatten daarom hun aanvang eind 1799. Van beiden zijn geen patentbetalingen gevonden. Ze betaalden beiden nooit aan het weeshuis.

32. Hendrik Verbeek.

Een naam die we in de weeshuisrekeningen niet vonden is Hendrik Verbeek. We vonden hem wel in het 'Register 1800' opgenomen zonder vermelding van het aantal jaren dat hij fungeerde. Ook tekende hij het 'Declaratoir' op 24 november 1800. Hij betaalde een boete wegens foutief werk op 17 maart 1804 en werd daarbij aangeduid als 'zilversmidsbaas'. Tenslotte beloofde hij nog op 17 maart 1807 om 25 gulden voor het gebruik van de keurkamer binnen 6 weken te betalen. Achter zijn naam staat in het Register 1800 geen aantal jaren dat hij al fungeerde, terwijl dat bij alle anderen wel vermeld is. Wij nemen daarom aan dat hij 'zojuist' in 1800 was aangenomen in het 'gesubsisteerd hebbende gilde'. Hij betaalde uiteindelijk nooit aan het weeshuis.

33. Pieter van den Hoft.

Op 22 november 1800 ondertekenden alle goud- en zilversmeden een 'Declaratoir' gericht aan de Municipaliteit van Schoonhoven. Hierin verzochten zij, hangende de beraadslagingen van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek over de nieuwe Bataafsche Ordonnantie, hun beëdiging op te schorten. Tevens verklaarden zij dat hun bereidwilligheid om zich in het 'Register 1800' te laten inschrijven, niet mag worden uitgelegd alsof zij het eens zouden zijn met de inhoud van de nieuwe Bataafsche Ordonnantie.

Pieter van den Hoft komt naar voren uit dit 'Declaratoir 1800'. Wij identificeren hem als de Pieter van 't Hof die in 1782 leerling werd bij Adrianus Koppenol⁹¹ en in 1806 patent krijgt als winkelier in potten en pannen en op dat moment ook als zilversmidsknecht⁹². De vraag mag gesteld worden of hij inderdaad 'meester' zilversmid

---

⁸⁶ OAS 2546, Rekeningenboek

⁸⁷ Begeer, e.a., 1981, nrs. G048 en 261

⁸⁸ Amsenga, Dekkers, 2004, p.44, cartouche, Publicatie Uitvoerend Bewind 17 nov 1798.

⁸⁹ Begeer, e.a., 1981, G013.

⁹⁰ Ter Molen-den Outer, 1975, p.49, 56.

⁹¹ OAS 2546, Rekeningenboek.

⁹² OAS 2213, patent nr.53.

was. Op grond van het feit dat de collega's hem lieten meetekenen in het declaratoir onder de aanhef "*allen goud- en zilversmeden in Schoonhoven*", zijn wij van mening dat hij in ieder geval door hen als zodanig was geaccepteerd. Als aanvangsjaar noteren we voor hem dan ook 1800. Hij betaalde nooit aan het weeshuis.

34. Abraham van Willenswaard.

Abraham van Willenswaard was afkomstig uit Nieuwpoort en werd aldaar leerling van Adrianus Kuijlenburg in 1786-'87⁹³. Kennelijk na zijn leertijd van vier plus twee jaren, werd hij op 1 maart 1802 poorter van Schoonhoven⁹⁴. In de weeshuisrekening van 1805-'06 werd zijn betaling als 'memorie' genoteerd. Op 28 april 1806 doet hij de eed als zilversmid met de kantekening dat hij en twee collega's meenden "*van die betalinge te dier tijd waren vrijgesteld geworden*"⁹⁵. Op 22 december 1806 werd hij nog eens herinnerd aan zijn betalingsverplichting maar zei toen dat hij wilde betalen, maar de heer Penning had gezegd "*geen ordre te hebben tot ontfangen*"⁹⁶. Hij betaalde patent als meesterzilversmid in de jaren 1806 tot en met 1813. Wij stellen zijn aanvangsjaar op 1802.

35. Isaac van den Berg.

Isaac van den Berg was de jongste zoon van Johannes van den Berg. Zijn vader verzocht op 17 januari 1803 admmissie voor zijn zoon als zilversmidsbaas. Het verzoek werd in beraad gehouden⁹⁷. In het patentregister 1806 troffen we Isaac niet aan als zilversmidsknecht noch als zilversmid; mogelijk was hij niet binnen de stad aan het werk. Hij kreeg in Schoonhoven patent eerst als zilversmidsknecht in 1807 en even later als zilversmid op 10 juni 1807 en op 5 april 1808⁹⁸. In 1809 werkte hij in compagnie met zijn vader Johannes van den Berg⁹⁹. In 1810 en 1811 had hij patent als koopman in goud- en zilver en als zilversmidsknecht¹⁰⁰. Hij werd nog vermeld op 25 juni 1811 in het "Burgerlijk Register" als zilversmid. Hij heeft nooit aan het weeshuis betaald. Wij noteren voor hem als aanvangsjaar als zelfstandig zilversmid 1803.

36. Hermanus van Halteren.

In de rekening van het weeshuis over de periode 1 mei 1805 tot 1 mei 1806 werd Hermanus van Halteren voor "*memorie*" genoteerd. In de periode 1 mei 1806 - 1 mei 1807 werd de ontvangst van 25 gulden genoteerd. Bij de Raad van Schoonhoven had op 14 februari 1803 "*Hermanus van Alteren zich geaddressseert, en versocht hebbende om geadmitteert te worden tot het afleggen van de Eed als Silversmits Baas*". Dat verzoek werd in beraad gehouden¹⁰¹. Op 28 april 1806 legde hij de eed uiteindelijk af in het bijzijn van keurmeester van Milligen¹⁰². Hermanus van Halteren betaalde in 1806 ook voor zijn patent als zilversmid¹⁰³. De betaling voor het gebruik van de keurkamer voldeed zijn weduwe met de mededeling, als haar man geleefd had, "*zoude betaald geweest zijn*"¹⁰⁴.

Wij willen hier de volgende hypothese ontwikkelen. Hermanus Hermanusz van Halteren, rooms katholiek, kreeg op 6 mei 1796 attest van Jaarsveld naar Schoonhoven¹⁰⁵. Hij trouwde 28 maart 1796 te Jaarsveld de zilversmidsweduwe Van Vlieden, Jannetje van der Vliet. De Vroedschapsgildewet, die sinds 2 juli 1795 weer van kracht was geworden, gold nu: "*Ende weduwe inclinerende om de affaires van haren verstorven man te continueren, zal dezelve gehouden weesen een meesterknecht, die het ambagt binnen dese Stad volkomen geleerd heeft...*"¹⁰⁶. Met name deze laatste bepaling "*binnen de stad volkomen geleerd heeft*", speelde het nieuwe echtpaar parten. Als Hermanus al als zilversmid was opgeleid, dan was dat zeker niet binnen Schoonhoven gebeurd. Uit het 'Rekeningenboek' kennen we namelijk alle Schoonhovense leerlingen uit de periode van 1778 tot aan zijn trouwen in 1796, en daar is hij niet onder. Vandaar de leertijd op latere leeftijd (hij was toen 28 jaar).

---

⁹³ OAS 2546, Rekeningenboek

⁹⁴ OAS 234, het Grote Ruige Register

⁹⁵ OAS 128, resolutie 28 april 1806

⁹⁶ OAS 129, resolutie 22 dec 1806

⁹⁷ OAS 119, resolutie 17 jan 1803

⁹⁸ OAS 2214, 2215, nrs 110, 83

⁹⁹ OAS 2217, patent nr. 73

¹⁰⁰ OAS 2216 patent 1810, nr.20, OAS 2218 patent 1811, nr.7

¹⁰¹ OAS 124, resolutie 14 feb 1803

¹⁰² OAS 128, resolutie 28 april 1806

¹⁰³ OAS 2213, patent nr. 350

¹⁰⁴ OAS 129, resolutie 22 dec 1806

¹⁰⁵ SAK, Register verhuisde personen Krimpenerwaard.

¹⁰⁶ OAS 49, vroedschap, voorstel 18 november 1786, gearresteerd op 24 november.

Hij liet zich als leerling noteren bij Jan Duwel. In de rekening 1795-'96 van het gilde betaalde hij 3 gulden¹⁰⁷. Dat was het geldende tarief onder de op dat moment weer vigerende 'Vroedschapsgildewet' van 1786¹⁰⁸.

Na de vier leerjaren bij Duwel is het uiterst aannemelijk dat hij in 1800 bij zijn vrouw als knecht is gaan werken. 'Op papier' had zij namelijk de zilversmederij. Immers, vanaf 1790 zette zij de winkel van haar overleden eerste man, Johannes van Vlierden voort¹⁰⁹ en kennelijk langer dan de haar in 1790 toegestane één jaar, want in 1795 nam zij haar zoon, Anthonie van Vlierden, als leerling aan¹¹⁰. Er moet sinds 1790 wel een meesterknecht hebben gewerkt. Een inschrijving daarvan bij haar is echter niet bekend geworden. Jannetje zou onder de in deze periode 1790-1795 vigerende 'Magistraatskeur van 1774' hiervoor een betaling aan het weeshuis schuldig zijn geweest. Hermanus van Halteren wilde kennelijk na zijn leertijd van vier plus twee jaar, zelfstandig meester worden in 1803. Hij vroeg aan de Raad om de Eed hiervoor te mogen doen. Hij had echter nog geen 25 gulden aan het weeshuis betaald -die regeling was overigens pas drie weken eerder door de Raad aangenomen-, en zijn verzoek werd voorlopig aangehouden. Na het besluit van de Raad van 17 februari 1806, dat 'oude' zilversmeden pas patent kregen als ze alsnog 25 gulden voor het gebruik van de keurkamer zouden betalen¹¹¹, verklaart zijn actie van 28 april 1806, het afleggen van de eed.

Tot zover onze hypothese over de loopbaan van Hermanus van Halteren. We stellen zijn aanvangsjaar daarbij op 1803.

Van hem is het volgende genealogisch en biografisch bekend geworden.

Hermanus van Halteren, zilversmid te Schoonhoven ca. 1803-1806, geb. Jaarsveld, gedoopt (RK) Cabauw 10 mei 1764, zoon van Hermanus van Halteren en Antonia Verleun, overl. Schoonhoven, 13 juli 1806 (14 juli gaarders 'pro deo'). Trouwde (otr. Schoonhoven -gaarders pro deo- 11 maart 1796) Jaarsveld, gerecht, 28 maart 1796, Jannetje van der Vliet, kashoudster en 'zilversmid' te Schoonhoven, wed. Johannes van Vlierden, geb. Vuuren ca. 1758, overl. Schoonhoven 20 november 1846, dochter van Anthonie van der Vliet en Janneke Blom. Hermanus Hermanusz van Halteren, rooms katholiek, kreeg op 6 mei 1796 attest van Jaarsveld naar Schoonhoven¹¹².

Het echtpaar liet dochters dopen (NH, geen getuigen genoemd) te Schoonhoven:

Teuntje, 27-8 / 4-9-1796

Jannigje Johanna, 3 / 6-5-1798

Hermiena Anthonetta, 12 / 17-10-1799

en in Cabauw 16 / 18-5-1802 een zoon Hermanus Jacobus (RK, doopheffer Jacobus van Halteren).

Op 12 maart 1796 kochten Hermanus van Halteren, wonende te Jaarsvelt, en Jannetje van Vliet, weduwe van Johannes van Vlierden, te Schoonhoven een huis aan de oostzijde van de Haven bij de Stenenbrug. Het werd gekocht van Geertruid Alida Elias, weduwe van A.N.van Overveld. De koopsom was 400 gulden¹¹³. Het betrof het huis "De Halve Maan", kadastraal B26¹¹⁴. Later bleek het gezin in de Lopikerstraat te wonen.

Rondom de persoon en/of naamgenoten van Hermanus van Halteren blijven vraagtekens bestaan. Eén belangrijke daarvan luidt: wie was de Hermanus van Halteren wiens overlijden werd aangegeven te Schoonhoven op 12 oktober 1808¹¹⁵ ?

37. Arnoldus van den Bergh.

Arnoldus van den Bergh legde de eed als zilversmid af op 17 maart 1804 en gebruikte als meesterteken 'een handje'¹¹⁶. Hij werd in 1786 leerling van Gerrit Swaantjes de jonge. Hij vertrok naar Oudewater op 30 maart 1804¹¹⁷ waar hij trouwde met Aafje Koning¹¹⁸. Oudewater ressorteerde onder de Gildekeurkamer van Schoonhoven en later onder de Keurkamer van het Koninkrijk Holland te Schoonhoven. Hij betaalde nooit

---

¹⁰⁷ OAS 2546, Rekeningenboek

¹⁰⁸ OAS 107, resolutie 2 juli 1795

¹⁰⁹ OAS 42 fol.9

¹¹⁰ OAS 2546, rek. aug 1795-nov 1795.

¹¹¹ OAS 128, resolutie 17 feb 1806

¹¹² SAK, Register verhuisde personen Krimpenerwaard.

¹¹³ RAS 2348, fol.328.

¹¹⁴ Collectie Muilwijk, multoschrift nr.1, fol.81.

¹¹⁵ DTB Schoonhoven nr.12

¹¹⁶ OAS 126, resolutie 17 maart 1804, eed; OAS 178, uitgaande missive 6 feb 1805, meesterteken

¹¹⁷ Register Verhuisde Personen Krimpenerwaard, 2° supplement

¹¹⁸ CPM:RAS 2310, 13 mei 1804.

patent in Schoonhoven; vermoedelijk deed hij dat in Oudewater, waar we hem in ieder geval in 1807 aantreffen. Hij betaalde nooit aan het weeshuis. We noteren voor hem als aanvangsjaar 1804.

38. Jacobus Hubertus de Ruiters.

Jacobus Hubertus de Ruiters deed zijn eed op 17 februari 1806¹¹⁹. Vervolgens betaalde hij alle jaren van 1806 tot en met 1813 patent als goudsmid. In 1809 had hij daarbij patent als reiziger en in 1810 “*als zodanig negotie doende*”¹²⁰. In 1811 had hij naast zijn patent als goudsmid een patent als tapper en winkelier¹²¹. In 1812 werd dat aangeduid met “*orfèvre et Cabaretier*”¹²². In 1813 had hij patent als “*orfèvre*”¹²³. Hij heeft nooit aan het weeshuis betaald. We stellen zijn aanvangsjaar op 1806.

39. Anthonie van Vlierden.

Betaalde patent als zilversmidknecht in 1806 en 1807. Op 13 november 1807 betaalde hij met de groep van 35 jonge goud- en zilversmeden patent als meesterzilversmid. In 1808 en 1809 betaalde hij zijn patent al meester zilversmid, en ook steeds vanaf 13 november. Op 16 sep 1808 moest hij zich verantwoorden over het te laat brengen van zijn werk op de keurkamer¹²⁴. Hij werkte toen dus onder zijn patent van 1807 als zelfstandig zilversmid. We stellen zijn aanvangsjaar op 1807.

40. Johannes van Bovene Hz.

Johannes van Bovene Hendrikszoon, had patent als goudsmidknecht in 1806 en als meester goudsmid in 1807; dit laatste patent liep sedert 8 september 1807¹²⁵. Hij woonde toen A 76 in Schoonhoven. Hij betaalde nooit aan het weeshuis. Merkwaardigerwijs troffen we hem aan met de datum 30 juni 1807 op de insculpatieplaat van Gouda¹²⁶. Later zou hij nog in Dordrecht actief zijn¹²⁷. We noteren als aanvangsjaar in Schoonhoven 1807.

41. Jacobus van den Berg Jcz.

Jacobus van den Berg Jcz, zoon van Jacobus, verwer, en Cristina Tredels, kreeg patent als meester goudsmid op 13 november 1807, tezamen met de groep van 35 jonge goud- en zilversmeden. Eerder dat jaar had hij sinds 30 maart 1806 patent als goudsmidknecht¹²⁸. In 1808 kreeg hij weer een patent, nu als meester goudsmid vanaf 18 november. Hij woonde zowel in 1807 als 1808 in het huis B107¹²⁹. In 1809 en 1810 kreeg hij ook patent maar werkte toen in compagnie met Hendrik Daniel Hellegers¹³⁰. In 1811 kreeg hij weer patent, maar nu alleen¹³¹. Hierna troffen we hem niet meer in de patentregisters aan. We noteren als aanvangsjaar 1807.

42. Willem van Vlierden.

Betaalde patent als meester goudsmid op 13 november 1807 samen met de groep van 35 jonge goud- en zilversmeden. Vervolgens betaalde hij in de jaren 1808, '09, '11, '12 en 1813 patent als meester goudsmid, en ook steeds vanaf 13 november. Hij betaalde nooit patent als knecht. Gelet op de woonhuizen werkte Willem bij zijn moeder van 1806 tot 1808, waarna zij zich als kashoudster vestigde en Willem als zelfstandig goudsmid. We stellen zijn aanvangsjaar op 1808.

43. Johannes van den Berg jr.

Jan / Johannes van den Berg jr, zoon van zilversmid Johannes sr, kreeg patent als meester zilversmid op 13 november 1807, tezamen met de 35 jonge goud- en zilversmeden. In 1808 had hij eerst patent als knecht; dat werd doorgehaald. Op 11 juni 1809 kreeg hij patent als zilversmid in compagnie met Arij van Vuuren¹³². In 1810 t/m 1813 kreeg hij patent alleen. Hij betaalde nooit aan het weeshuis. We noteren als aanvangsjaar voor hem 1809.

---

¹¹⁹ OAS 128, resolutie 17 feb 1806.

¹²⁰ OAS 2216, patent nr. 204

¹²¹ OAS 2216, patent nr. 231

¹²² OAS 2219, fol. 61, nr.234

¹²³ OAS 2220, fol.78vo, nr.156

¹²⁴ OAS 130, resolutie 16 sep 1808

¹²⁵ OAS 2213 en 2214, resp. patenten nrs. 494 en 121.

¹²⁶ Schadee, Krebbers, 1980, p.13 en p.61

¹²⁷ WaarborgHolland, 2003, nrs. 6167, 6168, 6177.

¹²⁸ OAS 2213, patenten 1806, nr. 164

¹²⁹ OAS 2215, patenten 1807, nr. 145

¹³⁰ OAS 2217, patenten 1809, nr.90, OAS 2216 (27 jan) 1810, nr. 114.

¹³¹ OAS 2216 en 2218, patent nr. 160.

¹³² OAS 2217, patent nr.370

44. Johannes Petrus van Niffelen.

Johannes Petrus van Niffelen (ook Niffle), kwam met zijn vrouw Maria Theresa Senechal en twee kinderen op 18 september 1807 naar Schoonhoven uit Leiden¹³³. Hij had in 1807 en 1808 een patent als zilversmidsgezel; in 1809 als zilversmid en reiziger en woonde toen wijk A76¹³⁴. Eind 1809 vertrok hij weer, onbekend waarheen. Het lijkt erop dat hij zijn opleiding in Schoonhoven afrondde en daarna kort verbleef op zoek naar een werkkring. Hij betaalde nooit aan het weeshuis. We noteren als aanvangsjaar 1809.

---

¹³³ Register verhuisde personen Krimpenerwaard

¹³⁴ OAS 2215, patenten 1807 pat.nr. 121

3. Tarieven en regelgeving in Schoonhoven.

Toegang tot 'de keurkamer' en samenhang met de 18^e eeuwse regelgeving.

In de weeshuisrekeningen bedraagt 80 % van de betalingen 25 gulden. Er zijn 20 andere betalingen en twee p.m. posten; zie tabel 3.1. Zijn al deze betalingen conform tarieven op grond van daarvoor geldende regelgeving in Schoonhoven? Om dit te kunnen beantwoorden volgt hieronder een chronologisch overzicht van de bij ons onderzoek gevonden regelgeving in Schoonhoven. Hierbij wordt dan steeds ingegaan op de toetredingstarieven die in deze regelgeving genoemd worden.

Als eerste en oudste regelgeving -na het Placaet van 1503¹- voor het tarief om toe te treden tot het goud- en zilversmidsgilde van Schoonhoven, kennen we anno 2004 de resolutie van de Magistraat van 7 december 1692². Hertaald luidde de resolutie: *De heren van de Magistraat hebben om hen daartoe moverende redenen goed gevonden en besloten dat een persoon die in het vervolg binnen deze stad vrijmeester van het goud- en zilversmidsgilde wenst te worden, en zijn proef daarvoor doet, gehouden zal zijn aan het gilde, en ten profijte van het gilde, de som van 50 gulden te betalen. En een leerjongen die voor het eerst in het ambacht of kunst komt moet 6 gulden betalen. Echter, de betaling aan de baljuw zal voor dit alles blijven zoals vanouds.* (transcriptie zie bijlage 4)

Uit deze tekst spreekt dat de intredetarieven in 1692 veranderd werden, behalve het tarief voor de baljuw. We weten niet wat er 'vanouds' aan de baljuw werd betaald, noch wat de oudere intredetarieven waren. Het tarief werd 50 gulden. Het halve recht, genoemd in het rekest van 16 mei 1718, is dan de 25 gulden die we bij 80 % van de betalingen aan het weeshuis inderdaad zien opgetekend. Uit het feit dat voor gildebroederszonen in de periode 1718-1774 steeds 12 gulden 10 stuiver afgedragen werd aan het weeshuis, mogen we afleiden dat het tarief voor hun intrede als vrijmeester in het gilde 25 gulden bedroeg, ofwel de helft van een niet-gildebroederszoon. Op welke Schoonhovense ampliatie of landelijke ordonnantie dit halve intrederecht gestoeld was, is thans onbekend³.

De tweede regelgeving met betrekking tot toetreding en toegang tot 'het keuren' is de Magistraatsresolutie van 22 april 1693⁴. Hierin werd naar aanleiding van het verzoek van Martijntje Vervoorn, weduwe van Gaston Dulavay, bepaald dat weduwen van vrijmeesters "...knechte en gesellen in hare huijsing of winkel te mogen doerwercken (ende) de neringe vant gout en(de) silver te vercoopen soo lange sij wed(uw)e is blijvende sonder het Gilde te koopen". In de periode 1718-1774 vinden we inderdaad geen betalingen aan het weeshuis voor opvolgende weduwen. Een belangrijke consequentie van deze ampliatie was dat ook de zoon of zonen van een dergelijke zilversmidsweduwe, bij haar konden blijven werken zonder zich in het gilde te hoeven inkopen. Pas bij hertrouwen, overlijden van hun moeder of anderszins moesten zij zich inkopen in het gilde. Een bewijs voor deze gang van zaken vormt gildebroederszoon Pieter van de Vlist⁵. Pieter sloot in 1736 een contract met Servaes de Raet

¹ OAS 2545a, "Gildeboekje", dat naast de Schoonhovense Gildenbrief ook een collatie van het Placaet van Philips II van 2 februari 1503 bevat, met daarin toetredingstarieven.

² OAS 23, fol. 57, Resoluties Magistraat. Voor transcriptie zie bijlage 4.

³ Het Placaet van 1503 kent dit halve tarief ook niet.

⁴ OAS 23, 22 april 1693. Voor transcriptie zie bijlage 4.

⁵ In de contemporaine bronnen noemde Pieter en andere leden van de familie zichzelf steeds 'Van de Vlist', welke schrijfwijze wij daarom hier overnemen. Etymologisch betekent dit dat de familienaam een toponiem zou

in Rotterdam wegens zilverwerk voor de loterij van de stad Borken in Munsterland. Hij wordt daarbij “*Mr.Silversmit te Schoonhoven*” genoemd⁶. De inkoop van “*Pieter van d’Vlist*” als gildebroederszoon vinden we daarentegen pas in de weeshuisrekening van 1740-41⁷. Uitgebreid genealogisch onderzoek in DTB en notarieel archief leverde geen andere Pieter van der Vlist op, noch aanwijzingen voor een mogelijk bestaan. In het ongepubliceerde Elite onderzoek van Muilwijk⁸, waarin hij o.m. de familie Van de Vlist onderzocht, is ook geen enkele aanwijzing voor een tweede Pieter aangetroffen. Overigens overleed de weduwe Van der Vlist, Sara Jonckheer, op 2 november 1762 te Schoonhoven.

Als derde regelgeving noemen we de resolutie van 31 oktober 1705. Het gilde betaalde in het vervolg een jaarrente van 20 gulden aan het weeshuis voor het gebruik van de gildenkeurkamer; de gildeleden betaalden op hun beurt ieder via 12 stuiver per kwartaal een jaargeld aan de hoofdliden ten behoeve van het gilde⁹.

De vierde regelgeving die tarieven regelde die toegang gaven tot ‘het keuren’ is de (verloren gegane) resolutie van de Magistraat van 27 december 1718¹⁰. Hierbij werd ingevoerd dat elke nieuwe goud- of zilversmid de helft van het recht daartoe staande ten behoeve van de wezen zou betalen. Deze betaling verving de jaarrente van twintig gulden. Of de gildeleden het jaargeld, per kwartaal 12 stuivers, nog bleven betalen aan de hoofdliden is onduidelijk.

Als vijfde regelgeving over tarieven in Schoonhoven kennen we ‘de Magistraatskeur’ uit 1774. Op 13 oktober 1774 werd door het stadsbestuur een nieuwe keur voor de goud- en zilversmeden uitgevaardigd. Deze “*Keure en Ordonnantie voor het Goud- en Zilversmeden Gilde der Stad Schoonhoven*” bestaande uit 21 artikelen, werd gedrukt door “*Herman Stertzenbach, ordinaris Stads en Klein-Zegel Drukker*”¹¹. Wij duiden deze keur hier aan als ‘de Magistraatskeur’ van 1774 in tegenstelling tot de “*Vroedschaps Gildewet*” uit 1786. Over de Vroedschapsgildewet straks meer.

De Magistraatskeur kende diverse verschillende tarieven en kwam als volgt tot stand. Op 30 november 1773 waren er voor de zoveelste keer in de Schoonhovense geschiedenis problemen rond de nominatie en verkiezing van de nieuwe deken. Volgens de magistraat was “...*t gemis van een behoorlijke rigtsnoer...*” voor het Gildebestuur en de gildeleden daar debet aan¹². De magistraat besloot daarom een nieuwe ordonnantie te maken om onder andere dit steeds weerkerende probleem voor eens en voor altijd op te lossen. De burgemeesters maakten een concept¹³ dat zij op 2 februari 1774 voorlegden aan de overige leden van de magistraat. Op 13 oktober van hetzelfde jaar werd de keur door de magistraat

---

zijn van ‘De Vlist’. Zie ook H. Van Den Dool, *Genealogie Van Den Dool*, SAK, Bib. nr. 89, over de etymologie van de familienaam Van Den Dool.

⁶ CPM:RAS 2309, 3 aug 1736, legalisatie van het contract door Burgemeesters en schepenen van Schoonhoven. Het contract zelf, verleden voor notaris Jan van Kempen te Schoonhoven dd. 23 juni 1736, ontbreekt in de betreffende protocollen.

⁷ Begeer c.s. negeren deze inkoop en menen dat de inkoop van Pieter van de Vlist zich als gildebroederszoon in de rekening van 1728-’29 vermeld is. Wij gaan er evenwel van uit dat Pieter van de Vlist meester werd in 1740-’41 zoals de weeshuisrekening zegt. Daarom moeten we op zoek naar een andere gildebroederszoon die tussen mei 1728 en mei 1729 meester werd.

⁸ Muilwijk, *Eliteonderzoek*, dossier Van de Vlist.

⁹ Wh 65, Legger, fol.93. De originele resolutie ontbreekt in het resolutieboek van de Magistraat, OAS 26.

¹⁰ Het bestaan van deze resolutie wordt vermeld in: WH 117, rekening half mei 1718-1719.

¹¹ OAS 2545, ‘Magistraatskeur’, gedrukt stuk.

¹² OAS 2545, ‘Magistraatskeur’, preamble.

¹³ OAS 34, fol.43.

vastgesteld “...gelijk deselve gearresteerd word bij dese ende dat deselve worden gedrukt ende in de aanstaande week gepubliceert”¹⁴.

In deze Magistraatskeur van 1774 werden onder meer de tarieven vastgesteld welke door de zilversmeden voldaan moesten worden aan gilde, aan deken, oud-deken, keurmeester en knecht (bode) van het gilde, aan de baljuw en aan het weeshuis. Een overzicht van deze tarieven is opgenomen in bijlage 7. Zo moest iedereen voor het maken van zijn meesterstuk, “*het doen van de proef*”¹⁵, een zilveren ducaton betalen -dat was 3 gulden en 3 stuivers- aan ieder van de hoofdliden en aan de gildeknecht. Bij het inkomen in het gilde moest vervolgens een ingeboren stedeling 25 gulden aan het gilde betalen, een Hollander van elders 33 gulden, en een vreemdeling van buiten Holland 50 gulden. Een eerste en eigen zoon mocht echter voor ‘de helft’ van het geld van een ingeboren stedeling gildelig worden. Dezelfde bedragen moesten ook nog eens aan het weeshuis en ook aan de baljuw betaald worden. Een kashouder betaalde 25 gulden aan het gilde, een daalder aan elk der hoofdliden en aan de gildeknecht, maar niets aan het weeshuis. Een weduwe van een vrijmeester mocht met een meesterknecht de ‘*affaires*’ van haar man voortzetten mits de meesterknecht de proef zou doen en ‘... voor de opneming derzelve (rk:de proef), als mede voor de inkoming van ’t Gilde, en voor ’t Weeshuis, betaalen de helft van ’t geene wegens een Vrijmeester is gestatueerd’.

Uit het bijschrift in het Rekeningenboek blijkt dat voor de oudste zoon bij een opvolgende weduwe de helft van de helft betaald moest worden.

De Magistraatskeur van 1774 week in essentie niet af van hetgeen de zilversmeden sinds 1692 gewoon waren geweest: 50 gulden om gildelig te worden en 25 gulden voor een eigen eerste (nb: niet ‘oudste’) gildebroederszoon. Van beide bedragen ging expliciet de helft naar het weeshuis. De bedragen voor de baljuw, de gildebestuurders en de bode werden nu in 1774 ook expliciet gesteld. Mogelijk waren dit de bedragen ‘als vanouds’ en zeker niet minder, gelet op het karakter van de Magistraatskeur. Opvallend is voor het eerst de ‘belasting’ van een meesterknecht bij een nagelaten weduwe. In Schoonhoven gold immers sinds 22 april 1693 dat een nagelaten weduwe met knechts de winkel mochten voortzetten zonder zich in te hoeven kopen in het gilde, mits ze wel samen met de overige gildeleden de kosten van het gilde droeg¹⁶. In feite bleef de weduwe in 1774 nog steeds buiten schot maar werd haar meesterknecht aangeslagen.

Wat tenslotte het meest opvalt zijn de bedragen voor buitenstaanders. Ooit, in 1639, betaalden de ‘buitenlanders’ Van Kapel en Van Dijck uit Utrecht, 10 gulden extra “*aan die van de neringe*” om lid te mogen worden van het gilde¹⁷. Nu moesten ‘buitenlanders’ t.o.v. een geboren stedeling totaal 75 gulden extra betalen en Hollandse niet-Schoonhovenaren 51 gulden extra. Leidend in deze tariefsdifferentiatie was *iemand's geboorteplaats*. Niet-Schoonhovenaren werden zwaarder aangeslagen.

Als zesde en volgende regelgeving met betrekking tot toetreding en toegang tot ‘het keuren’ kennen we de ‘Vroedschapsgildewet’ van 1786¹⁸. De Oranjegezinde burgemeesters Willem van Solingen en Dirk Hoola van Nooten noemden deze gildewet letterlijk “*Vroedschaps*

---

¹⁴ OAS 34, fol.54, OAS 35, fol. 4, 5.

¹⁵ OAS 1, fol. 138vo. Het doen van de proef was in Schoonhoven sinds 24 november 1685 verplicht voor degenen die wilden toetreden tot het goud- en zilversmidsgilde; transcriptie zie bijlage 4.

¹⁶ OAS 23, 22 april 1693 weduwen mogen de winkel voortzetten; transcriptie zie bijlage 4.

¹⁷ OAS 53, 11 mrt 1637, Van Kapel en Van Dijck betalen 10 gulden extra aan die van de neringe.

¹⁸ OAS 40, magistraat, fol. 16, 25 nov 1786.

Gildewet” bij het afhoren en sluiten van de rekening van het gilde op 15 juli 1788, nadat de patriotten in Schoonhoven de macht weer ontnomen was¹⁹. Ter onderscheid van de Magistraatskeur van 1774 gebruiken wij deze benaming ook.

De Vroedschapsgildewet kwam als volgt tot stand. Onder de zilversmeden, waarvan er velen tot de ‘patriotten’ behoorden, was veel weerstand tegen de Magistraatskeur²⁰. Bijvoorbeeld, in een vrijwel unaniem gezamenlijk protest tegen de gilderekening van eind 1786 uitten zij hun bezwaren. Let wel, het zijn met name de extra kosten, en niet de intrede tarieven, waar de smeden tegen ageerden. Zo richtte men zich tegen de kosten in de rekening van de gildeknecht die slechts ‘*de keurheren assisteert*’ en die de heren dus maar zelf moesten betalen, en tegen de kosten van het snijden van de stempels die de keurheren voor hun werk nodig hadden, en die ze dus ook maar zelf moesten betalen. Ook de ‘*dienaars der justitie*’ behoorden volgens de zilversmeden ‘*niet te teren uit het gilde*’²¹. In de daaraanvolgende discussie eind 1786 over een nieuwe gildewet, liet de baljuw zijn verbazing en ongenoegen noteren over het feit dat de magistraat zich inlaat met, en ingaat op, een voorstel van de vroedschap²². Deze inmiddels patriotse vroedschap²³ nam op 24 november 1787 met de burgemeesters deze nieuwe ‘*gildewet*’ aan die tegemoet kwam aan de bezwaren van de goud- en zilversmeden. Ook deze wet moest ter goedkeuring nog aan de magistraat worden voorgelegd. Die keurde de wet goed, zij het dat de Baljuw, zoals gezegd, zijn ongenoegen in de marge nog liet aantekenen²⁴. De magistraat stelde deze ‘Vroedschapsgildewet’ vast op 25 november 1786. Ze besloot tevens ook deze wet op kosten van de stad te laten drukken.

De ‘Vroedschapsgildewet’ vernietigde in artikel 1 allereerst de ‘Magistraatskeur’ van 1774. De vervolgens nieuw vastgestelde tarieven voor het doen van de proef weken niet essentieel af van 1774 (zie voor een vergelijkend overzicht bijlage 7). De tarieven bleven voor een inboorling 25 gulden. Het tarief voor een eerste en eigen zoon bleef het halve tarief: 12 gulden 10 stuiver. Echter, de basis van de tariefsdifferentiatie voor vreemdelingen veranderde. Voor iemand van elders die het vak in de stad leerde werd het 33 gulden, en voor iemand van elders die ook het vak buiten de stad leerde, 50 gulden. Leidend voor deze tariefsdifferentiatie werd dus *de plaats waar het vak geleerd was*. ‘Leren in Schoonhoven’ werd onder de patriotten bevoordeeld.

Met de Vroedschapsgildewet gingen de betalingen aan de gildebestuurders en de baljuw flink omlaag. De deken, oud-deken, keurmeester en de gildeknecht kregen telkens ieder nog maar 6 schellingen; dat was slechts 1 gulden 16 stuiver, in plaats van 3 gulden 3 stuiver²⁵. Aan de baljuw behoefde helemaal niets meer betaald te worden. Ook de bepalingen over de collectieve inkoop van kolen uit de Magistraatskeur en de opcenten hierover voor de gildebestuurders, keerden niet terug in de nieuwe wet.

---

¹⁹ OAS 2546, Rekeningenboek Goud en Zilversmidgilde, 15 juli 1788.

²⁰ H.M. van der Linde, 1990, p.40-46. De ledenlijst van de patriotse “Vaderlandsche Societeit Tot Nut en Vermaak”, vermeldt 10 zilversmeden onder de 38 leden.

²¹ OAS 40, magistraat, fol. 22, rekest 11 jan 1787; fol. 23, 5 feb 1787 rekest afgewezen; fol. 30 verslag van onderzoek dienaangaande aan de magistraat door commissie bestaande uit de schepenen Carnier en Van Horbag;

²² OAS 40, magistraat, fol 11 t/m 16, 18 nov 1786 t/m 25 nov 1786.

²³ De Graaf-Van Osch, s.a., p. 11-14; Van der Linde, 1990, p. 39.

²⁴ OAS 49, vroedschap, voorstel 18 november 1786, gearresteerd op 24 november.

²⁵ Muntenpagina: <http://home.planet.nl/~ldldb/gulden/woorden.html#s>

Weeshuis rekening	Naam	Betaald
1723-24	Dirk van Raem, oudste gilde broeder zoon	12.10.0
1728-29	(NN) gildebroederszoon	12.10.0
1740-41	Pieter van der Vlist, gildebroederszoon	12.10.0
1762-63	Leendert Labberton, gildebroerszoon	12.10.0
1772-73	J(acobus) Coppenol, gildebroederszoon	12.10.0
1774-75	Willem de Koning, gildebroederszoon	12.10.0
1776-77	<i>Andries Koijman</i>	50.0.0
1777-78	<i>Pieter in 'tHart, buiten deze provincie geboren dus volgens de nieuwe gildewet</i>	33.0.0
1778-79	<i>Jacobus van Geelen, oudste gildebroederszoon</i>	12.10.0
1783-84	<i>Adrianus Kuijlenburg, geen inboorling van deze stad</i>	33.0.0
1786-87	Jacob Kooiman, oudste gildebroederszoon	12.00.0
1787-88	<i>Jan Labberton, om als meesterknecht bij zijn moeder te werken</i>	12.10.0
1793-94	<i>Bartholomeus Kleijn, oudste gildebroederszoon</i>	12.10.0
1793-94	<i>Pieter Rosenberg, oudste gildebroederszoon</i>	12.10.0
1794-95	<i>(Cornelis van Gelderen) om bij zijn moeder als meesterknecht te werken</i>	12.10.0
1795-96	Cornelis Roosenburgh	12.0.0
1795-96	Dirk van Duuren	12.0.0
1796-97	Cornelis Littel	12.0.0
1796-97	G(errit) Lazonder	12.0.0
1797-98	Joh(annes) Duwel	12.0.0
1805-06	Andries van Ooijen	pm
1805-06	(Bastiaan) Bloemendaal, Nieuwpoort	pm

Tabel 3.1. Tweeëntwintig betalingen aan het weeshuis bij intrede in het gilde die afwijken van de 25 gulden die normaal voor een nieuwe gildebroeder moest worden afgedragen. In *cursief* betalingen volgens de Magistraatskeur van 1774; **vet** de betalingen volgens de Vroedchapsgildewet van 1786.

De tarieven voor 'kashouden' werden in de Vroedchapsgildewet verder uitgebreid en gedifferentieerd. Kashouders betaalden ook nu, net zoals onder de Magistraatskeur, niets aan het weeshuis. Een vrijmeester die kas wilde gaan houden moest 2 ducats aan het gilde betalen, ofwel 6 gulden 6 stuivers. Weduwen en kinderen van een dergelijke vrijmeester-kashouder zouden de kas mogen voortzetten voor 2 ducats. Weduwen of kinderen van een vrijmeester die na het overlijden een kas zouden willen opzetten zouden ter zake examen moeten doen, 4 ducats aan het gilde moeten betalen en nog 1 gulden 10 stuivers aan elk der hoofdlieden en de gildeknecht.

“Ende weduwe inclinerende om de affaires van haren verstorven man te continueren, zal dezelve gehouden weesen een meesterknecht, die het ambagt binnen dese Stad volkomen geleerd heeft, en welke alvorens bij haar als meestersknecht te fungeren, verplicht zal zijn dezelve Eeden welke van een vrijmeester bij het inkomen in het gilde gevonden t’worden af te leggen in handen van den balliuw of borgemeesteren, en zal de weduwe bij die gelegenheid aan het gilde betalen twee silveren ducats ...” De weduwe werd in 1786 dus voor het eerst sinds 1693 aangeslagen voor intrede in het gilde van haar meesterknecht. De meesterknecht zelf betaalde ook niets meer aan het weeshuis.

Ook in deze Vroedschapsgildewet zien we dat de plaats waar het vak geleerd werd, van belang was en nadrukkelijk genoemd werd. Tenslotte moest iedereen –ongeacht herkomst- die vrijmeester werd, 12 gulden aan het weeshuis betalen. Dit laatste week dus ook af van het voor 1774 gangbare, ‘de helft’.

Concluderend mogen we stellen dat met de patriotse Vroedschapsgildewet van 1786, in vergelijking met de Magistraatskeur van 1774, de tarieven voor toetreding tot het vak op hetzelfde niveau bleven. De tarieven werden op ongeveer op dezelfde wijze gedifferentieerd, zij het dat bij de patriotten in 1786 de nadruk kwam te liggen op de plaats waar men het vak geleerd had en niet meer op iemands geboorteplaats zoals in 1774. Echter, de betalingen aan ‘de keurheren’, de gildeknecht en aan het weeshuis werden in 1786 aanzienlijk verlaagd; de betaling aan de baljuw verviel zelfs helemaal. Kortom, het geheel ademde de ‘patriottengeest’ van die tijd en bevoordeelde het leren van het vak in Schoonhoven. Het totale bedrag dat een nieuwe gildebroeder uiteindelijk betalen moest als hij zelfstandig in Schoonhoven aan het werk wilde, daalde met deze Vroedschapsgildewet aanzienlijk. De drempels tegen vreemdelingen bleven gehandhaafd, zij het via de opleiding en niet meer via geboorte.

De zevende periode in de regelgeving ontstond toen Pruisische troepen op 17 september 1787 een einde maakten aan het patriotse bewind in Schoonhoven²⁶. De nieuwe oranje-gezinde burgemeesters, Willem van Solingen en Mr. Dirk Hoola van Nooten, stelden op autorisatie van Stadhouders Willem V de Vroedschapsgildewet op 26 februari 1788 buiten werking²⁷. De Magistraatskeur van 1774 met de daarin bepaalde hogere kosten voor nieuwe gildebroeders, werd weer in ere hersteld.

De achtste periode kwam tot stand na de inval der Fransen -in Schoonhoven op 22 januari 1795- en het uitroepen van de Bataafse Republiek. De nieuw ingestelde Raad der Gemeente van de Stad Schoonhoven stelde op 2 juli 1795 de patriotse Vroedschapsgildewet van 1786, provisioneel weer in ere. Dit gebeurde opnieuw op nadrukkelijk verzoek van de gezamenlijke gildebroeders van het Goud en Zilvermits Gilde binnen Schoonhoven. De Magistraatskeur wordt tegelijkertijd *“van nul en geen waarde meer gehouden”*²⁸.

Op 25 november 1796 werd de Vroedschapsgildewet belangrijk gewijzigd op verzoek van de gezamenlijke goud- en zilversmeden. Hoofdzakelijk betroffen de wijzigingen een reorganisatie van de leiding van het gilde. Ook werd, hoe kan het eigenlijk ook anders, de wijze van verkiezing van het nieuwe gildebestuur opnieuw geregeld. Vier ‘Keurmeesteren’ die bij meerderheid van stemmen gekozen zouden worden door de gildeleden -en niet meer door de burgemeesters- zouden voortaan het gilde besturen. De opvolging geschiedde

---

²⁶ Van der Linde, 1990, p.46., De Graaf-Van Osch, s.a. p.21-25.

²⁷ OAS 107, Resoluties van de Raad der Gemeente, 2 juli 1795; medegedeeld in het verzoek van de zilversmeden.

²⁸ OAS 107, Resoluties van de Raad der Gemeente, 2 juli 1795.

vervolgens twee aan twee volgens een rooster van aftreden, waarbij de oudste gildenbroeders steeds voor de opvolging de voorkeur genoten. De oranjeklanten zouden echter pas weer in aanmerking komen als gildebestuurder wanneer alle anderen aan de beurt waren geweest²⁹. De Vroedchapsgildewet bleef, afgezien van de voorgestelde wijzigingen, verder nadrukkelijk van kracht, dus ook de daarin genoemde toetredingsregels en -tarieven.

De negende periode. De Staatsregeling van 23 april 1798 verklaarde alle gilden vervallen³⁰. Ter vermijding van wanorde en van schade aan 'slands financiën werden echter de organisaties van goud- en zilversmidgilden gehandhaafd. In Schoonhoven werd dat op 15 oktober en 3 december 1798 nadrukkelijk in de vergadering van de Municipaliteit gecommuniceerd³¹. Voor de hele Bataafsche Republiek werd tenslotte bij publicatie van 24 december bepaald dat de toegang tot deze organisaties vrij was³². Men kan deze publicatie van 24 december 1798 dan ook beschouwen als de negende en laatste regelgeving m.b.t. de tarieven voor toetreding tot het 'oude' goud- en zilversmidgilde. Na deze publicatie volgt regelgeving die betrekking heeft op het 'gesubsisteerd hebbende gilde'.

De tiende regelgevingsperiode begint toen op 24 januari 1803 de Raad besloot: "*Op de propositie van J. van Limbeek is goedgevonden en verstaan, dat de aankomende Goud, en Silversmits Baasen provisioneel zullen moeten betaalen een somme van vijf en twintig Gulden ten behoeve van 't Burgerweeshuis ter onderhoud van de keurkamer*"³³.

De elfde periode. Met ingang van 1 januari 1806 werd de belasting op het Patent ingevoerd via de Bataafsche Ordonnantie op de Nieuwe Middelen van 2 december 1805. Dit was één van de vijf nieuwe belastingen van Minister Gogel³⁴. Nadrukkelijk werd daarbij nog gecommuniceerd dat benodigde "*Eeden...Gratis zullen moeten worden afgenomen, zonder dat daar voor van die Ingezeetenen eenige gelden voor Leges, Jura, of onder wat benoeming het ook zouden mogen zijn, zullen mogen gevorderd of afgenomen worden*"³⁵. In Schoonhoven werd echter bedacht dat een patent slechts aan een beëdigde zilversmid zou worden afgegeven mits deze de 25 gulden voor het gebruik van de keurkamer zou hebben betaald. En degenen die sinds 1795 goud- of zilversmid waren geworden en dit niet hadden betaald, moesten alsnog 25 gulden betalen. De eed was dus inderdaad gratis, maar het gebruik van de keurkamer niet.

In de rekeningen van het weeshuis werden vijf goud- en zilversmeden pro memorie genoteerd. Omdat p.m. posten nergens eerder of later in de rekeningen voorkomen, lijkt het er op dat dit de smeden zijn die eerder goud- of zilversmid werden, maar niet aan het weeshuis hadden betaald voor het gebruik van de keurkamer. Dit idee wordt bevestigd in de resolutie van 28 april 1806. Toen beklagden zij zich dat hen een patent geweigerd was, waarbij ze aangaven dat zij "*van die betalinge te dier tijd waren vrijgesteld geworden*"³⁶. In de rekening 1805-'06 waren het Abraham van Willenswaard, Andries van Ooijen, Hermanus van Halteren

---

²⁹ OAS 109, 25 nov 1796.

³⁰ J. van Genabeek, 1994, p.63-90. Staatsregeling van 1798, art. 52, 53, aangenomen 23 april 1798. Het Uitvoerend Bewind eist vervolgens bij publicatie van 5 oktober 1798 van de plaatselijke besturen dat alle gilden binnen 8 dagen ontbonden moeten worden. Zie ook: P.Lourens, J.Lucassen, 1994, p.56,57. De Schoonhovense resolutie dienaangaande: OAS 113, 15 oct 1798.

³¹ OAS 113, resoluties 15 okt en 3 dec 1798.

³² Lourens, Lucassen, 1994, p.57.

³³ OAS 124, 24 jan 1803.

³⁴ P.M.M.Klep, e.a., 1985.

³⁵ OAS 128, 25 feb 1806

³⁶ OAS 128, 28 april 1806.

en Bastiaan Bloemendaal, en in de rekening 1806-'07 was het Adrianus Kuiper, die als “*memorie*” werden genoteerd. Van Willenswaard en de weduwe van Van Halteren betaalden op of kort na 22 december 1806³⁷; Kuiper in het boekjaar 1807-'08. Uiteindelijk bleven Van Ooijen en Bloemendaal ‘pro *memorie*’; van hen is geen betaling in de weeshuisrekeningen aangetroffen.

Tenslotte de twaalfde periode. Op 1 juli 1807 riep de ‘Ordonnantie van den Koning’ de centraal georganiseerde Keurkamers van het Koninkrijk Holland in het leven. Zij ressorteerden onder het Ministerie van Financiën. Voor deze keurkamers werd een ander soort financiering in het leven geroepen³⁸. De stad, en niet meer de goud- en zilversmeden, draaide in het vervolg op voor de kosten van onderhoud en reparatie van de keurkamer³⁹. In de keurkamer werd voortaan tevens belasting geheven over de handel in goud- en zilver, te voldoen door de goud- en zilversmeden, bij de keuring te innen door de daartoe in Schoonhoven aangestelde ‘extra-ordinaire keurmeesters’⁴⁰. Fraude met deze belasting en met de ‘gekroonde O’, leidde op 23 maart 1809 tot schorsing van de Schoonhovense keurmeesters bij Ministerieel Besluit en daarmee tot de feitelijke sluiting van de Keurkamer van het Koninkrijk Holland te Schoonhoven^{41, 42}.

In bijlage 7 is een overzicht gegeven van de regelgeving vanaf 1692, inclusief de Schoonhovense stedelijke wetten, met de verschillende tarieven, betalers en ontvangers.

Keren we nu terug naar bovenstaande tabel 1 en de ‘afwijkende’ betalingen aan het weeshuis. De eerste zes betalingen van 12 gulden 10 stuiver betreffen gildebreederszonen waarvoor de helft van het tarief betaald wordt, als eerder geconcludeerd, op grond van een ons onbekende amptiatie of ordonnantie.

De betaling voor Andries (Graves) Kooiman van 50 gulden is conform artikel 4 van de Magistraatskeur. Hij kwam uit Langerak over de Lek, welk dorp niet tot de provincie Holland behoorde, maar tot Utrecht.

Pieter in 't Hart betaalde evenals Kuijlenburg conform artikel 4 van de Magistraatskeur 33 gulden omdat zij beiden uit Nieuwpoort kwamen, hetgeen toen een geheel Hollandse stad was⁴³. De opmerking bij de betaling van Pieter in 't Hart “*buiten deze provincie geboren, dus volgens de nieuwe gildewet*” moet een abuis zijn. Pieter kwam wel uit Holland en hij betaalde ook conform die Hollandse geboorteplaats 33 gulden.

De betaling van 12 gulden door Jacob Kooiman in de rekening van 1786-'87 is ook overeenkomstig artikel 4 van de Vroedschapsgildewet. Jacob was inderdaad zoals vermeld oudstegildebreederszoon, maar dit feit is hier niet relevant. Ieder immers die vrijmeester werd moest volgens artikel 4 een bedrag van 12 gulden betalen aan het weeshuis. Daarmee worden ook de betalingen van 1795 tot en met 1798 van 12 gulden verklaard: immers, na 2 juli 1795 was de Vroedschapsgildewet met het tarief van 12 gulden opnieuw geldig geworden en werd er voor Roosenburgh, Van Duuren, Littel, Lazonder en Duwel daarom 12 gulden betaald.

---

³⁷ OAS 129, 22 dec 1806.

³⁸ Koonings, 1968, p.32, Wet 1807 art 50; Min. van Financiën, Besluit nr.1.

³⁹ OAS 179 20 juli 1807, OAS 129 20 juli 1807, discussie over de kosten voor de keurkamer met de Land Drost.

⁴⁰ Koonings, 1968, p.19, OAS 129, 28 juli 1807, Van Dongen, 1994, p.9.

⁴¹ J.Luijt, 1807 - 1953: het merken van de fiscus. Schoonhoven gestraft ter exempel. Oneigenlijk gebruik van een nuttig proces? 4^e Nationaal Zilverdag Symposium, 30 november 2003.

⁴² OAS 131, 30 lentemaand (maart) 1809, 5 wijnmaand (oktober) 1809; schorsing, Ministeriele Dispositie 23 lentemaand (maart) 1809, N.34; verlenging, missive Minister van Financiën 28 herfstmaand (sep) 1809, “*La.R.*”

⁴³ J.C.Visser, e.a., 1990, p.31.

De opheffing van betaling aan het 'gesubsisteerd hebbende gilde' vanaf 23 april c.q. 5 oktober 1798, verklaart het hiaat in de rekening van 1798 tot 1803. Het Raadsbesluit van 24 januari 1803 liet vervolgens de aankomende werkbazen weer 25 gulden betalen.

Als we het geheel overzien kunnen we concluderen dat voor toegang tot 'het keuren', met name voor het gebruik van de Gildekeurkamer of voor het gebruik van de Keurkamer Koninkrijk Holland, de volgende twaalf perioden met onderscheiden regelgeving bestaan. De periode van 30 april 1629 -de oprichting van het gilde- tot 7 december 1692 laten we buiten dit overzicht. Er bestaat in deze periode geen 'keurkamer' of daarmee verwante tarieven in Schoonhoven. Ook het feit dat vanaf 11 maart 1637 'meesters van elders' 10 gulden extra moesten betalen "*aan die van de neringe*", ofwel aan het gilde, heeft geen betrekking op de keurkamer en nemen we voor kennisgeving aan.

1. 7 december 1692 tot 31 oktober 1705: nieuw intredetarief tot het gilde voor vrijmeesters 50 gulden, en -in ons onderzoek door deductie gevonden- het halve tarief voor een gildebroederszoon blijft gehandhaafd en wordt daarmee 25 gulden. Een onbekende betaling aan de baljuw 'als vanouds' blijft expliciet gehandhaafd. Dit 50 gulden tarief vormt de basis van de latere betalingen voor het gebruik van de keurkamer.
2. 22 april 1693 tot 13 oktober 1774: nagelaten weduwen van vrijmeesters mogen doorgaan met de werkplaats en de knechten en gezellen, feitelijk als 'gildezusters', zonder zich te hoeven inkopen in het gilde. Deze bepaling stelt opvolgende weduwen later vrij van betalingen voor het gebruik van de keurkamer.
3. 31 oktober 1705 tot 27 december 1718: oprichting van de keurkamer en een jaarrente van 20 gulden voor het weeshuis, te betalen door het gilde; 12 stuiver per kwartaal per gildebroeder ter financiering van die 20 gulden jaarrente, te betalen aan de hoofdlieden.
4. 27 december 1718 tot 13 oktober 1774: het halve intrede-recht van nieuwe goud- en zilversmeden (en hun zonen) voor het weeshuis; geïnd en vervolgens afgedragen door de hoofdlieden van het gilde. Kashouders noch opvolgende weduwen betaalden aan het weeshuis.
5. 13 oktober 1774 tot 25 november 1786: de Magistraatskeur 1774. Naar plaats van herkomst gedifferentieerde tarieven voor het weeshuis. Het geld werd geïnd en vervolgens aan het weeshuis afgedragen door de hoofdlieden. Kashouders betaalden niet aan het weeshuis. Een opvolgende weduwe moest de affaire met een meesterknecht doen, welke meesterknecht 12 gulden 10 stuiver aan het weeshuis moest betalen.
6. 25 november 1786 tot 26 februari 1788: ruim één jaar Vroedschapsgildewet. Een eenheidstarief van 12 gulden voor het weeshuis van elke vrijmeester onafhankelijk van herkomst of leerplaats. Geïnd en betaald door de hoofdlieden. Kashouders noch opvolgende weduwen betaalden aan het weeshuis.
7. 26 februari 1788 tot 2 juli 1795: de 2e periode Magistraatskeur 1774. Als onder 3.
8. 2 juli 1795 tot 24 december 1798 : 2e periode Vroedschapsgildewet. Als onder 4, zij het dat de hoofdlieden na 25 november 1796 'Keurmeesteren' heetten.
9. 24 december 1798 tot 24 januari 1803: afschaffing der gilden. De organisatie van het goud- en zilversmidsgilde bleef echter bestaan, maar met gratis toegang. Ergo, geen afdracht meer aan het weeshuis.
10. 24 januari 1803 - 1 januari 1806: Resolutie van de Raad der gemeente van de Stad Schoonhoven, 25 gulden te betalen door de aankomende werkbazen aan het weeshuis voor het gebruik van de keurkamer.
11. 1 januari 1806 - 1 juli 1807: landelijk Patent voor goud- en zilversmeden, te innen door de Commissarissen ter zake van de Patenten, plus 25 gulden te betalen aan het weeshuis voor het gebruik van de keurkamer. De Raad besloot 17 februari 1806 expliciet tot koppeling van de

afgifte van patent met de betaling aan het weeshuis voor gebruik van de keurkamer, met terugwerkende kracht tot en met 1795.

12. 1 juli 1807 - 23 maart 1809: Keurkamer van het Koninkrijk Holland. Voor het gebruik van de keurkamer was geen lokaal recht verschuldigd. Zilvermeden konden uitsluitend volstaan met het landelijk Patent. Er werd tevens belasting geheven op de handel in goud en zilver; te innen door de 'extra-ordinaire keurmeesters'. Vrijstelling van belasting voor oud werk dat in voorraad was en dat ter onderscheid gestempeld werd met een "gekroonde O"

Op 23 maart 1809 werden de Schoonhovense keurmeesters ministerieel geschorst en werd de Keurkamer van het Koninkrijk Holland in Schoonhoven gesloten.

Ten aanzien van de tarieven voor het gebruik van de Gildekeurkamer in het weeshuis hebben wij hierboven twaalf perioden onderscheiden. In de laatste periode, van 1 juli 1807 tot 23 maart 1809, behoefde niets meer voor de keurkamer betaald te worden. Toch hoort deze periode met zijn 'nul gulden tarief' hier zeker onderscheiden te worden. Het is het uiteindelijke resultaat van een reeks protesten tegen en ontduiken van de centraal landelijk opgelegde regelgeving voor, in de ogen van de edelsmeden, hun eigen lokale voorziening. Tijdens de eerste perioden werden de tarieven steeds volkomen bepaald door de stedelijke overheid en gilde. De laatste vier perioden, begrensd op 5 oktober 1798, 24 januari 1803, 1 januari 1806 en 1 juli 1807 tot 23 maart 1809, laten met de bijbehorende wrijving en conflicten de verschuiving zien van de stedelijke autonomie in deze regelgeving naar landelijke regelgeving. De apotheose is op 23 maart 1809: de schorsing van de Schoonhovense keurmeesters door de 'landelijke' minister.

4. Anonieme betalingen: voor wie ?

In de eerste jaren van de weeshuisregistratie noteerde men tot 1730 geen namen van de intredende gildebreeders. Het weeshuis ontving geld van het gilde, maar voor wie dat werd betaald was voor het weeshuis kennelijk bijzaak. Na 1730 kwam dat nog één keer voor, in de rekening 1749-1750; zie Tabel 4.1. Daarna zijn geen vermeldingen meer anoniem opgetekend. Totaal werden in de periode 15 mei 1718 tot 15 mei 1750 tien nieuwe vrijmeesters anoniem genoteerd. Negen betaalden 25 gulden; één anonieme oudste gildebreederszoon betaalde in de rekening 1728-1729 de helft, 12 gulden 10 stuivers. Wie zouden deze anonymi kunnen zijn ?

Wh	mei-mei jaar	aangever	bedrag	vermoedelijk	bron
117	1718-19	Gilliam Verhaar	25,00	? Theunis van der Kaa	ex lijst 1745
	1720-21	Hendrik van Erkel	25,00	? Jan van den Hengel	ex lijst 1745
118	1722-23	Gilliam Verhaar	25,00	Huijbert Kuijpers	OAS 2546
	1725-26	Lucas Asschenberg	25,00	? Jan van Harten	ex lijst 1745
	1726-27	Cornelis Brouwer	25,00		
	1727-28	Hendricus van Erkel	25,00	Johannes van Salen	OAS 2546
	1728-29	Hendricus van Erkel	12,50	? Jacobus de Mars	ex lijst 1745
	1728-29	Hendricus van Erkel	25,00	? Govert DuLavay	
119	1729-30	Cornelis Brouwer	25,00	? Cornelis Lamotte	ex lijst 1745
	1749-50	Cornelis Brouwer	25,00		

Tabel 4.1 Anonieme betalingen in de weeshuisrekeningen in de periode 1718-1807.

Er zijn ons vier bronnen in lijstvorm bekend om te proberen deze anonymi te duiden. Ten eerste bevat het bewaard gebleven Rekeningenboek van het Schoonhovense goud- en zilversmidsgilde een lijst “*Namen der Gildebreeders van het Goud en Silversmits Gilde binnen Schoonhoven, benevens derzelver Meesters Teekens*”¹ (Lijst Rekeningenboek). Ten tweede werd in 1745 een opgave gedaan aan de ‘Essayeur-generaal van het College van Raden en Generaalmeesters’ van alle gildebreeders en meesters van het goud- en zilversmidsgilde in de Hollandse steden² (Lijst 1745). Ten derde is er een “*Lijst van alle gildebreeders behorende tot het gilde van het goud en zilversmeden binnen Schoonhoven met derzelver Meesters Tekens, geforneert op den 1 dec(ember) 1766*”³ (Lijst 1766). Ten vierde werd “*12 februari 1768, Naamlijst van werkende gildenbroeders van het goud- en zilversmedengilde binnen Schoonhoven met derzelver meestertekens*”⁴ aangelegd (Lijst 1768).

De Lijst Rekeningenboek staat achterin het betreffende boek en is chronologisch aangelegd. Het Rekeningenboek zelf begint met de gilderekening vanaf 1 december 1778. In het

¹ OAS 2546, *Namen der gildebreeders van het goud- en zilversmits gilde binnen Schoonhoven, benevens derzelver meestertekens*. De lijst vermeldt tevens de jaren van intrede in het gilde.

² M.Houtman, J.Luijt, 2003, p.27, alfabetisch gerangschikt. Luijt stuurde mij ook een transcriptie met de ‘originele’ volgorde, e-mail 4 okt 2002, waarvoor hartelijk dank. De transcriptie van deze lijst is opgenomen in bijlage 4.

³ Afschrift, typoschrift p.2, NGZKM, Archiefkist tentoonstelling 1981.

⁴ Afschrift, typoschrift p.3, NGZKM, Archiefkist tentoonstelling 1981.

handschrift van de Lijst Rekeningenboek is een caesuur te zien in het handschrift: tussen Jan van Millige en Gijsbert Stam in 1782. Alle namen en meestertekens tot en met Jan van Millige zijn in hetzelfde handschrift geschreven; deze reeks duiden we aan als 'Lijst Rekeningenboek-A'. In de rekeningen van het weeshuis staat Van Millige in een ander boekjaar vermeld dan Stam, hetgeen tot de conclusie leidt dat Lijst Rekeningenboek-A in zijn geheel is geschreven tussen 1 december 1781 en 15 mei 1782. Ons inziens begint Lijst Rekeningenboek-A met een afschrift van een eerder aangelegde lijst. In het eerste gedeelte van Lijst Rekeningenboek-A zijn de mutaties van 8 februari 1768⁵ verwerkt, d.w.z. de meestertekens zijn veranderd en Jan Kleijn is toegetreden. Wanneer we de Weeshuisrekeningen er naast leggen zien we dat alle mutaties door overlijden verwerkt zijn tot uiterlijk 1771: Johan Biezer (G011), overleden in 1771, staat er nog op maar Johannes van Kempen, Dirk Kuijpers, Pleun Labberton, Dirk van Mieren, Bartholomeus Bredius, Pieter van de Vlist, Johannes van den Bergh en Jacobus Vuerens staan er niet op. Deze zijn allen voor 1771 overleden of verlieten voor die tijd de stad. Wie we ook niet aantreffen op de Lijst Rekeningenboek-A zijn Hendrik Heerens en de Anonymus van 1749-'50.

De scribent van Lijst Rekeningenboek-A heeft in 1782 vervolgens de mutaties tussen 1771 en 1782 niet verwerkt in zijn afschrift. De betreffend goud- en zilversmeden zijn gewoon op zijn lijst gehandhaafd: Alblas (overl. 1778), Johannes van Salen (overl. 1773), Johan Biezer (overl. 1771), Adam Ooms (overl. na 1766), Abraham Heerens (overl. 1775) en Aalbert Salee (overl. 1768) zijn op de lijst gebleven.

Wanneer we nu Lijst 1745 naast de Lijst Rekeningenboek-A leggen en naast de Weeshuisrekeningen, moeten we concluderen dat Lijst 1745 eveneens chronologisch naar intredejaar afgeschreven is. De reden is vermoedelijk dat anciënniteit betekenis had in het gilde zoals uit verschillende gebeurtenissen ook gebleken is⁶.

Dit bovenstaande tezamen brengt ons nu bij onze lijst anoniemi uit de Weeshuisrekeningen. Op grond van jaartallen in de 'Lijst Rekeningenboek' zijn een aantal 'kandidaten' sowieso in te vullen: Huijbert Kuijpers "1722" en Johannes van Salen "1728". Van Salen kan mogelijk op twee plaatsen in tabel 2 worden ingevoegd; we kiezen voorlopig ongegrond voor 1727-'28.

Voor 1718-'19 is Cornelis Alblas een kandidaat. Echter, de eerder boven omschreven conclusie dat de eerste intrede plaats had na 27 december 1718 en voor 16 mei 1719, maakt het twijfelachtig dat het Cornelis Alblas betrof. Alblas begon volgens de genoemde naamlijst weliswaar in 1718, maar werd poorter op 26 augustus 1718⁷. Hij kwam dus 'van buiten'; hij heeft zich onmiddellijk moeten inkopen, indien hij aan het werk wilde. Zeer waarschijnlijk heeft hij ook een ander bedrag voor zijn intrede moeten betalen als meester van buiten de stad. Dat was in ieder geval zo in het begin van de 17e eeuw en ook later in de 18e eeuw⁸. We zien er daarom vanaf Alblas hier in te vullen.

---

⁵ Lijst gewijzigde meestertekens, Afschrift, typoschrift p.2, NGZKM, Archiefkist tentoonstelling 1981.

⁶ OAS 35, 13 oct 1774, de vier oudste gildenbroeders, en verderop de oudste gildenbroeder, worden aangesproken voor taken inzake de nominatie. OAS 34, fol.36, 20 feb 1775, Kuipers had aan de hem in anciënniteit volgende gildenbroeders missiven moeten overbrengen van Raden en Generaal-meesteren van de Munt. OAS 34, fol 44, 14 maart en fol 45, 24 maart 1775, de oudste gildebroeder Koen wordt toegevoegd aan een memorieloos geworden oude keurmeester Kuijpers. OAS 109, 25 nov 1796, bij de opvolging van keurmeesters genieten de oudste gildenbroeders de voorkeur.

⁷ Begeer, e.a. 1981.

⁸ OAS 53, 1637 Intrede Van Kapel en Van Dijk: meesters van elders betalen 10 gulden extra. Wh 121: 1776-77, Kooiman betaalt f.50,= Idem: 1777-78, In 'tHart betaalt f.33,=, Wh122: 1783-84 Kuijlenburg betaalt f.33,=

Abraham van Vlissingen werd bij het opmaken van zijn huwelijksvoorwaarden op 11 juni 1718 reeds genoemd als ‘mr zilversmid te Schoonhoven’⁹. Hij huwde op 17 juni 1718 Geertruij Denijs. Opnieuw aangenomen dat de eerste intrede t.b.v. het weeshuis na 27 december 1718 plaats had, komt Van Vlissingen ook niet in aanmerking.

‘Lijst 1745’ geeft dan de volgende kandidaten voor de plaatsen van de anonymi vòòr Huijbert Kuijpers.

- Theunis van der Kaa. Hij werd door zijn zusters, erfgenamen ab intestato, in 1747 aangeduid als “*mr Silversmit en Kashouder binnen dezer Stad*”¹⁰. Mogelijk huwde hij in 1720 Maria van de Meilen. Hij zou passen bij 1718-’19.

- Jan van den Hengel. Hij erft in 1723 de zaak van zijn oom Jan van den Hengel. Hij zou passen bij 1720-’21, hetgeen inhoudt dat hij voor de erfenis al vrijmeester was.

Dan tussen Huijbert Kuijpers en Johannes van Salen, de volgende twee plaatsen. Hiervoor zouden de onderstaande drie personen uit Lijst 1745 in aanmerking komen.

- Jan van Harten uit Ameide. Hij trouwt (otr. Schoonhoven, mei 1726) Ameide 2 juni 1726 Dirkje Rol. Zij is als wed. Van Harten in 1745 nog kashoudster en volgde ons inziens in het kader van de resolutie van 22 april 1693 haar man op. Jan van Harten, gedoopt Ameide 7 januari 1706, zou passen bij 1726-’27. In de afgeschreven lijst werd de weduwe dus op de plaats van haar man in de chronologie gezet, als ze kashoudster was.

- Jacobus de Mars. Hij was zoon van Theophilus de Mars en Sophia van der Sprongh¹¹; dit echtpaar trouwde 9 december 1664 te Schoonhoven ‘Oud-Katholiek’ (ondertrouw Rotterdam, 3^e gebod 30 nov 1664)¹². Theophilus kwam uit Rotterdam en was zoon van Jacob de Mars, notaris aldaar, en Eleonora Rijckewaert¹³. Zijn zonen, Jacobus de Mars en Johannes de Mars werden leerling in Schoonhoven in respectievelijk 1683 en 1686¹⁴. Naar we aannemen werd Johannes in 1700 meester in Gouda¹⁵. Theophilus de Mars overleed na 29 november 1694 wanneer hij voor de laatste keer acteerde in een reeks affaires bij de nominatie van de hoofdlieden. Gelet op zijn intensieve betrokkenheid bij het gilde en bij andere functies in Schoonhoven in de voorafgaande periode sinds 1681, en het feit dat hij na november 1694 niet meer optrad, veronderstellen wij dat hij in of omstreeks 1695 overleden is. Zijn weduwe en dochters zetten logischerwijs de zaak voort. Ongehuwde dochter Egberta was in ieder geval in 1726 kennelijk kashoudster, toen zij voor 129 gulden goud inkocht uit de boedel van wijlen Trijntje Bekker¹⁶. Sophia van der Sprongh overleed in of kort voor 1714. Op 10 december 1714 wordt van haar overlijden melding gemaakt bij de afhandeling van de erfenis

---

⁹ UA, U123 a 6 nr. 12, via Internet, Huwelijksvoorwaarden Abraham van Vlissingen en Geertruij de Nijs, not. Lobbrecht te Utrecht, 11 juni 1718

¹⁰ Begeer, e.a., 1981, G 070.

¹¹ NOS 7203, 10 dec 1714, erfenis Adriana van der Sprongh, en NOS 7220, 11 maart 1730, testament Petronella de Mars.

¹² Schoonhoven DTB 11.

¹³ DTB Rotterdam, en Notarieel Archief Rotterdam, internet search “de Mars”, 27 december 2004. Filiatie op grond van vernoemingen: Eleonora was dochter van Theophilus Rijckewaert (Den Briel) en Magdalena van Dam, ONARt, inv.246, akte 131-192, 21 april 1648.

¹⁴ OAS 2545a, “Gildeboekje”.

¹⁵ Schadee, Bottinga 1980, insculpatieplaat binnenzijde omslag, en p.14, p.16.

¹⁶ WH 118, rek. 1726-’27.

van haar zuster Adriana van der Sprongh¹⁷. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat Jacobus is opgevolgd in de winkel van zijn vader en zich niet behoefde in te kopen in het gilde zolang zijn moeder nog leefde. Waarom hij dat pas veertien jaar na dato in 1728-'29 zou hebben gedaan, is niet duidelijk. In ieder geval was hij wel oudste gildebroederszoon, en als zodanig zou zijn vermelding op Lijst 1745 na Johannes van Salen passen bij de anonieme vacature van de betaling voor oudste gildebroederszoon in de weeshuisrekening van 1728-'29. De betaling kan evenwel ook een tot nu toe onbekende ander betreffen.

- Cornelis Lamot (La Mot). Hij huwde in 1717 Johanna van Emmerick en werd in 1725 genoemd als knecht bij Cornelis Brouwer¹⁸. In 1739 werd hij genoemd als "*silversmit alhier*"¹⁹. Hij zou passen bij 1728-'29 zowel als bij 1729-'30.

Naast deze ex-'Lijst-1745' kandidaten is er natuurlijk ook nog de mogelijkheid van onbekende of anderszins bekende, maar verscholen, kandidaten die na 1718 begonnen zijn en voor 1745 zijn gestopt, verhuisd of overleden. Eén van die 'verscholen' maar anderszins wel bekende kandidaten is Govert DuLavay, zoon van Gaston DuLavay en Martijntje Vervoorn, eerder boven genoemd.

Over Govert DuLavay het volgende. Zijn vader, meester zilversmid Gaston DuLavay, overleed kort voor 20 juni 1680²⁰. Zijn moeder, Martijntje Vervoorn, bleef nu als weduwe achter met kleine kinderen en een (bijna?) volwassen zoon Daniel DuLavay. Zoon Daniel deed de eed als goud- en zilversmid op 20 oktober 1681²¹ en zette, naar we mogen aannemen, de werkplaats van zijn vader voort. Hij huwde op 24 april 1683 met Anna Veerom²². De weduwe Gaston DuLavay, Martijntje Vervoorn, kreeg vervolgens op 30 juli 1684 toestemming van "*Burgem(eesters) en regeerders ... cas en knechts te mogen houden naerdad alvorens haer claerlijck was gebleken dat 't selve in andere groote steden mede wiert gepermitteert*"²³. Kennelijk vertrok op dat moment haar zoon Daniel met zijn bruid naar elders. Hij moest in ieder geval op 8 juli 1695 opnieuw de eed doen omdat hij lang buiten de stad was verbleven²⁴.

Zoon Govert DuLavay werd in het gildejaar 1683-'84 leerjongen. Zoon Johannes werd in 1684-'85 meester²⁵. We nemen aan dat hij nu in de zaak kwam. Johannes huwde op 16 jan 1691 Maria van der Gaffele uit Amsterdam. Hij vertrok op enig moment naar Amsterdam, want hij werd aldaar in 1699 vermeld als koopman²⁶. Op 22 april 1693 krijgt de weduwe DuLavay, Martijntje Vervoorn, op haar rekwes en verzoek wederom toestemming om "*...als wed(uw)e van een vrijm(eeste)r sijnde ... met knechte en gesellen in hare huijsing of winkel te mogen doerwerken (ende) de neringe vant gout en(de) silver te vercoopen soo lange sij wed(uw)e is blijvende te mogen exerceren sonder het Gilde te koopen...*"²⁷. Haar hernieuwde verzoek is merkwaardig omdat het haar in 1684 al zonder tijdslimiet werd toegestaan de winkel en kas te mogen voortzetten. Er was dus kennelijk weer iets aan de hand. Vermoedelijk was het vertrek van zoon Johannes naar Amsterdam hier debet.

---

¹⁷ NOS 7203, 10 dec 1714, not. Godefridus Bullick.

¹⁸ Begeer, e.a., 1981, G 114.

¹⁹ NOS 7220, 22 dec 1739, machtiging.

²⁰ OAS 1, fol. 112.

²¹ OAS 16, fol.14

²² Muilwijk, Eliteonderzoek, dossier Dulavay.

²³ OAS 1, fol. 135.

²⁴ OAS 24, fol.37.

²⁵ OAS 2545a "Gildeboekje".

²⁶ Begeer, e.a., 1981, G 027.

²⁷ OAS 23, 22 april 1693, resoluties magistraat

Zoon Govert werd in de rekening van het weeshuis in 1726 aangetroffen als koper van edelmetaal bij een boedelverkoop²⁸.

Op 27 oktober 1728 machtigden “*Govert Du Lavay en Anna du Lavay, wed(uwe) Capteyn Puttenus, n(agelaten) kinderen van Martina de Lavay*” hun zuster Maria duLavay te Amsterdam om f 31.2.- te vorderen van Jan de Laet voor de ene helft en Maria de Laet voor de andere helft, wegens een door hun moeder geleverde zilveren poederdoos²⁹. Martina de Lavay, dat is ongetwijfeld Martijntje Vervoorn, was dus kort voor 27 oktober 1728 overleden terwijl ze in ieder geval op 3 november 1717 nog acteerde³⁰.

Govert DuLavay moest zich na het overlijden van zijn moeder nu zelf inkopen in het gilde. Zijn oudere broers Daniel zowel als Johannes, waren hem al voorgegaan als nieuwe gildenbroeders, maar voordat de nieuwe inkoopartieven van 7 december 1692 waren vastgesteld³¹. Op grond van deze inzichten willen wij voorstellen Govert DuLavay in te vullen bij de volle inkoop in de weeshuisrekening van 1728-’29. Overigens overleed Govert DuLavay kort nadien op 17 oktober 1729 in Schoonhoven ten huize van Jacob van Dalen³².

Met deze redenering als grond, besluiten we tevens om Johannes van Salen op de plaats 1727-’28 te handhaven en om Cornelis Lamotte te zetten bij de volle inkoop van 1729-’30.

Zo blijven tenslotte over de anonus van de rekening 1726-’27 en de anonus van de rekening 1749-’50. Voor geen van beiden hebben we op dit moment een kandidaat. Voor beiden geldt dat ze op op de Lijst rekeningenboek-A zouden hebben gestaan als ze waren gestopt en nog leefden in Schoonhoven ten tijde van het aanleggen van het eerste deel van Lijst Rekeningenboek-A in 1771.

Anonus-1726 moet dus na 1 december 1725 begonnen zijn en vòòr 1745 zijn verhuisd of overleden omdat hij ook niet voorkomt op Lijst 1745.

Anonus-1749 moet na 1 december 1748 begonnen zijn en omdat hij niet voorkomt op Lijst 1766, vòòr 1 december 1766 zijn verhuisd of overleden.

Een laatste opmerking bij deze inzichten in Lijst 1745 betreft Hendrik Heerens die zich inkoopt in 1736-’37. Hij moet al voor de aanleg van Lijst 1745 zijn gestopt als goudsmid en niet in 1791, zoals tot heden werd vermeld³³. Hij komt immers niet voor op Lijst 1745, noch Lijst 1766, noch Lijst 1768. Gelet op het feit dat op Lijst 1766 wel meesters worden genoemd die ‘in verleden jaren niet meer gewerkt hebben, dus geen meesterteken’, maar niet de overledenen en verhuisden genoemd worden, ligt het voor de hand te concluderen dat hij eveneens al voor 1745 overleden of verhuisd was. Een mogelijkheid die onderzocht kan worden is die van twee naamgenoten die vereenzelvigd werden, waarbij de tweede Hendrik Heerens wel na 1745 leefde, maar dan geen goud- of zilversmid is geweest.

---

²⁸ Begeer, e.a., 1981, G 026.

²⁹ NOS 7232, 27 okt 1728, machtiging.

³⁰ RAS 2367, 3 nov 1717, verkoop van het huis van de wed.Gaston DuLavay op last van de ontvanger der verponding, aan Adriaen Salé.

³¹ OAS 23, fol 57, 7 dec 1692, Resolutie van de Magistraat

³² RAS 2308, 18 okt 1729.

³³ Begeer, e.a., 1981 nr. G057

5. Financiële resultaten, rendement en dynamiek. Was de Gildekeurkamer een interessante bron van inkomsten voor het Weeshuis ?

Omdat de bouw van de gildenkeurkamer ook als bedoeling had extra inkomsten voor het weeshuis te genereren¹ kijken we in dit hoofdstuk naar de financiële resultaten. Was het inkomen uit de keurkamer interessant in vergelijking met de overige inkomsten van het weeshuis ? Was de investering in de bouw van de kamer rendabel ? Was de verandering van de financieringsvorm in 1718 voordelig voor het weeshuis ?

Elke betaling betekent ook een intrede van een nieuwe goud- of zilversmid. Kunnen we uit deze reeks intreden iets afleiden omtrent de 18^e eeuwse ontwikkeling en de groei van het goud- en zilversmidsgilde of over de dynamiek² ?

De eerste afdracht van 25 gulden werd anoniem opgetekend in de weeshuisrekening van 1718-'19. De laatste afdracht volgens het oude gildenregiem troffen we aan in de rekening van mei 1798: voor Johannes Duwel werd de laatste 12 gulden genoteerd³. Na een onderbreking volgden in de periode 1803 t/m 1808 nog elf betalingen die toen echter rechtstreeks van de betreffende zilversmid werden geïnd door de boekhouder van het weeshuis. Dit betrof betalingen van Pieter Sperna Weiland, (Cornelis) Snel in de Nupoort, Gerrit Stekelenburg, Hendrikus de Vos, Dirk van Hoven, Abraham van Willenswaard, Andries van Ooijen, Hermanus van Halteren, (Bastiaan) Bloemendaal in de Nieuwpoort, Pieter van Wingerden en tot slot Adrianus Kuijpers⁴. Ze betaalden allen uiteindelijk 25 gulden behalve Andries van Ooijen en Bloemendaal; die bleven "pro memorie".

In de periode van 90 jaar, van 1718 tot en met 1807, werden in totaal 106 betalingen gedaan, exclusief twee p.m. posten. Hiervan waren er 12 voor (oudste) gildebreederszonen. Het totaal beliep een bedrag van f. 2475.10.0. Als we de 125 gulden afkoop in de schuldsanering meerekenen, heeft het weeshuis f. 2600.10.0 ontvangen in 103 jaar voor het gebruik van de gildenkeurkamer: gemiddeld f. 25,24 per jaar. Dit was 1,6% van het gemiddelde jaarlijkse inkomen van het weeshuis dat in deze periode f.1574,= bedroeg⁵. De goud- en zilversmeden waren zo gezien geen grote melkkoe voor het weeshuis.

Echter, op de geïnvesteerde 148 gulden en 1 stuiver voor het timmeren van de kamer, is het gemiddeld jaarlijks rendement 17%. Dat is vele malen hoger dan de interest op de obligaties die het weeshuis in bezit had⁶ of, in het algemeen, veel hoger dan de 18^e eeuwse obligaties van de Provincie Holland die nominaal 4% rente droegen⁷. Het weeshuis genereerde 84% van haar jaarlijkse inkomen uit dergelijke obligaties⁸. Het timmeren van de Gildekeurkamer bleek zo gezien dus een zeer goede investering.

---

¹ Van der Molen, 2000.

² R.Kappers, 1996, Goud- en zilversmeden 19^e eeuw. Het begrip 'dynamiek' of mutatiegraad is de verhouding tussen intredende en uitredende smeden. Veel smeden erin, en veel eruit, geeft een hoge dynamiek. Weinig smeden erin, en weinig eruit geeft een lage dynamiek. Per saldo kan er in beide gevallen toch dezelfde absolute groei zijn.

³ Wh 123, rekening 1797-1798 o.v.v. "mei 1798". De tarieven waren sinds de rekening van 1795-1796 verlaagd.

⁴ Wh 123, Rekeningen 1802-1808.

⁵ Van der Molen, 2000, p.249

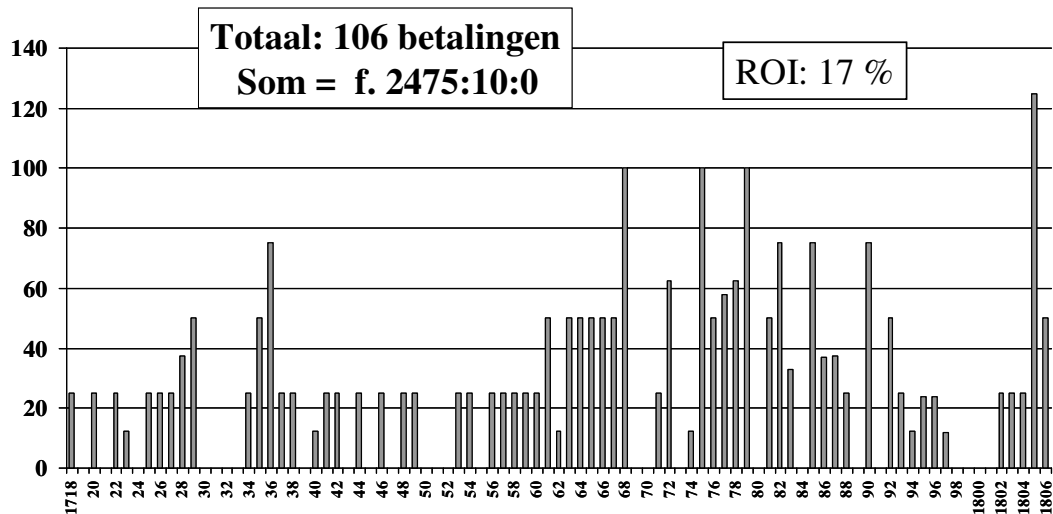
⁶ Van der Molen, 2000, p.252

⁷ De Vries, Van der Woude, 1995, Het geld van 1672 tot 1795, p.154

⁸ Van der Molen, 2000, p.251

Vergelijken we tenslotte de gemiddelde jaarlijkse f 25,24 met de oorspronkelijk beoogde jaarrente van 20 gulden, dan mogen we nog concluderen dat de financiering door middel van ‘de helft van het regt daartoe staande’ per saldo 26% lucratiever is geweest voor het weeshuis.

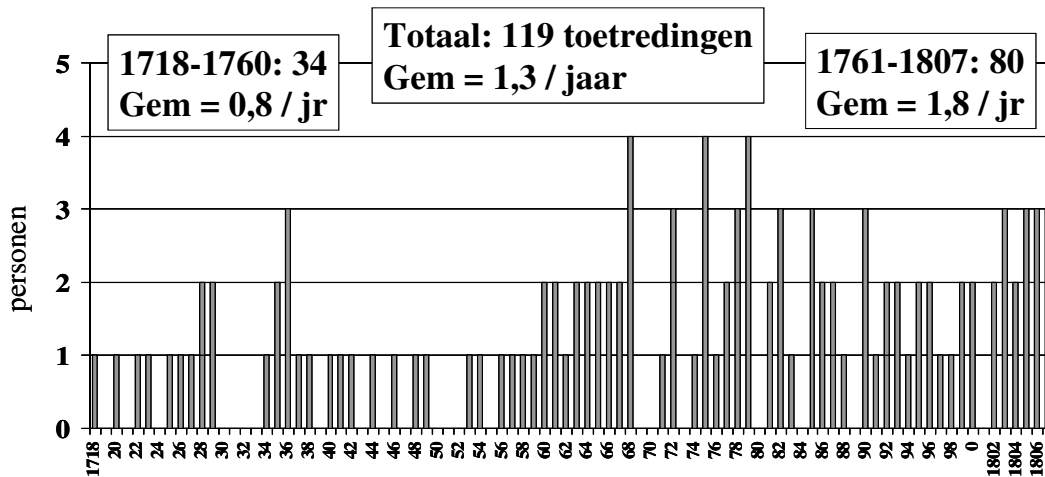
Grafiek 5.1. 1718 t/m 1807. Betalingen aan het weeshuis bij intrede van nieuwe goud- en zilversmeden in het gilde -na 24 jan 1803 voor nieuwe ‘werkbazen’- voor het gebruik van de Gildekeurkamer.
Bron: Wh.117 t/m 123

Uit de betalingen aan het weeshuis kunnen we ook, met uitzondering van de periode 1798 - 1803, jaarlijks de toetredingen afleiden. Uit andere archiefstukken kunnen we de toetredingen en correcties in de periode 1798-1807 afleiden, zoals in hoofdstuk 2 besproken is. De aanvullingen en correcties zijn hier opgenomen in tabel 5.1.

NAAM	WAS	WORDT
Jacobus Kuijpers	1781	1791
Bastiaan Bloemendaal	1805	1798
Willem Smits		1799
Dirk Wendels		1799
Hendrik Verbeek		1800
Pieter van ‘t Hoft		1800
Abraham van Willenswaard	1805	1802
Isaac van den Bergh		1803
Hermanus van Halteren	1805	1803
Arnoldus van den Bergh		1804
Jacobus Hubertus de Ruiter		1806
Anthonie van Vlierden		1807
Johannes van Bovene Hz		1807
Jacobus van den Bergh Jcz		1807

Tabel 5.1 Aanvullingen en correcties intreden t.o.v. vermelding in de Weeshuisrekeningen 1718-1807

Het totaal aantal toetredingen tot het vak over de periode van 27 december 1718 tot 1 juli 1807 komt uiteindelijk op 119: de twee p.m. posten plus 106 betalingen plus 11 toetredingen zonder ‘sporen’ in de weeshuisrekeningen. Afgezien van Jacobus Kuijpers betreft dit laatste met name de periode van 1798 tot 1807.

Grafiek 5.2. 1718 t/m 1807; intreden in het gilde (c.q. gesubsisteerd hebbende gilde) van nieuwe goud- en zilversmeden. Exclusief kashouders, exclusief opvolgende weduwen.
Bron: Wh.117 t/m 123 plus de uitkomsten uit hoofdstuk 2.

Bij deze toetredingen zijn degenen die uitsluitend kashouder waren buiten beschouwing gebleven. Zij waren er wel in Schoonhoven⁹ en ze waren ook lid van het gilde. Ook de intrede van opvolgende weduwen is buiten de telling gebleven.

Gemiddeld over de gehele periode 1718-1807 traden dus 1,3 nieuwe meesters per jaar toe. Echter, tussen 1718 en 1760 trad gemiddeld 0,8 nieuwe meester toe per jaar; van 1761 tot 1807 werd dit vrij plotseling 1,8 nieuwe meester per jaar. Over de gehele 18^e eeuw gezien was er dus een trendbreuk omstreeks 1760. Deze verdubbeling in jaarlijkse groei na 1760 kan op dit moment niet verklaard worden tegen de achtergrond van de lagere absolute groei van het gilde in de 2^e helft van de 18^e eeuw. Immers, aan het begin van de 18^e eeuw telde het gilde naar berekening ongeveer 15 goud- en zilversmeden¹⁰. Lijst 1745 vermeldde er 28; ofwel kwantitatief meer dan plus 85 %. Anders gezegd, weinig intreden in deze periode gepaard aan grote groei; dus weinig uittreden. In 1798 waren er 40 leden ofwel kwantitatief plus 30 % in ongeveer een zelfde tijdsperiode. Ofwel, veel intreden gepaard aan lage groei; dus waren er ook veel uittreders in deze tweede periode. Met andere woorden, er heeft in de tweede helft van de 18^e eeuw een veel hogere dynamiek in de ontwikkeling van het gilde geheerst dan in de eerste helft van de 18^e eeuw. Naast de trendbreuk ontstaat er dus ook een tegenovergestelde dynamiek vanaf circa 1760. De achterliggende redenen voor deze trendbreuk en voor de tegenovergestelde dynamiek van de groei zijn voorlopig onduidelijk. Genealogisch en biografisch onderzoek moet verder nog uitwijzen of sterfte en / of mobiliteit een rol speelden en zo ja, in welke mate.

⁹ OAS 33 fol. 49, Hendrik Kleijn, kashouder op de Lijst van inkwartiering. Verder werden vrijmeesters soms ook kashouder: OAS 2546, Gilderekeningenboek: 1778-'79 Willem de Koning, 1781-'82 Gijsbertus Stam, 1784-'85 Nicolaas Koert.

¹⁰ Interpolatie tussen 9 smeden 1663 (Begeer) en 28 smeden Lijst 1745.

6. Het einde van de keurkamers van Schoonhoven: de Gildekeurkamer in 1807, en de Keurkamer van het Koninkrijk Holland in 1809.

De laatste betaling door een zilversmid aan het weeshuis werd genoteerd in de rekening van 1807-1808: Adr(ianus) Kuijpers, mr. zilversmid, 25 gulden¹. Dit markeerde het einde van ruim 100 jaar aantekeningen over Schoonhovense goud- en zilversmeden en hun gilde in de administratie van het weeshuis. Hieronder volgt chronologisch een overzicht van deze slotepisode.

Het einde van de Gildekeurkamer werd ingeluid met de inval der Fransen. De Schoonhovense 'burger' Frans van Stipriaan -voormalig patriottische baljuw- stond op 22 januari 1795 met de Franse adjudant-generaal Girault en een detachement Franse soldaten in alle vroegte voor de Veerpoort. Ze eisten de stad op die vervolgens door de commandant, zonder slag of stoot werd overgegeven². Een college "*Representanten van de Burgerij der Stad Schoonhoven*" nam de stadsregering over en de afgezette patriot Gerbrand van Overveld werd in zijn ambt als secretaris hersteld. Van Stipriaan legde de eed af als baljuw van Schoonhoven en de Lande van Blois³.

Op 2 juli 1795 besloot de nieuwe Raad der Gemeente van de Stad Schoonhoven op verzoek van de zilversmeden de "*Gildewet voor het Goud en Silversmede Gilde desen Stad*" van 24 november 1786 "*provisieeel*" weer te herstellen⁴. Eerder in dit Zilvercahier hebben wij deze wet aangeduid als "*Vroedschapsgildewet*". Vervolgens liet de deken op 4 augustus weten dat hij nog deze week zal overgaan tot "*remotie*", d.i. ongevraagd ontslag, van de tegenwoordige hoofdlieden omdat na inspectie van het Rekeningenboek "*Dese Rekening door ons geexamineerd zijnde kunnen wij niet genoeg onse verontwaardiging uitdrukken over de enorme verteringen door hoofdlieden gedaan bij 't doen van rekening voor Burgemeesteren*"⁵. Het Rekeningenboek vermeldde dat deken Andries van Oosterhout en Hendrik Slingeland en Pieter Vergeer "*voor heure posten bedankt hebben*"⁶. Hendrik van Geelen tekent daarna als boekhouder (voorzitter⁷) en keurmeester vanaf 1 augustus tot 30 november 1795. De burgers Jan Roosenburg en Bartholomeus Smits werden naast Van Geelen tot nieuwe hoofdlieden benoemd⁸, die waarschijnlijk tot 30 november 1796 naast Van Geelen functioneerden. Onder de provisieeel herstelde Vroedschapsgildewet bleef de gebruikelijke werkwijze en bestuursstructuur van het gilde dus voorlopig in stand.

Op 25 november 1796 diende Hendrik van Geelen als hoofdman van het gilde een voorstel in bij de Raad tot "*elucidatie en ampliatie van de gilde wet*". Het betrof wijziging van de artikelen 8 en 10 en een gehele vervanging van artikel 20. De goud- en zilversmeden hadden op 18 en 24 november hierover onderling vergaderd, een commissie uit hun midden had een

---

¹ Wh 123.

² De Graaf-Van Osch, s.a., p.40, 42.

³ OAS 106, 29 maart en 25 april 1795

⁴ OAS 107, 2 juli 1795

⁵ OAS 107, 4 aug 1795

⁶ OAS 2546, rek. 1 aug 1795 - 30 nov 1795

⁷ Van der Molen, 2000, p.39, stelt dat de term 'boekhouder', letterlijk degene is 'die de boeken onder zich houdt' en daarmee de leiding heeft over het betreffende bestuurscollege. Mijns inziens in dit geval dus de deken van het gilde.

⁸ OAS 2546 rek. 1 aug 1795-30 nov 1795; 1 dec 1795 - 30 nov 1796.

voorstel gemaakt, en het voorstel was ook op 25 november in een vergadering van het gilde, “*wettig belegt door komm(issarissen) op de gilde kamer*” goedgekeurd. De Raad accordeerde diezelfde dag de voorstellen⁹.

Onder andere kwamen er voortaan drie vaste keurdagen: dinsdag, donderdag en zaterdag, in plaats van de twee op dinsdag en vrijdag. Het keurgeld voor het goud werd “*twee en een halve stuiver van het once*”; dat was daarvoor één duit voor twee Engels. Het keuren van goud werd dus twee maal zo duur¹⁰; een tariefsaanpassing die wel in lijn lag met “Gelijkheid, Vrijheid en Broederschap”.

De belangrijkste wijziging betrof echter de gehele vervanging van artikel 20 dat handelde over de samenstelling en werkwijze van het bestuur van het gilde alsmede over de procedure rond de opvolging. Deels luidde het nieuwe artikel als volgt.

“Het gilde zal voortaan bestuurd worden door vier personen onder de naam van Keurmeesteren waarvan jaarlijks twee zullen afgaan, en vervangen worden op de volgende manieren,

Keurmeesteren maken jaarlijks op St.Andriesdag een nominatie van vier personen, zijnde keurmeesteren verplicht hier toe te nomineeren de vier oudste meesters in Rang, mits dezelve bezitten de vereischte kwaliteit welke zijn als volgt,

1^e dat hij den behoorlijke eed als gildebroeder zal hebben afgelegd

2^e dat hij vollen twaalf of meerder Jaaren vrijmeester is geweest

3^e dat hij de laatste zes Jaaren van dat hij op de nominatie werd geplaatst het goud of zilversmeden als zijn hoofdfunctie als werkend meester of kashouder heeft geexerceert

4^e dat hij een inwooner dezer stad zij.”

“Uit deze nominatie doet het gilde bij meerderheid van stemmen een keuze van twee, welke de volgende twee Jaaren als keurmeesters zullen fungeeren, moettende de twee afgefallen het volgend jaar weder op de nominatie geplaatst worde, en zo telkens alle Jaaren,...”

Verder werd nog bepaald dat de gildenbroeders die tot op de revolutie van 1795 het keurmeesterschap hadden uitgeoefend, niet eerder weer op de nominatie gezet mochten worden dan nadat alle anderen één maal aan de beurt waren geweest. Een straf dus.

Een opmerkelijk detail vormde nog de bepaling dat de keurtekens voortaan door een bekwaam meester van binnen of buiten de stad moeten worden vervaardigd. Johannes Galliard, die het de laatste jaren had gedaan en het kennelijk niet meer doen mocht, kreeg voortaan wel jaarlijks een schadevergoeding van 6 gulden.

Namens de gildebroeders was de voorgestelde wijziging getekend door Andries Graves Kooiman als president en Jacobus Koppenol als secretaris. Kennelijk was ‘president’ de titel van de commissievoorzitter.

Tot zover de ingrijpende aanvulling en wijziging van de Vroedschapsgildewet in 1796.

Het is gebleken dat de betalingen aan het weeshuis evenals die aan het gilde inderdaad weer gedaan werden conform de herstelde Vroedschapsgildewet¹¹. Er zijn verder geen aanwijzingen gevonden dat ook de overige oude intrrede tarieven in Schoonhoven niet zouden zijn betaald. De intrrede tarieven waren nu wel lager dan voorheen, maar zeker niet afgeschaft.

⁹ OAS 109, 25 nov 1796

¹⁰ Van Dongen, 1994, Brumairewet, p.196: 1 ons = 20 Engels. Van der Molen, 2000, p.189: 1 duit = 1/8 stuiver.

¹¹ WH 123, rekeningen 1795 t/m 1798; OAS 2546, Rekeningenboek G&Z Gilde,

Rust, orde en tevredenheid waren onder de goud- en zilversmeden en hun gilde na 25 november 1796 kennelijk weergekeerd¹².

Plotseling werden de gilden in de gehele Bataafsche Republiek afgeschaft¹³. De Staatsregeling van 1798 bepaalde op 23 april 1798 dat “worden vervallen verklaard alle Gilden, Corporatien of Broederschappen van Neeringen Ambachten of Fabrieken”. Bij publicatie van 5 oktober 1798 eiste het Uitvoerend Bewind dat alle gilden binnen 8 dagen ontbonden moesten worden en hun bezit in handen moest worden gesteld van ‘provisionele commissarissen’¹⁴. In Schoonhoven werden “de burgers Hendrik van Geelen, Petrus Johannes van Oosterhout, Gijsbert Stam en Jacobus Koppenol benoemt tot provisionele commissarissen om te vervangen de bewindvoerende personen van zoodanig bestaan hebbende Gilden en corporatien ...”¹⁵. Omdat er geen vergoeding tegenover stond bedankten ze echter korte tijd later. Ook benoemingen van andere personen wilden niet lukken. Uiteindelijk besloot de Municipaliteit op 24 december 1798 zichzelf in zijn geheel te benoemen tot Provisionele Commissarissen¹⁶. Deze benoeming vinden we in 1804 nog eens bevestigd¹⁷ evenals in 1806¹⁸.

Het goud- en zilversmidsgilde werd voortgezet als “het gesubsisteerd hebbende gilde” teneinde de functie van het keuren en waarborgen van het gehalte voor het publiek te laten voortduren en “ter vermindering van ellen wanorden, en tot voorkoming van alle schaden, die andersins aan ‘slands Financien zoude kunnen worde toegebracht”¹⁹. Bij nadere publicatie van 24 december 1798 werd bepaald dat de toegang tot de desbetreffende corporaties vrij was²⁰. In Schoonhoven betekende dit dat de betaling door het gilde aan het weeshuis werd gestopt. In de rekening 1797-’98 betaalden de hoofdlieden dan ook voor de laatste maal: 12 gulden voor Joh(annes) Duwel²¹. Ook de betalingen aan het gilde stopten. De laatste boekhouder, Johannes van den Bergh deed de rekening nog van 1 december tot 20 december 1798: Arie Broere schonk het gilde nog 20 gulden ineens en Johannes Galjart kreeg zijn 6 gulden schadevergoeding voor de stads- en jaartekens. Per saldo was er fl. 6.2.14 tekort²². En daarna werd het stil tot 21 juli 1800.

Op 21 juli 1800 werd nieuwe landelijke wetgeving aangenomen: “Reglement of Ordonnantie, waar naar de Goud- en Zilversmeden binnen de Bataafsche Republiek, mitsgaders zoodanige winkeliers of andere personen, die in gemaakt goud- en zilverwerk negotie doen of handeldrijven, zich zullen hebben te gedragen” (Bataafsche Ordonnantie). Alle bestaande regelgeving met betrekking tot goud en zilver werd daarbij vernietigd²³.

---

¹² OAS 107a, 108, 109, 110 en 111 geven over de periode 6 september 1795 tot 21 maart 1798 verdere geen enkele vermelding betreffende andere veranderingen voor de goud- en zilversmeden.

¹³ J. van Genabeek, 1994, p.64.

¹⁴ Lourens, P., Lucassen, J., 1994, p.34-62

¹⁵ OAS 113, resolutie 15 oct 1798, OAS 177, uitgaande missive, oktober 1798.

¹⁶ OAS 113, resoluties 15 oct, 24 oct, 5 nov, 3 dec, 10 dec, 24 dec 1798.

¹⁷ OAS 126, 20 feb 1804.

¹⁸ OAS 128, 24 mei 1806

¹⁹ OAS 113, resolutie 15 oct en 3 dec 1798

²⁰ Lourens, Lucassen 1994, p.57

²¹ Wh 123, rekening 1797-’98

²² OAS 2546, Rekeningenboek.

²³ Bataafsche Ordonnantie, préambule.

Volgens de Bataafsche Ordonnantie moest het Gemeentebestuur de eerste Bataafse keurmeesters nomineren, welke nominatie door de Agent van Financiën der Bataafse Republiek moest worden goedgekeurd²⁴. Voor Schoonhoven moesten dit er vijf zijn²⁵.

Vervolgens moesten de werkmeesters uit hun midden jaarlijks de opvolgers nomineren die door het gemeentebestuur daarna zouden worden aangesteld²⁶. De keurmeesters moesten twee maal per week bij elkaar komen om te keuren²⁷. Zij ontvingen keurloon en een visitatievergoeding van de werkmeesters²⁸ en voor visitatiereizen een reiskostenvergoeding ten laste van het land²⁹. Ter plaatse waar zij gewoonlijk vergaderden moesten de stempels in een speciale kist bewaard worden³⁰. Ingeval het werk van een werkmeester, “... *ter Keurkamer gekeurd zijnde...*” ooit niet in orde bevonden werd, zou deze werkmeester nooit meer keurmeester mogen worden³¹. Meer werd er in de Bataafsche Ordonnantie over noodzaak, bestaan, gebruik en financiering van ‘de Keurkamer’ niet gezegd. Het bestaan van een Keurkamer werd verondersteld en verder aan de keurmeesters en het gemeentebestuur overgelaten.

De Schoonhovenaren hebben zich in eerste instantie inderdaad geconformeerd aan de Bataafsche ordonnantie. Ze nomineerden de ‘*vier jegenwoordige keurmeesteren*’³², de zilversmeden Willem de Koning, Andries Graves Kooiman, Cornelis Kuijpers en Willem Vervat, en ze nomineerden daarbij als vijfde de goudsmid Gijsbert Stam³³. Ook werd op 22 november 1800, weliswaar onder protest, het vereiste register aangelegd³⁴. De Municipaliteit zond op 26 december 1800 bericht aan het bestuur van het Departement van de Delf³⁵.

Inmiddels was er landelijk zowel als vanuit Schoonhoven massaal geprotesteerd tegen de Bataafsche Ordonnantie waarbij het vooral ging om het afleggen van de eed³⁶. Zoals in hoofdstuk 2 al vermeld is, werd de Bataafse Ordonnantie op 3 september 1800 opgeschort. Door de staatshervormingen van 1801 is deze opschorting nooit ongedaan gemaakt³⁷. De ordonnantie was daarmee landelijk een dode letter geworden.

In de praktijk bleef het ‘gesubsisteerd hebbende gilde’ als organisatie functioneren. Gijsbert Stam bedankte op 2 februari 1801 voor zijn benoeming als vijfde keurmeester³⁸. Daarmee was de oude situatie, de gewijzigde Vroedschapsgildewet van 1796 met vier keurmeesters, weer hersteld in Schoonhoven.

---

²⁴ Bataafsche Ordonnantie, art 21.

²⁵ Bataafsche Ordonnantie, art. 19.

²⁶ Bataafsche Ordonnantie, art. 23.

²⁷ Bataafsche Ordonnantie, art. 33.

²⁸ Bataafsche Ordonnantie, art. 45.

²⁹ Bataafsche Ordonnantie, art. 58.

³⁰ Bataafsche Ordonnantie, art. 32.

³¹ BA art. 30

³² OAS 116, 29 dec 1800.

³³ OAS 177, 26 dec 1800.

³⁴ OAS 115, 24 nov 1800; OAS 934, register.

³⁵ OAS 177, 26 dec 1800, uitgaande missive.

³⁶ OAS 115, 11 aug, 18 augustus, 24 november 1800.

³⁷ Rekest aan het Vertegenwoordigend Lichaam 25 sept 1800 door g&z smeden van Dordrecht, Leiden, Haarlem, Amsterdam, Delft, Den Briel, Schoonhoven, Den Haag, Enkhuizen, Oost- en West-Zaandam, Goes, Utrecht, Zwolle, Leeuwarden, Sneek en Breda.

Besluit tot opschorting 3 september 1800. De Minister van Financiën schreef 31 okt 1806: “*Omdat deze surcheance nooit is opgeheven, gaat de keuring nog steeds door op de oude voet*”.

Met dank aan Janjaap Luijt voor het ter beschikking stellen van zijn nog ongepubliceerde gegevens.

³⁸ OAS 116, resolutie 2 feb 1801.

In een brief van 9 december 1800 deed de Municipaliteit verslag van al hetgeen zij hadden gedaan in het kader van het in 1798 vereiste ontbinden van de gilden. Over het goud- en zilversmidsgilde schreven zij: *“Het Goud en Silversmeden Gilden, bestaan hebbende in drie Goud en zes en dertig Zilversmeden, die aan onse commissie hebben bezorgt een kist met drie sloten, waarin gevonden is een Rekenboek, een Register boek, voorts eenige boeken, en papieren relatief dat Gilde, met acht koperen platen waar op eenige Naamen der Baasen zijn gegraveert”*³⁹

Op een thans onbekend moment worden Jan van Limbeek en Hendrik van Geelen benoemd tot 'Provisioneele' Commissarissen' van het gewezen goud- en zilversmidsgilde. Ze worden als zodanig voor het eerst gevonden op 29 juli 1803⁴⁰. Hun feitelijke benoeming hebben we tot heden we niet gevonden. Later, op 22 augustus 1803, werden zij commissarissen van *“alle de alhier geweesene Gildens”* en werd hun commissie uitgebreid met de secretaris van de Raad⁴¹. In 1806 vonden we de commissie bestaande uit Willem de Koning, Jan van Limbeek en Hendrik van Geelen⁴² en ook in 1807⁴³. Ook deze benoeming troffen we niet feitelijk aan.

Op voorstel van het Raadslid Jan van Limbeek, besloot op 24 januari 1803 de *“Raad dezer stad ... dat de aankomende goud- en zilversmitsbasen provisioneel zullen moeten betalen een som van 25 gulden ten behoeve van 't burgerweeshuis ter onderhoud van de keurkamer”*⁴⁴. Jan van Limbeek was tevens Rendant van het weeshuis⁴⁵. Juridisch werden nu dus door dit Raadsbesluit de individuele goud- en zilversmeden rechtstreeks door de Raad voor de financiering van de keurkamer in het weeshuis aangesproken. Het hiaat in de betalingen in Weeshuisrekeningen tussen 1797 en 1803 is met deze gang van zaken verklaard evenals de wijziging in de aanduiding van de betaler. Niet langer waren ‘de hoofdliden’ de betaler van het verschuldigde recht, maar de aankomend zilversmid alias ‘werkbaas’ zelf.

Per 1 juli 1807 werden bij *“Wet op het verwerken, invoeren en verkoopen van gouden en zilveren werken, mitsgaders den ophef der belasting op dezelve”* (Wet 1807) nieuwe keurkamers in het Koninkrijk Holland verordonneerd. En er was een bijbehorend Reglement tot het in werking brengen van de Wet⁴⁶. Naast het keuren werd tevens een belasting geïntroduceerd over de handel in goud en zilver. De hiertoe nieuw aangestelde keurmeesters moesten naast hun keurwerk ook deze belasting innen. Als nieuwe keurmeesters werden door de Land Drost van het Departement Lande van Utrecht per 1 juli 1807 aangesteld: Willem de Koning, Cornelis Roozenburg, Hendrik van Geelen, Pieter Geijskes, Adrianus Kuijlenburg, Hendrik Sperna Weijland en Gerrit Lasonder. De *“Praesident”* van de Raad van Schoonhoven beëdigde de nieuwe keurmeesters op zaterdag 25 juli 1807. Aansluitend deelde hij de oude keurmeesters mede *“dat zij leden als nu door de finale organisatie der nieuwe Keurkamer en uit kragte van bovengem(eld) Besluit van den Minister van Financien gehouden worden in hunnen betrekking als Keurmeesteren te hebben gedefungeerd”*.

De Land Drost van het Departement Lande van Utrecht zond in dezelfde missive aan de Raad van Schoonhoven een *“... verzoek om behoorlijk zorge te draagen dat het lokaal tot hier toe binnen deeze stad tot eene Keurkamer hebbende gediend tegen primo Julij aanstaande in*

³⁹ OAS 177, 9 dec 1800, uitgaande missive.

⁴⁰ OAS 125, resolutei 29 juli 1803

⁴¹ OAS 125, 22 aug 1803.

⁴² OAS 128, 10 feb 1806

⁴³ OAS 129, 2 feb 1807

⁴⁴ OAS 124, dd 24 jan 1803 en Wh 123, Rekening over 1802-1803

⁴⁵ Van der Molen, 2000, p.291. J. van Limbeek, rendant van 1795 t/m 1805.

⁴⁶ Koonings, W., Wet 1807, art 18, p.19, en “Reglement tot ...” etc., gearresteerd dd. 25 juni 1807, art.18, p.58.

gereedheid worde gehouden ten einde de nieuw aangestelde Keurmeesteren op dien tijd hunnen werkzaamheden geregeld zullen kunnen aanvangen"⁴⁷.

De Boekhouder en Regenten van het Weeshuis waren echter van mening dat zij niet verantwoordelijk waren voor deze vernieuwing en vergroting van de bestaande keurkamer van het voormalige gilde in het weeshuis. Bovendien wilden zij ook niet opdraaien voor de aanschaf van allerlei vereiste nieuwe benodigdheden in deze nieuwe keurkamer⁴⁸. De vergroting, verandering en reparatie van de keurkamer in het weeshuis werd door hen begroot op 600 gulden⁴⁹.

Op 24 november 1807 werd de Land Drost bezocht door een commissie uit Schoonhoven die hem trachtte te overreden toe te staan dat nieuwe goud- en zilversmeden als vanouds weer 25 gulden zouden betalen voor het onderhoud van de keurkamer. De Land Drost vroeg de commissie dit schriftelijk aan hem te verzoeken⁵⁰. De Raad stuurde een brief op 14 december 1807. Hierin liet zij blijken dat 'de nieuwe tijden' nog niet tot Schoonhoven waren doorgedrongen. Schoonhoven ging in haar pleidooi nog steeds uit van de stedelijke autonomie zoals die onder het ancien régime had gegolden: "*Daar het nu ons aan de eene zijde is voorgekomen dat de invoering van meergedachte 'slands wet nimmer kan enerveren of van applicatie worden gemaect op de stedelijke bepalingen hiervoren gementioneerd*". Ze konden zich niet voorstellen dat een landelijke wet van invloed zou zijn op stedelijke bepalingen⁵¹. Het antwoord laat zich raden⁵². De aankomende goud en zilversmeden betaalden in ieder geval nooit meer 25 gulden aan het weeshuis voor het onderhoud van de keurkamer.

Vanwege de genoemde hoge inrichtingskosten had het stadsbestuur inmiddels omgezien naar een alternatieve goedkopere behuizing. Deze werd gevonden in het Oude Mannen- en Vrouwenhuis aan de Oude Haven. Ter plekke markeert de huidige Provenierstraat nog de locatie van dit gesloopte complex. Het geschikt maken van de hier gevonden ruimte werd begroot op 60 gulden. Een aanzienlijk verschil met het weeshuis. Daarom werd door de Raad van de stad Schoonhoven besloten de Keurkamer daar in te richten. Als voorwaarde gold evenwel dat "*... ingevalle begrepen mogte worden, dat door de nieuw aangekomen en in 't vervolg aan toekomstige Meesters Goud en Zilversmeeden eene zekere somme voor onderhoud van de keurkamer zoude behoren te worden betaald ...*", het weeshuis -dat die gelden dan immers zou genieten- deze 60 gulden moest terugbetalen aan de stad⁵³. Tussen 1 en 5 december 1807 werd de nieuwe Keurkamer in het Oudeliedenhuis in gebruik genomen, allereerst met name voor het stempelen van "*eene gekroonde O ten teken van Oud*" voor bestaand zilverwerk. Dit zilverwerk werd zo gevrijwaard van het heffen van de nieuwe belasting⁵⁴. Opmerkelijk detail nog: tussen 28 juli en 1 december 1807 is onder de nieuwe wet

---

⁴⁷ OAS 129, resoluties 3 juli en 28 juli 1807.

⁴⁸ OAS 129, resolutie 20 juli 1807

⁴⁹ OAS 130, resolutie 22 aug 1807

⁵⁰ OAS 130, op 22 aug 1807 en 14 sep 1807 worden kennisgevingen van kosten aan de Land Drost en de Minister van Financien gezonden in de veronderstelling dat daar de financiering vandaan zal komen. OAS 130, 24 november 1807, rapport van het bezoek aan de Land Drost door de commissie. OAS 130, 8 dec 1807, de missive is geconcipieerd, maar wordt nog overlegd met het bestuur van het weeshuis.

⁵¹ OAS 179, 14 dec 1807, missive van de Raad aan de Land Drost.

⁵² Het formele antwoord van de Land Drost is ons thans onbekend, maar aangezien de essentie van de nieuwe tijd het afschaffen van de stedelijke autonomie behelsde met daarvoor in de plaats centrale landelijke overheid, maakte het rekest van Schoonhoven geen kans. In het feitelijk vervolg van de geschiedenis van de keurkamer blijkt dat ook.

⁵³ OAS 130, resoluties 3 nov 1807 en 16 nov 1807.

⁵⁴ OAS 130, resoluties 5 dec 1807, 8 dec 1807.

de Regentenkamer van het weeshuis samen met de oude keurkamer in het weeshuis nog gebruikt⁵⁵. Kennelijk om toch aan de benodigde ‘vergroting’ met oog op de belastinginning te kunnen voldoen.

Met de verhuizing tussen 1 en 5 december 1807 van het Weeshuis naar het Oude Mannen- en Vrouwenhuis stopte de administratie van goud- en zilversmeden in de bescheiden van het weeshuis. Aan 102 jaar administratie over Schoonhovense goud- en zilversmeden was een eind gekomen.

De Keurkamer in het Oude Mannen- en Vrouwenhuis aan de Oude Haven zou echter een kort leven beschoren zijn. Dit deel van de geschiedenis van de Keurkamer van Schoonhoven was tot voor kort niet anders dan fragmentarisch bekend⁵⁶. Recent nog werd de locatie van het Oudeliedenhuis in dit verband door ons foutief als Koestraat 109 aangeduid⁵⁷.

De geschiedenis is als volgt. De Wet 1807 introduceerde de door de ‘Minister van Financiën’ ambtelijk aangestelde keurmeesters-zilversmeden. Een nieuw verschijnsel dat tegelijkertijd werd geïntroduceerd, was belastingheffing -of impost- op de verkoop van goud- en zilver⁵⁸. De keurmeesters, die ook de belasting moesten innen, werden echter gerekruteerd uit de groep van lokale goud- en zilversmeden. Dit resulteerde in Schoonhoven in fraude en belastingontduiking door de gekroonde ‘O’ -een keurteken waarmee vrijstelling van belasting werd verkregen⁵⁹- ook na 31 december 1807 te blijven aanbrenge. Hierop werd door de Minister op 23 maart 1809 besloten de keurmeesters in Schoonhoven te schorsen⁶⁰ waardoor de keurkamer feitelijk gesloten werd. Herhaalde verzoeken van diverse personen en instanties in de periode van 6 april 1809 tot 17 december 1810 om de schorsing op te heffen richtten niets uit⁶¹. De zilversmeden waren en bleven voor keuring naar Utrecht verwezen⁶².

Het Oude Mannen- en Vrouwenhuis was reeds eerder in de Bataafs-Franse tijd in financiële problemen gekomen, onder meer omdat de financiering afhing van de legering van een garnizoen in Schoonhoven. Daarnaast had de militaire inundatie van het land aan de zuidzijde

---

⁵⁵ OAS 130, resoluties 3 nov en 8 dec 1807.

⁵⁶ Begeer, e.a. 1981, p.8. wijdt er slechts één zin aan: *“In 1809 werd de juist in 1808 betrokken behuizing in het Oudeliedenhuis afgebroken”*.

J.Luijt, 1807 - 1953: het merken van de fiscus. Schoonhoven gestraft ter exempel. Oneigenlijk gebruik van een nuttig proces ? 4e Nationaal Zilverdag Symposium, 30 november 2003. Luijt onderzocht de archieven van de Generaal Meesteren van de Munt in de Bataafs-Franse tijd en meldde hieruit dat de Keurkamer te Schoonhoven op 1 april 1809 gesloten werd wegens onder meer fraude met de “gekroonde O” en belastingontduiking.

⁵⁷ Tussen Toetsteen en Tralies. 500 jaar waarborgen en keuren in Schoonhoven. Tentoonstelling, De Turfkelder, Schoonhoven 24 mei t/m 15 juni 2003. J.C.Visser, e.a. 1990, p.50 vermeldden dat het Oude mannen- en vrouwenhuis aan het eind van de 18^e eeuw in de Koestraat nr 109 gevestigd werd, hetgeen echter pas op 30 mei 1898 het geval werd, volgens H.Vermeulen, 1998, p.9.

⁵⁸ Koonings, 1968, pp.15, 18: art. 9 en 17 der Publicatie van de Koning van 11 maart 1807.

⁵⁹ Koonings, 1968, pp. 14, 46: art. 8 der Publicatie van de Koning van 11 maart 1807 en 1^e Afdeling art. 5 van het Reglement tot in Werking brenging van de wet.

⁶⁰ OAS 131, 30 mrt 1809, betreft missive Minister van Financiën met Min.Besluit 23 maart 1809 nr.34, schorsing keurmeesters voor 6 maanden; OAS 131, 5 okt 1809 betreft missive dd 28 sep 1809, schorsing voor onbepaalde tijd verlengd.

⁶¹ OAS 131, 6 april 1809, de Hoofd-officier van Schoonhoven (baljuw), Koetsveld van Ankeren en Jan van Limbeek worden gecommiteerd de Land Drost te bezoeken met verzoek de schorsing in te trekken; OAS 179, 16 sep 1809 bezwaarschrift van de Raad van de Stad Schoonhoven; OAS 131, 16 oct 1809, verzoek van de hoofdofficier van Schoonhoven per missive gezonden; OAS 180, 28 mei 1810, Rekest van de Raad der Stad Schoonhoven; OAS 131 en 180, 17 dec 1810, Adres van de gewezen keurmeesters van Schoonhoven.

⁶² J.Luijt, bijdrage aan de tentoonstelling *“Tussen toetsteen en tralies, 500 jaar keuren en waarborg in Schoonhoven”*, in De Turfkelder te Schoonhoven, 24 mei-14 juni 2003.

van de Lek ervoor gezorgd dat pachtinkomsten voor het Oudeliedenhuis uit haar daar gelegen landerijen geruime tijd achterwege bleven. Naast de voortdurende geldzorgen openbaarde zich ook een uitgebreide bouwvalligheid. Uiteindelijk werd op 6 maart 1810 besloten het Oude Mannen- en Vrouwenhuis als instelling op te heffen en de toenmalige bewoners uit te besteden bij burgers in de stad. Tevens werd besloten “*om de eene vleugel*” voor afbraak te verkopen. Met het puin werd de Opweg tot de Voornebrug verhard⁶³. Ook al zou de Keurkamer ooit zijn teruggekeerd naar Schoonhoven, dan nog was er geen plaats meer geweest in het voormalig Oude Mannen- en Vrouwenhuis.

Parallel aan, en samen met de gebeurtenissen rond de keurkamer kwam er ook een einde aan het bestaan en functioneren van het Schoonhovense goud- en zilversmidsgilde.

Vanaf 2 juli 1795 functioneerde het gilde op basis van de ‘Vroedschapsgildewet’ in Schoonhoven weer als vanouds, zij het met lagere tarieven en met andere bestuurders uit patriotse families⁶⁴. Vanaf 5 oktober 1798 veranderde de bestuursstructuur fundamenteel. Het bestuur werd na dat moment gevormd door buitenstaanders: de ‘Provisionele Commissarissen over de gewesenen Gildens’⁶⁵. Onder hen ressorteerden de keurmeesters. De leden van de Municipaliteit benoemden uiteindelijk zichzelf tot ‘Provisioneele Commissarissen’⁶⁶. De gilden waren weliswaar opgeheven, maar het college van de ‘Provisioneele Commissarissen’ werd op 3 december 1798 opgedragen te voldoen aan het door de Agent van Financien vereiste, namelijk te zorgen “*...dat de wetten concerneerende de goede Politie in het Goud en Silver Smeede Gilde binnen deze Stad ... in observantie blijven*”⁶⁷. In dezelfde vergadering werd daarom door de meerderheid van de Municipaliteit vervolgens besloten om “*aan de respectieve Goud (en Zilver) smits basen te doen aanseggen dat (hen) de vrijheid wordt gelaten om met (de nominatie) en aanstelling van keurmeesteren in (het vervolg) op den voet als vooren zedert 1795 voo(rt te gaan)*”⁶⁸. Ook na de kortstondige invoering van de Bataafsche Ordonnantie in 1800 bleef de nominatie kennelijk als vanouds; alleen kwam de formele goedkeuring toen van het Departementaal Bestuur van de Delf uit Delft⁶⁹.

De definitieve opheffing van het ‘gesubsisteerd hebbende gilde’ in Schoonhoven had uiteindelijk plaats op 28 juli 1807. Gebaseerd op het ministerieel “*Besluit van Zijne Excellentie den Minister van Financien in dato 9 juli 1807, no.1*” deelde de President van de Raad van Schoonhoven de keurmeesters die de oude Keurkamer binnen de stad vormden, mede dat hun functie nu opgehouden had te bestaan⁷⁰. Aan de Land Drost werd vervolgens mededeling gedaan dat de Raad alle keurtekens, merken, stempels, platen en boeken van de oude keurmeesters had overgenomen. Van de ingeleverde inventaris was een proces verbaal opgemaakt, ondertekend door de oude keurmeesters⁷¹. Tenslotte werd medegedeeld dat de ze de “*keurteekenen, merken, stempels en platen, ten overstaan van de nieuwe keurmeesteren, mitsgaders in praesentie van de oude hebben vernietigd en onbruikbaar gemaakt*”⁷². De

---

⁶³ OAS 130 14 oct 1807, OAS 131 12 feb 1810, OAS 131 26 feb 1810, OAS 131 6 mrt 1810, OAS 131 7 apr 1810.

⁶⁴ OAS 107, resolutie 2 juli 1795

⁶⁵ OAS 113, resolutie 15 oct 1798

⁶⁶ OAS 113, resolutie 24 dec 1798

⁶⁷ OAS 113, resolutie 3 dec 1798

⁶⁸ OAS 113, resolutie 3 dec 1798; de bladrand is zwaar beschadigd en stukken tekst zijn daardoor niet meer aanwezig. Op grond van de verdere gebeurtenissen heb ik de tekstfragmenten tussen haakjes gereconstrueerd. Zie daarvoor ook OAS 113, 10 dec en 24 december 1798.

⁶⁹ OAS 116, resolutie 29 dec 1800

⁷⁰ OAS 129, resolutie 28 juli 1807, OAS 179, missive 25 juli 1807

⁷¹ OAS 935, 13 nov 1807, inventaris.

⁷² OAS 179, missiven 24 nov 1807 en 18 jan 1808; OAS 935, 13 nov 1807, Inventaris.

laatste resten van *"het Goudmitsgilde binnen de Stad Schoonhoven"* waren eindelijk opgeruimd. Het bewaard gebleven inventaris is hier opgenomen in Bijlage 6.

Samengevat kwam de keurkamer in Schoonhoven in drie stappen aan haar einde. Allereerst maakte de opheffing van de gilden op 23 april 1798 een einde aan de 'Gildenkeurkamer' en dit zette de traditionele financiering van de keurkamer in het weeshuis stop. Het gebruik van de keurkamer in het weeshuis door keurmeesters van het 'gesubsisteerd hebbende gilde' ging echter gewoon door. De tweede fase in de sluiting van de keurkamer diende zich in 1807 aan. Er werd door nieuwe wetgeving andere eisen gesteld aan de inrichting van keurkamers. De kosten voor de verbouw daartoe in het weeshuis werden geschat op 600 gulden. Dat wilde noch het weeshuis, noch het stadsbestuur opbrengen. Tussen 1 en 5 december 1807 werd daarom een andere goedkopere behuizing betrokken in het Oudemannen- en vrouwenhuis aan de Oude Haven. De keurkamer in het weeshuis werd definitief gesloten. In de derde fase tenslotte, werden op 23 maart 1809 de Schoonhovense keurmeesters door de Minister wegens o.m. belastingontduiking geschorst, waardoor per 23 maart 1809 de Keurkamer van het Koninkrijk Holland, nu in het Oudeliedenhuis, feitelijk gesloten werd. Brede inspanning gedurende de volgende jaren om de schorsing ongedaan te maken, mocht niet baten. De Schoonhovense keurkamer was dicht en bleef dicht; tot 17 augustus 1837.

7. Conclusies.

Gildekeurkamers voor goud- en zilversmeden komen in de relevante regelgeving voor Holland, Zeeland en Westfriesland als begrip pas voor in de Ordonnantie van de Staten van Holland van 1661/ '63.

De Schoonhovense Gildekamer of Gildekeurkamer werd voor de hoofdlieden van het goud- en zilversmidsgilde tussen 15 mei en 31 oktober 1705 in het weeshuis getimmerd. Dit gebeurde op grond van een niet door hen, noch het stadsbestuur, noch door ons, getraceerde resolutie van de Staten van Holland uit 1705.

Op grond van bouwkundig-historische kenmerken werd eerder al gesteld dat de kamer op de bovenverdieping van het weeshuis was gebouwd. Het weeshuis was eigendom van de stad en werd permanent bewoond -en daarmee bewaakt- door 'de binnenouders'. Uit onze inventarisatie bleken ook in andere Hollandse steden de Gildekeurkamers steeds in bewaakte stenen gebouwen, eigendom van de stad, gevestigd te zijn geweest.

De rekeningen voor de verbouw werden in opdracht van de burgemeesters door het weeshuis voldaan. Op verzoek van de hoofdlieden werd hun voorstel tot financiering van de kosten van bouw en van het onderhoud van de kamer bij besluit van de Magistraat op 31 oktober 1705 geaccordeerd. Het werd tot 27 december 1718 gedaan via een jaarrente van 20 gulden als huur, te betalen door het gilde. Het gilde moest dit financieren via een jaargeld van iedere zittende gildebroeder van 48 stuivers in gedeelten van 12 stuiver per kwartaal, te betalen aan de hoofdlieden. In de praktijk werd dit niet gedaan; in 1718 hadden de hoofdlieden nog niets aan het weeshuis betaald. Na 27 december 1718 werd de schuld gesaneerd en een nieuwe financiering ingevoerd. Volgens het nieuwe financieringsvoorstel uit 1718 moest voortaan de helft van het recht van iedere nieuwe inkoop van een goud- en zilversmid in het gilde door de hoofdlieden worden afgedragen aan het weeshuis.

De gegevens uit de weeshuisrekeningen zijn compleet van 1718 tot en met 1798 op één onverklaarbare vermoedelijke misser na: van Jacobus Kuijpers werd zijn betaling omstreeks 1791 niet gevonden. Na eind 1798 zijn er tot 1 juli 1807 omissies door de geest van de Bataafse Revolutie: toegang is 'vrij'. De betalingen in 1805-'06 voor het gebruik van de keurkamer waren grotendeels een 'inhaalslag' voor zilversmeden die al sinds 1795 aan het werk waren maar nog niet betaald hadden omdat zij door de revolutie meenden hiervan vrijgesteld te zijn. Uit Schoonhovense archivalia zijn de meeste van de eerdere startdata van goud- en zilversmeden die bij de 'inhaalslag' betaalden, te achterhalen of te benaderen gebleken.

Sinds 22 april 1693 konden weduwen van vrijmeesters hun man opvolgen zonder zich in het gilde te kopen. Ze kregen alle rechten en plichten van hun overleden man. Ook de toegang tot de Gildekeurkamer was daarmee voor hen vanzelfsprekend; we vonden er in ieder geval nooit aparte vermelding van. Zo gezien werden zij 'gildezusters'. In de lijsten werden deze opvolgende weduwen om nog onbekende reden alleen vermeld wanneer zij 'kashoudster' waren.

De zonen volgden na 1693 vervolgens veelal hun moeder-weduwe op, dus niet hun vader bij diens overlijden. Na 13 oktober 1774 werden de opvolgende weduwen verplicht bij opvolging een meesterknecht aan te stellen die het vak in Schoonhoven volkomen geleerd had. Onder

regiem van de ‘Magistraatskeur’ van 1774 moest deze meesterknecht f. 12.10.0 betalen aan het weeshuis; onder regiem van de latere ‘Vroedchapsgildewet’ evenwel weer niets. We vonden onder deze verplichte aanstellingen geen andere meesterknechten dan zonen.

De ampliatie van 22 april 1693, op verzoek van Martijntje Vervoorn, weduwe Gaston Dulavay, bevatte in het kader van ons onderzoek een ‘serendipiditeit’, ofwel een ongezochte vondst. Wij vinden die evenwel van zo groot belang voor het begrijpen van het gedrag van de 18^e eeuwse zilversmeden in Schoonhoven, en bij de vraag ‘wat maakte de Zilverstad’, dat we er toch nader op in zijn gegaan. Het goud- en zilversmidsgilde van de stad Schoonhoven heeft nooit een ‘gildebus’ gekend. Naar het zich laat aanzien heeft de ampliatie van 1693 gedurende de gehele 18^e eeuw als een ‘weduwen- en wezenverzekering’ in Schoonhoven gefunctioneerd en was een gildebus daarmee overbodig. We vonden in de periode 1693 tot 1807 veertien vrouwen die als weduwe zestien keer hiervan gebruik maakten. Mogelijk is er nog een enkele opvolgende weduwe die in dit onderzoek over het hoofd zijn gezien. De betekenis van deze ‘verzekering’ voor de bruiden van Schoonhovense zilversmeden moet groot geweest zijn, maar laat zich tot nu toe alleen raden. De gang van zaken verklaart ook het ontbreken van een ‘gildebus’ bij de goud- en zilversmeden van Schoonhoven.

Uit de weeshuisadministratie kwamen twee vrijmeesters tevoorschijn die bij vorige onderzoeken over het hoofd gezien zijn: Bartholomeus Bredius en Jacobus Vuerens.

Uit de bestudering van de opvolgende weduwen kwamen twee tot nog toe onbeschreven vrijmeesters te voorschijn: Willem Reijkerkerk en Jan van Harten. Van Harten blijkt onder de anonymi van de weeshuisrekeningen thuis te horen; hij begon waarschijnlijk in 1726. Reijkerkerk begon als vrijmeester waarschijnlijk omstreeks 1700, voordat de weeshuisadministratie in 1718 een aanvang nam.

Ook uit de bestudering van de opvolgende weduwen komen twee ‘verborgen’ vrijmeesters naar voren die bij de anonymi te plaatsen zijn. Govert Dulavay volgde naar alle waarschijnlijkheid zijn moeder op in 1728-’29. Jacobus de Mars plaatsten we op grond van zijn vermelding in ‘Lijst 1745’ als de anonieme ‘oudste gildebrederszoon’ van 1728-’29. Hij zou dan ook zijn moeder opgevolgd kunnen zijn, hoewel zij al omstreeks 1714 overleden was.

In de periode 1798 tot medio 1807 zijn uit andere archivalia dan de weeshuisrekeningen (met name de patentregisters 1806-1813) zes nieuwe namen van goud- of zilversmeden gevonden. Twee hiervan bleven zeer kortstondig in Schoonhoven, maar betaalden wel patent als zilversmid in Schoonhoven: Van Bovene en Van Niffelen.

Cornelis Roozenburg werd in eerder onderzoek vereenzelvigd met zijn broer Pieter. Zilversmid Pieter van den Hoft werd in ieder geval door zijn collega’s als zilversmid erkend in een tijd dat deze ‘erkenning’ niet meer door het gilde werd gesanctioneerd.

Arnoldus van den Bergh verhuisde vrijwel onmiddellijk na zijn ‘erkenning’ als zilversmid naar Oudewater, maar ressorteerde daar ook onder de keurkamer van Schoonhoven.

De eerder geuite twijfel of Hermanus van Halteren zelfstandig zilversmid zou zijn geweest, kon worden weggenomen. Hij werkte waarschijnlijk al vanaf 1803 maar deed de eed pas op 28 april 1806. Zijn weduwe betaalde voor de keurkamer in december van datzelfde jaar nadat hij ongelukkigerwijs op 14 juli was overleden.

Ten aanzien van regelgeving omtrent de te betalen tarieven voor het gebruik van de Gildekeurkamer in het weeshuis hebben wij twaalf te onderscheiden perioden vastgesteld. Belangrijke kenmerken van deze perioden vinden hun grond in het Placaet van 1503, in de stedelijke ordonnantie en de gildebrieven van 30 april 1629, in de stedelijke ordonnanties van 22

april 1693, van 31 oktober 1705 en van 27 december 1718, in de Magistraatskeur van 13 oktober 1774 en in de Vroedschapsgildewet van 25 november 1786.

In de als laatste van deze twaalf onderscheiden periode, die van 1 juli 1807 tot 23 maart 1809, behoefde weliswaar niet meer voor de keurkamer betaald te worden, maar behoren naar ons inzicht de gebeurtenissen in deze periode ook thuis in dezelfde reeks van protest tegen, en het ontduiken van centraal landelijk opgelegde regelgeving. Tijdens de eerste acht perioden werden de tarieven steeds volkomen bepaald door de stedelijke overheid en het gilde. In de laatste vier perioden, begrensd vanaf 5 oktober 1798 en op 24 januari 1803, 1 januari 1806 en 1 juli 1807 tot 23 maart 1809, laten de tarieven met bijbehorende conflicten en wrijvingen een verschuiving zien van de stedelijke autonomie in de regelgeving naar de landelijke zeggenschap in de regelgeving. Uiteindelijk resulteerde deze machtsstrijd op 23 maart 1809 in de schorsing van de Schoonhovense ‘stedelijke’ keurmeesters door de ‘landelijke’ minister.

Uitsluitend vrijmeesters, dat zijn de goud- en zilversmeden, hebben altijd bijgedragen aan het weeshuis. Opvolgende weduwen pas na 1774. Kashouders werden wel lid van het goud- en zilversmidsgilde maar hebben nooit bijgedragen aan het weeshuis. De term ‘gildenbroeders’, waaronder dus kashouders kunnen worden begrepen, moet daarom in Schoonhovense archivalia met enige voorzichtigheid worden bekeken.

Vanuit onze ‘ontdekking’ dat de Lijst uit 1745 de Schoonhovense zilversmeden chronologisch in volgorde van intrede in het gilde vermeldde, konden vijf anonymi met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid worden geïdentificeerd bij hun ‘intredejaar’: Theunis van der Kaa (1718-’19), Jan van den Hengel (1720-’21), Jan van Harten (1725-’26), Jacobus de Mars (1728-’29) en Cornelis Lamotte (1729-’30). Een meer dan waarschijnlijke kandidaat voor de overblijvende plek in 1728-’29 is Govert Dulavay, mede gelet op de ontwikkelde theorie rond de opvolgende weduwen. Resteren twee anonymi: de anonymus van de rekening 1726-’27 en de anonymus van de rekening 1749-’50. Anonymus-1726 moet na 1 december 1725 begonnen zijn en vòòr 1745 zijn verhuisd of overleden; anonymus-1749 moet na 1 december 1748 begonnen zijn en vòòr 1 december 1766 zijn verhuisd of overleden.

Een correctie op grond van de inzichten die onder meer bij ‘Lijst 1745’ ontwikkeld zijn, betreft Hendrik Heerens die zich inkoopt in 1736-’37. Hij moet voor 1745, d.i. de aanleg van de lijst, zijn overleden of verhuisd.

Vanaf de timmering van de Gildekeurkamer in 1705 tot de sluiting in december 1807, ontving het weeshuis f. 2600.10.0 -d.i. inclusief f. 125.0.0 schuldsanering- in 103 jaar. Het jaarlijks gemiddelde inkomen uit de Gildekeurkamer was daarmee f. 25,24. Dit was 1,6 % van het jaarlijks gemiddelde totaal inkomen van het weeshuis. Zo gezien waren de goud- en zilversmeden geen grote melkkoe voor het huis. Echter, het rendement op de geïnvesteerde f. 148.1.0 voor de timmering van de Gildekeurkamer bedroeg met deze f. 25,24 jaarlijks gemiddeld 17 %. Dit was vele malen beter dan het gebruikelijke rendement van nominaal 4 % op de obligaties van de Provincie Holland en van andere obligaties van het weeshuis waarmee 85% van het jaarlijkse inkomen van het weeshuis werd verkregen. Per saldo is ook de variabele financiering via de nieuwe intreden jaarlijks gemiddeld 26% voordeliger voor het weeshuis gebleken dan de eerste financieringsvorm via een vast jaargeld van 20 gulden.

Totaal hebben wij van 1718 tot en met 1807 totaal 119 toetredingen tot het vak gevonden, waarvan 11 ‘zonder sporen’ in de weeshuisrekeningen. We lieten de ‘35 jonge meesters van 13 november 1807’ buiten beschouwing. Vòòr 1760 treden gemiddeld 0,8 meester toe per

jaar; na 1760 gemiddeld 1,8 nieuwe meesters. De analyse hiervan in de tijd laat een tot nu toe onbegrepen discrepantie zien tussen deze toetredingsgemiddelden en de groei van het gilde door de 18^e eeuw heen. Het gilde groeide in de eerste helft van de eeuw met circa 80% en in de tweede helft met circa 30%. Er moet daarom in de tweede helft van de 18^e eeuw een veel hogere dynamiek in de ontwikkeling van het gilde hebben geheerst bij een lagere groei, dan in de eerste helft van de 18^e eeuw.

Het Goud- en zilversmidgilde van de stad Schoonhoven kwam in twee stappen ten einde.

- Op 23 april 1798 werden alle gilden vervallen verklaard. De organisaties van goud- en zilversmidgilden bleven gehandhaafd als 'subsisterend gilde', zij het met als belangrijkste verschil de vrije toelating.

- Op 1 juli, resp. 28 juli 1807 deelde de President van de (gemeente-)Raad de zittende keurmeesters mede dat hun functie opgehouden had te bestaan. Hij deed dit op grond van de nieuwe wet en op basis van het ministerieel besluit van 9 juli 1807. Hiermee werd het laatste restant van het goud- en zilversmidgilde in Schoonhoven opgeruimd. De organisatie en uitvoering van 'het goud en zilver' kwam nu definitief in handen van de centrale overheid.

De keurkamer in Schoonhoven kwam in drie stappen aan haar einde. Allereerst maakte de opheffing van de gilden op 23 april 1798 een einde aan de 'Gilden'-keurkamer. Dit gildeneinde zette de traditionele financiering van de keurkamer in het weeshuis stop. Het gebruik van de keurkamer in het weeshuis door keurmeesters van het 'gesubsisteerd hebbende gilde' ging echter gewoon door. De tweede stap in de sluiting van de keurkamer diende zich in 1807 aan. Er werden door nieuwe wetgeving andere eisen gesteld aan de inrichting van keurkamers; er moest onder meer ruimte komen om de nieuwe belasting te kunnen innen. De kosten voor de verbouw daartoe in het weeshuis werden geschat op 600 gulden. Dat wilde noch het weeshuis, noch het stadsbestuur opbrengen. Tussen 1 en 5 december 1807 werd daarom een andere goedkopere behuizing betrokken in het Oudemannen- en vrouwenhuis aan de Oude Haven. De keurkamer in het weeshuis werd definitief gesloten. De derde stap tenslotte, werd op 23 maart 1809 gezet toen de Schoonhovense keurmeesters door de Minister werden geschorst wegens belastingontduiking en fraude met keurtekens. Hierdoor werd per 23 maart 1809 de keurkamer, nu in het Oudeliedenhuis, feitelijk gesloten. Brede inspanning gedurende de volgende jaren om de schorsing ongedaan te maken, mocht niet baten. De Schoonhovense keurkamer was dicht en bleef dicht; tot 17 augustus 1837.

Bijlage 1.

Overzicht van de Gildekeurkamers in Holland, Zeeland en Westfriesland, het rechtsgebied van het Placaet van 1503.

STAD MET G&Z GILDE	GILDEKEUR KAMER	LOKATIE	BEKEND UIT
1. Den Haag	ja	Binnenhof	bestaande lokatie; Voet, 1941
2. Gouda	ja	1. St.Eloyskamer in het Harthuis op de markt tot 1687 2. Boterhuis, achterkamer	Catalogus Stedelijk Museum, mei 1885 Hoekstra-Hinze, 1980, Abels red., 2002
3. Delft	ja	Waag, Markt; bovenverdieping	bestaande lokatie; www.de-waag.nl
4. Amsterdam	ja	St. Annendwarsstraat; bovenverdieping	prent van interieur; Citroen, e.a., 1984, Hesselink, 1996.
5. Dordrecht	ja	Kloveniersdoelen, Schiethuis; bovenverdieping	Ter Molen-den Outer, 1975
6. Rotterdam	ja	Oostplein, Oostpoort; bovenverdieping	Schadee, 1991
7. Leiden	ja	1. Rijnsburgerpoort 2. Prinsenlogement, Rapenburg; noordelijk gedeelte 3. Saaihal, Steenschuur; bovenverdieping	Fock, 1977
8. Haarlem	ja	Goudsmidspleintje	Citroen, 1988
9. Middelburg	ja	Lombardstraat	De Bree, 1978
10. Gorkum	ja	?	Van Dijk, 1992
11. Zierikzee	ja	?	Keikes, 1973/'74
12. Alkmaar	ja	?	Wortel, 1957
13. Goes	ja	?	de Klerk, Louisse, s.a.
14. Schoonhoven	ja	Weeshuis, Koestraat; bovenverdieping	Schilderij Rotscheid ca.1855; Van der Molen, 1993 en 2000; Elsing 2003
15. Woerden	neen	n.v.t.	Dekker, 2000; Luijt 2001.
16. Enkhuizen	ja		Spaander, 2000
17. Hoorn	ja		Spaander, 2000
18. Medemblik	ja		Spaander, 2000
19. Monnikendam	?		
20. Edam	?		
21. Purmerend	?		
22. Vlissingen	?		

In het rechtsgebied van het Placaet van Philips de Schone uit 1503, zijn tot 1795 tweeëntwintig gildekeurkamers voor goud en zilver geweest en hebben er eenentwintig goud- en zilversmidsgilden bestaan^{1,2}. Uit de literatuur kennen we thans zeventien van deze gildekeurkamers in het rechtsgebied van het Placaet³.

Allereerst de twee anno 2004 nog uiterlijk bestaande kamers, zoals de goudsmidskamer op het Binnenhof in Den Haag en de Delftse keurkamer aan de voorzijde op de bovenverdieping van de Waag aan de Markt.

Dan kennen we verder uit haar afgebeelde interieur de Amsterdamse gildenkeurkamer aan de Sint Annendwardsstraat; zo te zien ook op een bovenverdieping.

Uit literatuur vermeldingen kennen we de verdwenen Goudse gildenkeurkamer. In de 17^e eeuw -tot in 1687- zat de 'St.Eloyscamer' in het Herenlogement Het Harthuis op de Markt. Dit gebouw behoorde aan de stad Gouda. Daarna kwam de Goudse keurkamer in de achterkamer van het Boterhuis, ook aan de Markt. Het Boterhuis is in 1855 afgebroken en er verrees op die plek 'Arti Legi' dat daar nog staat. Dat de Goudse kamer in 'De Waag' gezeten zou hebben is een misverstand; mogelijk werd het Boterhuis ook Boterwaag genoemd.

Tenslotte kennen we nog uit vermeldingen in de literatuur de gildenkeurkamers van Dordrecht op de bovenverdieping van het Schiethuis bij de Kloveniersdoelen, van Rotterdam op de bovenverdieping van de Oostpoort, die van Leiden achtereenvolgens boven de Rijnsburgerpoort, in het Prinsenlogement en op de bovenverdieping van de Saaihal. Van Haarlem kennen we de kamer aan het Goudsmidspleintje, die van Middelburg aan de Lombardstraat en de kamers van Zierikzee, Goes, Gorkum, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen en Medemblik zonder nadere aanduiding. Van Woerden is ondanks uitputtend onderzoek geen gildekamer bekend geworden. Uit Monnikendam, Edam, Purmerend, en Vlissingen waar wel goud- en zilversmidsgilden waren, is tot heden geen beschrijving of vermelding van hun gildekeurkamers in de literatuur bekend.

---

¹ Goud- & zilversmids gilden: Database IISG Amsterdam, stand 02-10-2002; vriendelijke mededeling J.Lucassen, email 3 okt 2002. Sluis, genoemd door De Bree, behoorde voor 1795 tot het Graafschap Vlaanderen.

² de Klerk, Louisse, s.a., vermeldden het korstondige bestaan van een 17^e eeuwse keurkamer voor de goud- en zilversmeden te Goes. Er bestond evenwel in Goes een gecombineerd smedengilde en geen apart goud- en zilversmidsgilde. De overige genoemde steden kenden een wel een apart gilde.

³ Den Haag, Voet, Van Gelder 1941; Amsterdam, Hesselink 1997, p.21, Citroen, e.a. 1984; Gouda, Hoekstra-Hinze, 1980, p.6, echter vereenzelvigd dit huis met de Waag, hetgeen niet juist is, NN Catalogus Stedelijk Museum Gouda, mei 1885; Delft, www.de-waag.nl; Dordrecht, Ter Molen-Den Outer 1975, p.6; Rotterdam, Schadee 1991; Leiden, Fock, 1977; Haarlem, Citroen 1988, p.22; Middelburg, Vlissingen, De Bree 1978, p. 52,53; Zierikzee, Keikes 1973/74, p.117; Goes, de Klerk, Louisse, s.a., p.5; Gorkum, Van Dijk 1992, p.6; Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen, Citroen, e.a. 1957, p.42; Medemblik, van Borssum Buisman, 1991; Medemblik, Hoorn, Enkhuizen, Spaander 2000, p.231; Woerden, Dekker 2000, Luijt 2001.

Bijlage 2.

Transcripties van andere dan intreden, vermeldingen in de geraadpleegde weeshuisrekeningen omtrent het goud- en zilversmidsgilde.

Wh 65 31 oct 1705
Legger, fol. 93.

Copie

Rente ten laste van het goud en zilver smits gilde der Stad Schoonhoven wegens d'keurkamer etc(etera)

D'h(eren) van de magistraat der Stad Schoonhoven geexamineert hebbende d'geannexeerde req(ueste) van de hooftluijden van t'goud en silversmits gilde binnen dese Stad, accorderen d'supp(planten) haer (ver)soeck; (ver)staen dat ijder gildebroeder alle vierendeel jaers aende supp(plantn) sal betalen twaalf st(uivers), in te gaen primo Jan(uari) aenstaende omme daer uijt te voldoen de koste bij d'supp(lianten) gesupposteert tot het in tarein brengen van t'redres van de kleijne zilvere keur ingevole van haer Ed.Gr.Mogende resolutie in dato (rk:niet ingevuld) deses jaers 1705. Doch d'wijl int weeshuijs deser Stede een keurkamer voor d'supp(lianten) is getimmert en bij t'zelve huijs is bekostigt en ook (ver)der sal werden ond(er)houden en gerepar(eert) soo ordonneren haer Ed.Agtb(aren) d'sup(planten) aan t'zelve huijs jaerlijcx voor huer van de voorsz(egde) keur kamer te betalen een som van twintgh g(ulden) mede in te gaan primo Jan(uari) aenstaende; en sal van dezen appointemente copie werde gegeven aen den Boeckhouder van t'weeshuijs om te dienen tot sijn narigtinge. Actum bij d'H(eren) van de Magistraet der Stad Schoonhoven, coram Burgem(eesteren) en Schepenen alle, op den 31^e octo(ber) 1705.

Onder stond ter ordonn(antie) van de selve, was geteekent Jer(emias) Hoola, lager stonde, accordeert met sijn principael en was get(ekent) Jer(emias) Hoola

in margine: f 20 g(uldens) jaers

Wh 117 rek.1705-'06
fol. 71

3. Betalinge gedaen door den rend(ant) aen d'nieuw gemaekte goudt en zilver smits keur oft gilde kamer int weeshuijs op ordre vande h(ere) Burgem(eestere); Waervoor het Weeshuijs jaerlijcx zal genieten van t'gemelte gilde een somme van twintigh g(ulden) mits dezelve onderhoudende in reperaturie; alles ingevolge van de appointemente vande magistraet der Stad schoonhoven op d'req(este) vande hooftluijden vant'voorsz(egde) gilde (ver)leent den 31^e Octob(er) 1705, ende zal ingaen primo Januari 1706

(verkort weergegeven:) J.van Kempen voor rekening van zijn vader d'heer Andries van Kempen over geleverde spijkers en ijserwerk	10. 0.0
Johannes de Leeuw over arbeidsloon en leverantie van hout	57. 0.0
J.E.Hoola weduwe Hartman over geleverde kalk en steen	27.16.0
Cornelis van Beurden over arbeidsloon en leverantie van verven en glaze	15.18.0
Pieter Waterlant over arbeidsloon van metselwerk	24. 7.0
Jacob Pieterze van Ewijck opperman (:einde verkort)	7.10.0
Laestel(ijk) bet(aelt) aan 3 kinnnetjes bier voor d'arbeijders en twee steenmantjes het rijde van steen, mitsg(adere) voor groff oft wit sant en Jannever volgens specificatie same (in margine: bij affirmatie)	5.10.0

Dus	f. 148.1.0

Vermeldingen in de weeshuisrekeningen met betrekking tot het goud- en zilversmidsgilde. Aanvulling op de lijst met betalingen voor of door gildebroeders / werkbazen in bijlage 8.

Wh 117

Blaffert fol.93

1705-'06 in den jare 1705, vervalte het eerste jaer den Eersten januari 1707, pro memorie

1706-'07 staet te ontfangen ... in den jaere 1705 vervalte den 1^e januari 1707 en 1708, pro memorie

1707-'08 ½ nov(ember) staat te ontfangen van de hooftluijden van 't gout en zilversmits gilde een rente van twintigh gulden 'sjaars over huijr van de keurkamer wegens de wese gedaen make en onderhouden wert de jaeren 1707, 1708, 1709 pro memorie

1708-'09 ½ nov(ember) staat te ontfangen van de hooftluijden van 't gout en zilversmits gilde een rente van twintigh gulden 'sjaars over huijr van de keurkamer wegens de wese gedaen make en onderhouden wert de jaeren 1707, 1708, 1709, 1710, memorie

1709-'10 ½ nov(ember) staat te ontfangen van de hooftluijden van 't gout en zilversmits gilde een rente van twintigh gulden 'sjaars over huijr van de keurkamer wegens de wese gedaen make en onderhouden wert de jaeren 1707, 1708, 1709, 1710, memorie,

1710-'11 ½ nov(ember) staat te ontfangen van de hooftluijden van 't gout en zilversmits gilde een rente van twintigh gulden 'sjaars over huijr van de keurkamer wegens de wese gedaen make en onderhouden wert de jaeren 1707, 1708, 1709, 1710, 1711, memorie,

1711-'12 ½ nov(ember) staat te ontfangen van de hooftluijden van 't gout en zilversmits gilde een rente van twintigh gulden 'sjaars over huijr van de keurkamer wegens de wese gedaen make en onderhouden wert de jaeren 1707, 1708, 1709, 1710, 1711, 1712, memorie

1712-'13 ½ nov(ember) staat te ontfangen van de hooftluijden van 't gout en zilversmits gilde een rente van twintigh gulden 'sjaars over huijr van de keurkamer wegens de wese gedaen make en onderhouden wert de jaeren 1707, 1708, 1709, 1710, 1711, 1712, 1713, memorie,

1713-'14 ½ nov(ember) staat te ontfangen van de hooftluijden van 't gout en zilversmits gilde een rente van twintigh gulden 'sjaars over huijr van de keurkamer wegens de wese gedaen make en onderhouden wert de jaeren 1707, 1708, 1709, 1710, 1711, 1712, 1713, 1714 memorie, memorie

1714-'15 ½ nov(ember) staat te ontfangen van de hooftluijden van 't gout en zilversmits gilde een rente van twintigh gulden 'sjaars over huijr van de keurkamer wegens de wese gedaen make en onderhouden wert de jaeren 1707, 1708, 1709, 1710, 1711, 1712, 1713, 1714, 1715, memorie

1715-'16 ½ nov(ember) staat te ontfangen van de hooftluijden van 't gout en zilversmits gilde een rente van twintigh gulden 'sjaars over huijr van de keurkamer wegens de wese gedaen make en onderhouden wert de jaeren 1707, 1708, 1709, 1710, 1711, 1712, 1713, 1714, 1715, 1716 memorie

1716-'17 (niets)

1717-'18 ½ nov(ember) staat te ontfangen van de hooftluijden van 't gout en zilversmits gilde een rente van twintigh gulden 'sjaars over huijr van de keurkamer wegens de wese gedaen make en onderhouden wert de jaeren 1707, 1708, 1709, 1710, 1711, 1712, 1713, 1714, 1715, 1716, 1717, memorie

1718-'19 d'heer Jochemus Smits ...”in extencie en tot queijdinge van de agterstallige Renten van twintigh glns jaars die't selve gilde sedert den jare 1707 tot den jare 1717 incluijs aan 't weeshuijs over huur van de keurkamer wegens de weesen gedaen maaken en onderhouden was verschuldigt en dat volgens Resolutie van d'Heeren van de magistraat deeser stede in dato den 27 decemb(er) 1718, dus f. 75.-.-

Nogh ontfangen van d'Heer Giliam Verhaar als keurmeester van 't voorsz(egde) goud en silver-smits gilde vijftwintig guldens volgens de voorsz(egde) Resolutie wegens den inkoop van een nieuwe gildebroer, f. 25.-.-

Wh 118

1719-'20 ontfangen van d'Hr Gielliam Verhaar de somme van vijftig guldens in extentie en tot quijtinge van de agterstallige renten van twintig g(ulde)n jaarlijcx die 't selve gilde sedert den jare 1717 tot 1719, f. 50.-.-

(doorgehaald: Inluijs aan 't weeshuijs over huur van de keurkamer weegens de weesen gedaan maken en onderhouden was verschuldigt volgens resolutie van de Heeren vande Magistraat deeser Steede in dato den 27 december 1718, dus 50.-.-)

1726-'27 ontvangen van Egberta de Mars over verkogt goud en silver ten Sterfhuijse voorn(oem)t (rk:Trijntje Bakker,overleden, huisvrouw van Jan Schipper) gevonden bij memorie f. 129.-.-

Wh 120

1748-'49 Ontfangen uijt den Boedel van wijlen de weeduwe van Bartelmees Bredius. Als exsikuteur volgens Reekeningh gedaan voor heeren Burgemeesteren op den 3 ocktob(er) 1748 aan suiijver geldt overgehouden Naa gedaane uijtkoop met de krediteure f. 402.8.14

Wh 121

1777-'78 Pieter in 't Hart zijnde buijten deze provintie gebooren dus volgese de Nieuwe Gildebrief de zomma f. 33.-.-

Wh 122

1783-'84 Adrianus Kuijlenburg, geen inboorling van deze Stad, f. 33.-.-

1786-'87

Jacob Kooijman, volgens de nieuwe gildebrief, f. 12.-.-
In margine: NB wordt gelast 't restant bij volgende rekening te verandwoorden indien zulx bij de Magistraat mogt begrepen worden.

mei 1787- 31 december 1787: Andries van Oosterhout boekhouder

jan 1788- mei 1788: Abraham Eduard Hoeks boekhouder

Jan Labberton om als mr.knecht bij zijn moeder te werken.

15 mei 1794-12 maart 1795: gedemiteert door de Municipaliteit, zoon van wed(uwe) J.van Gelderen te Ameide als meesterknecht bij zijn moeder f. 12.10.0

Wh 123

1796-'97 voor twee vergaderingen, goud en zilversmidsgilde, gebruik van de Regentenkamer, f. 3.12.0

1798-'99

mei 1799 van de goud en zilversmeden gebruik regentenkamer, f. 1.16.-

1802-'03

Nog ingevolge Resolutie van den raad dezer Stad in dato 24 jan(uari) 1803 ontvangen van Pieter Sperna Weiland bij het doen van den Eed als Goudsmitsbaas voor het gebruik van de keurkamer f. 25.-.-

Bijlage 3.

Systematisch stuk voor stuk onderzochte bronnen op ‘goud en zilver’ ten behoeve van dit onderzoek naar ‘Schoonhoven: keurkamers en regels’.

Oud Archief Schoonhoven (OAS)

OAS 106-118, Resoluties van: in 1795 eerst Representanten der Burgerij, vervolgens, tot 1798 meest Raad geheten, daarna Municipaliteit, 1795-1803, 13 delen.

OAS 124-131, Resoluties van den Raad 1803-1811, 9 delen

OAS 175, Register van uitgegane missiven, 1783-1795; afschriften.
Geraadpleegd vanaf 1 jan 1795.

OAS 176-182, Registers van uitgegane missiven 1795-1813, 7 delen; afschriften.

OAS 930, Register van geeligerde dekens, 1763-1785.

OAS 934, Register der naamen van de werkmeesters in goud of zilver te Schoonhoven, ingevolge het 1^e en 20^e art. van het Reglement voor de goud- en zilversmeden binnen de Bataafsche Republiek, vervat in de Publicatie van het Uitvoerend Bewind in dato 21^e Julij 1800.

OAS 936, Register handelaren conform art 72 en 113, 19 Brumaire l’an VI, 1812.

OAS 937, Register g&z smeden conform art 72 en 113, 19 Brumaire l’an VI, 1812.

OAS 1217, Register van de Rekening van het Proveniershuis.

Rekeningen 3-11-1806 t/m 31-12-1810

OAS 2213-2220, Belastingen uit het revolutietijdvak. Registers der van landswege voor Schoonhoven afgegeven patenten, 1806-1813, 8 delen.

OAS 2545a “Gildeboekje” van het goud- en zilversmedengilde van de stad Schoonhoven.

OAS 2546 “Rekeningenboek” van het goud- en zilversmedengilde van de stad Schoonhoven.

Regesten collectie Van der Molen en, m.b.t. goud- en zilversmeden, de onderliggende originelen.

OAS 1, 2, 5, 6 t/m 10, 14 t/m 17, 20 t/m 64.

Archief Weeshuis (Wh).

Wh 65, Legger.

Wh 117-124, Rekeningen mei 1704 - mei 1814, 8 dln.

Bijlage 4.

Transcripties uit aangehaalde andere bronnen dan in het Weeshuisarchief, m.b.t. het goud- en zilversmidsgilde. In chronologische volgorde weergegeven.

OAS 1, fol. 138 vo.
24 nov 1685

“Burgem(eesteren) ende regeerders in ervaringe zijn gecomen dat eenige personen nu eenige teijdt herwaerts haer hebben begeven in't gout en silversmitsgilde binnen dese Stadt, schoon zij in de voorsz(egde) cunst ende ambacht seer weijnich oft immers niet genoegsaem waeren geavanceert ende 't selve van andere meer wellicht stondt gevolcht te werden, ende die saecke tot grooter vervall (stondt) te geraecken doordien de selve binnen deze Stadt tot nogh toe geen proefstuck zijn gehouden geweest te doen, alles streckende tot groot nadeel vande jegenwoordige meesters ende insonderheijt detriment ende schade vande goede ingesetenen ende oversulcx ten hoogsten nodigh achtende daerinne te moeten voorsien, als zijnde een saecke van seer groote consequentie ende aengelegenheijt, soo is't dat de Heeren Burgem(eesteren) ende Regeerders voorn(oemt) goed gevonden ende verstaen hebben, vinden goet ende verstaen bij desen dat niemand in't voorsz(egde) gildt van nu voortaan sall werden geadmitteert oft aengenomen sonder dat alvorens ten overstaen van de hoofluiden in der teijdt, een behoorlijke proef die hem van deselve sall werden voorgehouden, gedaen sal hebben, ende dat oock voor't toecomende tot voorcominge van veel disputen ende wanordres in't voorsz(egde) gildt de resp(ectieve) hoofluiden in der teijdt gehouden sullen wesen alle jaers voor ende ten overstaen vande Heeren Burgem(eesteren) te doen haer gewoone rekeninge van 't selve gildt omme bij wel gemelte Heeren Burgem(eesteren) ende regeerderen opgenomen ende gesloten te worden. Ende sal extract van dese resolutie de hoofluiden van 't meergemelte gildt ter handt werden gestelt omme haer daer nae precise te reguleren.

OAS 23, fol 57, Resoluties Magistraat.
7 dec 1692

“De heeren van de Magistraet hebben om redenen haer Ed:achtb. daer toe moverend goetgevonden ende geresolveert dat soo wat persoonen intoecomende binnen dezen stede vrijmeester van't gout en silversmits gild begeert te werden ende sijn proef daarvan doende gehouden sal zijn te betaelen ten profijte van't voorschreve gilde de somme van vijftich gl Ende een leerjongen eerst op het ambacht ofte conste comend ses gulden, doch dat het recht van den heer officier sall blijven in sijn geheel als van outs, aldus geresolveert ende gearresteert op Datum als boven”

OAS 23, 22 april 1693

Vergaderingh van Magistraet op den 22^e April 1693

present de heeren Bilderbeecq en Coen Borgem(eesteren) Hoola, de Leeuw, Versteegh, Van (den) Bosch, Brouwer ende Milanen, Schepenen.

De Heeren vande Magistraet deser Stadt Schoonhoven nader gesien en(de) geexamineert hebbend de geannexeerde req(es)te bij ofte van wegen Martijntie Vervoorn wed(uwe) van Gaston Dulavay zal(ige)r, in sijn leven vrijm(eest)er van het Gout en Silversmits Gilde binnen deze Stadt aen haer E(del)achtb(are)n gepresent(eer)t mitsgaders noch gesien het bericht van de Hoofluiden en keurm(eeste)r vant voorsz(egde) Gout en Silversmits Gilde binnen dese voorsz(egde) Stede, alsmede daer op noch gehadt het advijs van(de) Generael M(eeste)rs vande Munte van Hollandt, en gesien (doorgehaald: den atte...?.en) de verclaring van(de) Dekens en Gesworens van 'sGravenhage, en omstandich geleth opt versoeck bijde req(es)te gedaen, hebben goetgevonden ende (ver)staen de suppliante als wed(uw)e van een vrijm(eeste)r sijnde te consenteren en toetestaen met knechte en gesellen in hare huijsing of winkel te mogen doerwerken (ende) de neringe vant gout en(de) silver te vercoopen soo lange sij wed(uw)e is blijvende te mogen exerceren sonder het Gilde te koopen mits dat de suppl(ian)te ingevolge van de resol(utie)n van haer Ed(el) Gro(ot) Mo(gende) de Heeren Staten van Holl(an)t (ende) Westvrieslandt in dato den 3^e Meij 1663 alvorens sal moeten doen den Eedt, dewelke alle werckbasen op het inkomen vant Gout en(de) Silversmits Gilde gehouden en schuldich sijn te doen, dat oock sij suppliante haer in alles sal moeten reguleren naer de keure ordonnantie placaten en gewoontens op het gout en silversmede geemaneert, en tot noch toe binnen dezer Stede geobserveert, alsmede dat sij suppl(ian)te nevens de gesamentl(ijke)n gildenbroeders vant voorsz(egde) Gilde sal moeten dragen de costen ten laste vant selve Gilde vallende, ordonneren en de statueren wijders dat alle wed(uw)en van vrijm(eeste)rs vant meergem(elde) Gilde binnnen dezer Stede in het toecom(end)en alle (he)t selve mede sullen (ver)mogen te doen.

Actum inde (ver)gaderingh van(den) Magistraet op den 22 (ste)n April 1693.

OAS 26 27 aug 1705
Magistraat

Gelezen het rekest van de hooftliden van het goud en zilversmidsgilde om tot voldoeninge van de lasten vant gilt te mogen introduceren een jaargelt op idere gildebrouder van 12 stuiver int vierendeel jaars en verder te mogen hebben een gildekamer ter oorsake zij nu sullen verpligt zijn wekelijkx te moeren ceuren conform de Nieuwe Resolutie van Haar Ed.Gr.Mo(genden) (rk: datum opengelaten) ist zelve gestelt in handen van Burgerm(eeste)rs omme te dienen van een consideratien ende advies.

OAS 28 16 mei 1718
Magistraat den 16 Meij 1718,
Present de H(eren) Woell Bailliu, Huisman Burgem(eester), Ridderkerk, (en) Wijkerheld schepenen.

Burgem(eesteren) dragen de leden van de Magistraat voor, dat de Boekhouder en Regenten van t Weeshuis, aan haar Ed(edele) kennisse hadden gegeven, dat de Hooftliden van t Goud en Zilver Smitsgilde, contrarie de res(olutie) van de Magistraat in dato den 31 october 1705 waarbij an 't Weeshuis was toegelegd voor 't gebruik van een apartement van t gem(elde) Weeshuis tot een keurkamer voor 't voors(zegde) gilde, de somme van twintig gulden jaarlijks; dat tot dato dezese geene de minste betalinge deswegen was gedaan; dat de gem(elde) Hooftliden daar op gehoord wezende, hadden gealleg(eert) de onvermogenthijd van t voors(zegde) Gilde, niet alleen tot betalinge van t gepasseerde, maar zelfs ook voor t toekomende; dat zij om die redenen hadden (ver)zocht quijtscheldinge van t voorledene, en in plaatse van de voors(egde) somme van twintig guldens jaarlijks te betalen, voor 't toekomende te mogen volstaan, met van ijder inkoop int gem(elde) Gilde, de helft van t regt daar toe staande, te laten genieten aan de Weezen, in te gaan met pr(imo) janu(ari) 1718.

Waar op gedelib(ereert) zijnde is goedgevonden en verstaan, dat de voors(zegde) Hooftluiden de reken(ingen) van het inkomen van t'voors(zegde) gilde, over de jaren in dewelke dezelve voor het gebruik van de voors(zegde) Keurkamer gehad hebben, aan Burgem(eesters) zullen hebben te exhiberen, om te werden geexam(ineert) of het voors(zegde) geallegeerde van gem(elde) Hooftluiden conform de waarhijd is, dan niet, en dat als dan nader over de voors(zegde) quijtscheldinge en presentatie zal werden geresolv(eert) als bevonden zal werden te behoren, en dat hier van extract gegeven zal werden aan de voorn(oemde) Hooftluiden van t Zilversmitsgilde, tot derzelve narigtinge.

Wijders door de H(eer) Bailliu Woell voorgedragen zijnde dat (ver)scheide personen inkoop hebbende gedaan in de resp(ektieve) Gildens binnen deze Stad, dewelke volgens de Gildebrieven aan den Bailliu mede verschuldigt zijn zekere somme ten dien aanzien te betalen, veeltijds in gebreke bleven t recht den Bailliu daar van competerende, te voldoen; dat de geringhijd van de som niet meriteerde daar over kosten van dagvaarding te maken, en hij derhalven (ver)zogte, dat haar Ed(ele) Agtb(aren) deswegen zodanige middelen van constrainte geliefden te beramen, als dezelve zullen oordelen daartoe de bequaamste te zijn.

Waar op gedelib(ereert) zijnde is goedgevonden en verstaan, dat de gem(elde) H(eer) Bailliu Woell zal werden geauthoris(eert), zoals dezelve geauthoris(eert) werd bij dezen, om de geene die zullen blijven in gebreke te betalen de somme die volgens de Gildebrief, ofte eenige Resolutie van de Magistraat, wegens het inkomen van t Gilde aan de Bailliu dezer Stad, betaalt moet werden; zo lange het doen van de voors(zegde) neeringe, en het exerceer(en) van haar Ambacht te mogen interdiceren; en dat dezulke die na dato van de gem(elde) interdictie, neeringe zullen komen te doen of haar ambacht te exerceren, ten profijte van den Armen (ver)beuren zullen de somme van 25 guld(en); en daar en boven moeten betalen de kosten wegens de inmaninge en verdere executie vallende. Dat verders de Hooftluiden van de resp(ektieve) Gildens binnen deze Stad, zullen werden gelast, gelijk dezelve gelast werden bij dezen, op het inkomen van ijder Gildeboeder of Zuster, in een van de voors(egde) resp(ektieve) Gildens, daar van kennisse te geven aan den H(eer) Bailliu van Schoonhoven in der tijd, op de (ver)beurte van 3 guld(en) voor den Armen. en zal hier van gegeven werden extract aan de gem(elde) H(eer) Bailliu Woell, om de Hooftluiden van de resp(ektieve) Gildens daar van te doen adverteren, en verder te dienen tot zijn Ed(ele) narigtinge.

Utrecht, Nederlands Muntmuseum, Plakkatenmap 3
Transcriptie J.Luijt (e-mail 4 oktober 2002)

Lijste van gildebroeders en meester van het goud en siversmitsgilde in de hollandsche steeden.
Dit overgegeven aan heeren Raaden en Generaalmeesters a^o 1745.

Binnen Schoonhoven
Wed. Bastiaan Brouwer cash.
Coenraad Drost in de Nieuwpoort
wed. Dirk Vos, cash.
Jacobus de Krom
Adriaan Zalee in de Nieuwpoort
De wed. H. van Erkel, cash.
Guilliam Verhaar
Cornelis Brouwer
Cornelis Alblas
Abraham van Vlissingen
Theunis van der Kaa
Jan van den Hengel
Huijbert Kuijpers
Wed. Jan van Harten, cash. tot Amijden
Johannis van Salen
Jacobus de Mars
Cornelis Lamot
Jacobus de Koninck
Adam Ooms in de Nieuwpoort
Dirk Kuijpers
Dirk van Mieren uijtlandig
Pleun Labberton
Jacobus Koppenol
Bartholomeus Bredius
Pieter van der Vlist
Gerrit Koen
Johannes van den Berg
Jacobus Kleijn

OAS 3 11 januari 1788
Burgemeesterskamer

En is bij deze gelegenheid wijders goedgevonden en verstaan de secretaris te verzoeken om op alle de electien teffens te noteeren, om geene personen tot nieuwe Gildenbroeders aan te neemen dan die schutters zijn; en 't zelve mede te noteeren op de electien der resp(ektieve) Gilden, welke bereids uijtgegeven zijn.

In margine: geen personen tot nieuwe Gildebroeders aan te neemen, dan die schutters zijn.

OAS 2546, 15 juli 1788.

Rekeningenboek goud- en zilversmidsgilde.

Aldus deze Rekening gedaan, opgenomen, gelooft en gesloten bij de Heeren Willem van Solinge en Mr. Dirk Hoola van Nooten, Raaden in de Vroedschap en Regeerende Burgemeesteren der Stad Schoonhoven, (doorg: op den) na dat door welgemelde Heeren Burgemeesteren de consideratien op deze rekening, in welke alles is ontfangen in conformité van zekere zogenaamde Vroedschaps Gildewet, welke op het dwingen van de nieuwigheid zoekers door de Magistraat, en door dezelve begreepen, dat hoezeer die Wet alle informeelst was, en de Vroedschap geheel onbevoegd tot het maaken van Gildewetten, egter de lafhartige ratificatie van de Magistraat, agter dezelve staande, dezelve gedurende de tijd van de Publicatie van die Wet af, tot deszelvs vernietiging toe, behoort te doen considereeren als de toenmalige Wet, te meer, daar dezelve in anderen articulen, die onherstelbaar zijn, gewerkt heeft, latende dus Heeren Burgemeesteren de schade, welke het Gilde bij deze rekening geleden heeft ter verantwoording van die geene, welke de Regeering daartoe gedwongen hebben,

heden den 15e Julij 1788

w.g. Wm. Van Solinge

D.Hoola van Nooten

OAS 109 25 nov 1796

Resoluties van de Raad der Gemeente

Stuk zwaar beschadigd.

Rechter bladrand beschadigd.

De burger van Geelen heeft in qualiteit v(an)
hoofdman van het goud en zilversmits gilde ter S....
aan den Raad voorgedragen
Extract uit de Resolutien...
de vergaderinge van het ...
en Silversmits gilde gest.....
den 18 en 24^e November...
huize van Bastiaan de ...
het voorsz(egde) gilde op de a...
tigste wijze was gecond....

Het gilde na gehoord te hebben de consid....
van haar lieder commissie benoemt ...
geven van de veranderingen welke volg...
oordeel van bovengem(elde) commissie dien...
te worden in de gildewet vastgesteld en ge...
den 25^e november 1786 decreteert dat ...
gildewet zal blijven in volle kracht, ...
voor zo ver bij dit volgende geen veran...
zijn gemaakt
de veranderinge zijn als volgt

Art. 8

De vaste keurdagen zullen zijn drie in de w...
dinsdag, donderdag en zaterdag smorgens ...
elf uure, de keuring buiten tijds zal niet ...
gen geschieden als door ten minste twee ...
sente keurmeesters, zullende die geene ...
keurm(eesters) (welke) zonder door een, of meer zijn ...
confraters geassisteert te zijn eenig goud, oft

(rk: hierna tekst weer compleet)

zilverwerk zal hebben gekeurd of getekent verbeuren een boete van vijf en twintig guldens ten profijte van het gild, blijvende extra gevallen van ziekte, of afwezigheid van alle die andere hier van uitgesondert.

Art. 10

Van het goud zal voortaan betaalt worde als keurgelt twee en een halve stuiver van het once.

Art. 20

Werd bij deze verklaard geheel te vervallen, en geresolveerd te stellen als volgt,

Het gilde zal voortaan bestuurd worden door vier personen onder de naam van Keurmeesteren waarvan jaarlijks twee zullen afgaan, en vervangen worden op de volgende manieren,

Keurmeesteren maken jaarlijks op St.Andriesdag een nominatie van vier personen, zijnde keurmeesteren verplicht hier toe te nomineeren de vier oudste meesters in Rang, mits dezelve bezitten de vereischte kwaliteit welke zijn als volgt,

1° dat hij den behoorlijke eed als gildebroeder zal hebben afgelegd

2° dat hij vollen twaalf of meerder Jaaren vrijmeester is geweest

3° dat hij de laatste zes Jaaren van dat hij op de nominatie werd geplaatst het goud of zilversmeden als zijn hoofdfunctie als werkend meester of kashouder heeft geexerceert

4° dat hij een inwooner dezer stad zij.

Uit deze nominatie doet het gilde bij meerderheid van stemmen een keuze van twee welke de volgende twee Jaaren als keurmeesters zullen fungeeren, moetende de twee afgevallen het volgend jaar weder op de nominatie geplaatst worde, en zo telkens alle Jaaren, welke keurmeesteren binnen den tijd van vier en twintig uren na hunnen aanstellinge gehouden zulle zijn in handen van den president van den Raad der gemeente, of van een ander daar toe gewettigt persoon of collegie afte leggene eed volgens de formulieren in den ordonnantie van Haar Ed(ele) Groot Mog(enden) den Staten van Holland ende Westvriesland op het onderhoud van het keuren van het goud en zilversmeden hier te lande van 2 mej 1663, en het placaat van 23 october 1733 voorgeschreven,

(rk: hierna is de rechter bladrand weer beschadigd)

op poenen dat de gebrekige van die post waa...

hij als Hoofd van het gilde zoude fung...

dat Jaar zal verstoken wesen, en zullen ...

gildebroeders onder welke tot op de revo...

van 1795 het Keurmeesterschap heeft ge...

niet eerder in aanmerking mogen ko..

dat het Keurm(eesterschap)(doorgehaald: eesters) door alle de ...

bevoegde personen eenmaal is waar....

Nog is geresolveert, dat men de teken...

nodig zijn tot het tekenen van het goud, of ...

voortaan door een bekwaam meester in ...

buiten de stad zal laten graveeren op koste ...

gilde, komende verder alle kosten op he...

vallende, als het onderhoud van de k...

en andere zaken voor Rekening van de ...

welke mede verplicht zullen zijn aan den ...

van Johannes Gallart voor het gemis va...

geen hij zedert eenige Jaaren getrok...

voor het graveeren van de tekens bloofd, i...

Jaarlijks te betalen de somme van 30 ...

tezamen 6 gulden, jaarlijks gedurende ...

aldus deze bovenstaande veranderingen g...

meert en goedgekeurt in een daartoe opge...

vergadering van het gilde op den 25° Novemb...

1796, en uit naam der gildebroeders getekend ...

door A.G.Cooiman presid(en)t absent Secret(aris) ...

cobus Koppenol (in margine stont) de ve...

gadering wettig belegt door komm(issarissen) opde ..

gilde kamer

(rk: hierna is de tekst weer compleet)

Waarop gedelibereert zijnde is goedgevonden en verstaan de voorst(aande) veranderingen tot elucidatie en ampliatie van de gilde wet van het goud en silversmits gilden binnen deze stad, gearresteert den 25^e November 1786 te sanctioneeren, en arresteeren, zo als gem(elde) veranderingen gesanctioneert ende gearresteert worde bij dezen, met last alle de keurmeesteren Hoofdlieden, ende gildebroederen van het voorst(aande) goud en zilver smeden gilde, dezelve veranderingen stiptelijk te observeeren en naar te komen.

En zal hiervan extract aan het meergemelde goud en zilversmeden gilde worden ter hand gestelt, om te dienen tot naricht.

De burger van Geelen heeft verzocht alhier te noteeren dat hij zich in de deliberatien opden voorst(aande) resolutie niet heeft geïmmisceert.

OAS 115 24 nov 1800

Vergadering van de Municipaliteit

De Burger Limbeek heeft gerapporteerd, dat alle zodanigen ingezetenen binnen deze stad die van nu voortaan als goud of zilversmeden zouden willen, of willen blijven fungeeren, of eenigen Negotie drijven in gemaakt goud, of zilverwerk opgeroepen zijnde tot inschrijving in een Register bij art 20 van het Reglement voor de goud, en zilversmeden in de bataafschen Republiek, omschreeven, de burgers Jan van Milligen en Pieter Gijskes bij de zilversmeden alhier als gecommiteerdens van de goud en zilversmeden alsmede van de kashouders waaren gecompereert om voor hen, en den burger Hendrik van Geelen als gecommiteerdens dezer Municipaliteit tot acceptatie van de voorst(aande) inschrijving, en hadden overgegeven het volgende declaratoir.

Declaratoir aan de Municipaliteit der Stad Schoonhoven

Declareren de ondergetekenden, allen Goud- en Zilversmeden binne Schoonhoven

Dat zij met verwondering hebben vernomen de citatie van de Municipaliteit, als dezelve schriftelijk door de Stads Bode te zijn verricht, zijnde van den volgende inhoud.

De Municipaliteit der Stad Schoonhoven ontvangen hebbende eene aanschrijvinge van het departementaal Bestuur van de Delf, in dato 28 oktober 1800, om als nog voorttegaan met de executie van derzelver Last, vervat in de aanschrijving van den 29^e Julij l(aatsts)l(edn) inhoudenden

“om met de meeste spoed opteroepen, en binnen de korst mogelijken te bepaalen tijd, voor ons te doen compareeren alle zodanige ingezetenen binnen deze gemeente, die van nu voortaan willen of willen blijven fungeeren , of eenigen Negotie drijven in gemaakt goud, of zilverwerk, en dezelve vervolgens zich daartoe te doen inschrijven in een Register bij art. 20 van het Reglement voor de Goud, en Zilversmeden in de Bataafschen Republiek nader omschreven”

Zo is't dat de Municipaliteit voornoemt allen ingezetenen daarbij vermeld oproept om ten dien einde te compareren voor een Commissie door haar benoemt, bestaande in de burgers Jan van Limbeek, en Hendrik van Geelen op het Huis der Gemeente, op morgen den 22^e dezer maand November des voormiddaags ten elf uren.

Aldus gearresteert en gedaan den 21^e November 1800

het 6^e fo der Cahier

Ter ordonnatie van derzelven

(was getekend) G v Overveldt

En wel aan den eenen kant

Daardoor het vertegenwoordigend Lichaam der Bataafschen Volks, bij decreet van den 4^e oktober l(aatst)l(edn) het uitvoerend Bewind der Bataafschen Republiek met zoo veelen woorden is geauthoriseerd geworden

Omme hangende de deliberatien van het van tegenwoordigende Lighaam, de respectieve Municipaliteiten binnen deze republiek te gelasten, vooralsnog te supercederen met het afneemen der Eed, in het Reglement voor de Goud en Zilversmeden binnen deze Republiek voorkomend desen in de publicatie door het uitvoerend Bewind op den 21^e Julij l(aatst)l(edn) gearresteert, vervat, en wel tot zo lange tot dezelve dies aangaande de nodige ordres zullen hebben ontvagen

En aan den anderen kant

Daar zij ondergetekenden vermeenen zeer wel te zijn geïnformeert dat de beswaaren tegens het voorst(aande) Reglement ingelevert, als nog zijn, en blijven het object der deliberatien van het vertegenwoordigend lichaam.

Dat zij ondergetekenden als eensdeels dezen Deliberatien niet willende vooruit loopen en anderdeels niet beschouwd willen worden, de in werking brenging van meergedachte Reglement te schijnen te begunstigen, aanvankelijk van begrip zijn geweest, om in deze geene verdere demarches te doen, maar het Besluit van den

wetgeveren (die mede het Reglement voorn(oemt) nog niet in werking heeft willen gebragt zien, neen maar daarover nog om wijzen redenen blijft delibereren, in stilte te moeten verbijden, en eerbiediglijk afwagten.

Dat zij ondergetekende egter bij nadere overweging begrepen hebben, dat de zaak uit dit oogpunt beschouwd wordende, zij ondergetekenden in hun geheel kunnen blijven, ook dan, wanneer zij al declareerden, gelijk zij ook geen zwaarigheid maken, en dus de vrijheid neemen zulks plegtig te declareeren bij dezen.

Voornemens, en bereid te zijn, om hunne functien, als goud, en zilversmeden te blijven continueeren.

De ondergetekenden vertrouwen uit eerbied voor den nog hangenden deliberatien van den wetgever met deze declaratie te kunnen volstaan (en) immers voor als nog tot niets anders te zijn gehouden onder plegtigen protetatie echter van vollen bereidwilligheid tot het dadelijk inschrijven van hunnen naamen in een Register bij alsdien zulks nu nog noodzakelijk en gepast mogte worden geoordeelt, en dat geen publieke daad als dan in voegen voorschreven, aan hun ondergetekenden wat derzelve ingeleverde Beswaaren betreft (in de hoop van welker spoedige redres zij alsnog blijven verseeen) in geenerhande opsichte prejudiciabel zij

Actum Schoonhoven den 22^e November 1800.

(Was getekend) A.G.Cooiman, Cs Kuijpers, Jacobus Koppenol, Jan Kleijn, Wm de Koning, Adrianus Verroen, Cs Littel, Bart Klip, H. Sperna Weiland, Jc Kuipers, Pr Vergeer, Arie Broere, G.Stam, J.Mesman, Pr van Waas, H.Verbeek, C.Roosenburg, J.Labberton, J.Vervat, J.P.Keppel, B.Smits, W.Smits, As Koppenol, Pieter van den Hoft, Gt Lazonder, G.Zwaantjes, J.van Eck, Dirk Wendels, , J.Duwel, Dirk van Duuren, Pr Gijskes, Wm Vervat, J.Kooiman, Johs van den Bergh, J. van Milligen, H.van Geelen.

Waarop gedelibereert zijnde is goedgevonden en verstaan van het voorst(aande) geaprobeerde per missive kennis te geven aan het departementaal Bestuur van de Delf (doorg: kennis te geven) met bijvoe(gen) van een Copie authenticq van het voorst(aande) declaratoir.

OAS 177, 9 dec 1800

verzonden missives

De Municipaliteit

aan: Het Departementaal Bestuur van de Delf

“Ter voldoening aan de Resolutie van de Agent van Inwendige Politie en Toesicht op den Staat van Dijken, Wegen en Wateren in dato 19 November l(aatst)l(eden) vervat in Ul(iede)r Resolutie van den 25e van dezelve maand, zullen wij aan Ul(ieden) een accuraat bericht suppediteeren van alles het geen door ons is verricht uit hoofde van de Publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek in dato 5e October 1798 betreffende het ontbinden van alle Gilden, Corporatien of Broederschappen binnen deze stad, voor zoo verre dezelve nog niet ontbonden waaren.

Om vervolgens toe te treden tot het gem(elde) bericht zullen wij aan Ul(lieden) voordragen dat wij binnen acht dagen na den ontvangst van de voorsz(egde) Publicatie van het Uitvoerend Bewind alle de Gilden, Corporatien of Broederschappen alhier hebben ontbonden en daarvan Notificatie aan onse gemeente kennis gegeve, met insertie der Naamen der Provisioneele Commissarissen door ons benoemt om te vervangen de Bewindvoerende Persoonen van de bestaan hebbende Gilden, Corporatien of Broederschappen en voorts te handelen als bij meergem(elde) publicatie van het Uitvoerend Bewind was voorgeschreeven van welke benoeming bevorens reeds Extract authenticq uit onse Resolutie aan gem(elde) Provisioneele Commissarissen was ter hand gestelt. Dit dus verricht zijnde zo hebben de Provisioneele Commissarissen ter zaake voorsz(egd) benoemt, aan ons toegezonden een missive geschreeven alhier den 22^e October 1798 waar bij zij te kennen gaven zich gedrongen te vinden alvorens over de acceptatie hunner commissie zich te kunnen uitlaten ons onder het oog te brengen vier Pointen, waarop zij verzochten ten spoedigsten onse dispositie te vernemen. Deze vier Pointen bij ons in overweging genomen zijnde, zoo hebben wij drie van de zelve terstont ingewilligt, ”

1. een notificatie afgeven waaruit hun benoeming blijkt
2. het aanwijzen van een lokaal waar ze kunnen vergaderen
3. het bezorgen van de nodige schrijfbehoeften en een persoon die de convocaties kan doen
4. een instantie om voor hun moeite en verzuim in redelijkheid vergoed te worden.

De stad kan aan punt 4 niet voldoen wegens de moeilijke financiële situatie.

Nadat wij hierop geen antwoord hebben gekregen, hebben de provisionele commissarissen voor hun benoemingen bedankt.

Verder berichten wij u dat in onze stad 13 gilden hebben bestaan en dat wij daarvan het volgende hebben ontvangen.

“Lakenkopersgilde ... drie lakenkopers ... een kist waarin gevonden zijn drie boeken relatief dat Gilde, twee Gilde brieven, en een sakje waar in waaren zeven Guldens, en drie stuivers.

“Het Goud en Silversmeden Gilden bestaan hebbende in drie Goud en zes en dertig Zilversmeden die aan onse commissie hebben bezorgt een kist met drie sloten, waarin gevonden is een Rekenboek, een Register boek, voorts eenige boeken, en papieren relatief dat Gilde, met acht koperen platen waar op eenige Naamen der Baasen zijn gegraveert.”

- “Bakkersgilde ... dertien bakkers ... een kist waar in ... eenige boeken en papieren ..bezittende hetzelfde twee rentjes ieder groot f. 2.10.- een op het huis van Jacob Molenaar Danens, en een op het huis van Adrianus Verroen binnen deze stad zijnde jaarlijks door hun in een bijeenkomst verteert”.

- “Timmermansgilde ... twaalf timmerlieden .. een kist ...drie boeken ... eenig losse papieren

- Kledermakersgilde ... tien kledermakers ... een kist ... drie boeken ... eenige losse papieren met een doosje met daarin eenige papieren...”

- “Het Smits en Koperslagers Gilde ... zeventien smits of koperslagers.. een kist vier boeken en eenige losse papieren ...”

- “Schoenmakersgilde ... dertien schoenmakers ... een kist ... vier boeken .....eenige losse papieren ...”

- “Metzelaarsgilde ... vijf Metzelaars ... een kist ...een gildewet van den Jaare 1652 en elf oude Extracten relatief dat Gilde alsmede een zilver schild, en vier gerande Romijnsche stukken van Loot.”

- “Het Verver of Glazenmakers Gilde ... zes verfers of Glazenmakers ... een kist ... twee boeken en eenige losse papieren, waar onder een beschreeve Parkement met losse zegels relatief dat Gilde, voorts een Silver Schild en vier loode Penningen.”

- “Voermans gilde ... veertien voermans en sleepers... een kist ... een pakje papieren en een order op de Teering relatief dat Gilde alsmede acht almanakken”.

- “Pijpmakersgilde ... zestien pijpmakers .. een kist .. twee Boeken en eenige losse papieren relatief dat Gilde en ses diijten

- “Sakkendragersgilde ...acht en twintig zakendragers ... die aan onse Commissie hebben opgegeven de navolgende Renten dat Gilde toebehoorende

Een rent op het huis van C. van der Stok binnen deze stad f.-.7.8.

Een rent op het huis van de wed. de Hoog binnen deze stad van f. 2.2.-“

idem P. Bel f. 1.2.8.

idem loodwit Molen van J.van Kempen f. 1.1.-

idem W.Littel f. -.10.-

idem de erve Ad. Verhoek f.-.10.-

“Een rent op het lant van J.Ockhuijse gelegen onder de jurisdictie dezer stad van f. 1.1.-

een rent op het huis van D.Verroen binnen deze stad f. 1.-.-

(rk: totaal) f. 7.14.-

Welke penningen door Hun worden gebruikt voor het aankopen van gereetschappen als ladders, planken etc, alsmede tot het repareeren van dezelve”.

- Eindelijk ... het geweze Schippers Gilde wil ondanks al onze moeite geen bescheiden overgeven.

OAS 124, 24 jan 1803

Resoluties van de Raad

Op propositie van J.van Limbeek is goedgevonden en verstaan, dat de aankomende goud, en silversmits Baasen provisioneel zullen moeten betalen een somme van vijftwintig Gulden ten behoeve van 't Burgerweeshuis ten onderhoud van de keurkamer.

Voorts zij benoemt en gecommitteert de leden Van Geelen, Van Limbeek en A.van Oosterhout tot het concipieeren van een Reglement, waarna voortaan de aankomende en reeds werkende Goud en Silversmitsbaasen binnen deze stad zich zullen reguleeren, ten einde het gem(elde) concept Reglement ter Tafel van de Raad te brengen.

Bijlage 5.

Historische kritiek¹ v.w.b. de weeshuisrekeningen en blafferd. Betrouwbaarheid en volledigheid.

Het onderzoek heeft als basis de rekeningen van het weeshuis van 1704-'05 tot en met 1813-'14² alsmede de legger alias blafferd³. De rekeningen van het weeshuis over de onderzochte periode vormen één aaneengesloten geheel en bestaan uit een reeks contemporain gebonden boeken. De legger is één contemporain gebonden boek. Alle onderzochte boeken hebben de tand des tijds tot 2004 fysiek ongeschonden doorstaan.

Het bestuur van het weeshuis van de Stad Schoonhoven bestond uit de boekhouder en adjuncten. De boekhouder werd ook betiteld als 'de rendant'. Gezamenlijk werden zij ook aangeduid als de regenten en hun vrouwen als regentessen. De boekhouder had als primus inter pares de leiding over het bestuur. Reglementair moest de boekhouder de regenten maandelijks op de hoogste stellen van alle uitgaven. Blijkens de notulen bemoeiden de regenten zich inderdaad intensief persoonlijk met de uitgaven en de ontvangsten. Er was dus een grote onderlinge controle. Jaarlijks werd daarbij de rekening afgehoord door de burgemeesters⁴. De burgemeesters benoemden jaarlijks opnieuw de boekhouder. Er was dus ook een grote formele controle.

Nieuw aangekomen vermogensbestanddelen werden onmiddellijk opgetekend in de legger. Toegekende renten, ook die vanwege het stadsbestuur, werden als passiva in de legger opgenomen. De legger vormde de grondslag voor de boekhouder voor de administratie van de jaarlijkse inkomsten van het weeshuis. De volgorde van de notatie in de rekening is ieder jaar steeds conform de legger hetgeen een gecontroleerde praktijk opleverde.

De betaling voor intree in het gilde van goud- en zilversmeden werd opgetekend in de rekeningen van het gilde. Deze gilderekeningen zijn ons met één uitzondering niet overgeleverd⁵. De deken van het gilde presenteerde jaarlijks de rekening aan de burgemeesters, welke deze afhoorden. De deken werd jaarlijks door de burgemeesters benoemd. Voor de burgemeesters leverde de optekening van de entree van gildenbroeders in twee administraties een mogelijkheid tot kruiscontrole op tijdens het afhoren van beide rekeningen. Vergelijking tijdens ons onderzoek van de inkoopposten in het enige bewaard gebleven rekeningenboek van het gilde met de overeenkomstige administratie van het weeshuis levert over een periode van 20 jaar geen verschillen op⁶.

In de weeshuisrekening werden de ontvangsten van het lopende jaar ongedateerd genoteerd. Het boekjaar liep daarbij van 15 mei tot 15 mei en met ingang van 1 mei 1797 van 1 mei tot 1 mei. In de Frans-Bataafse tijd bleven de bestuurs- en controleprincipes gelijk, zij het dat de benaming van gremia en bestuurders aan de veranderde tijd werd aangepast. Ook was er in deze periode enige variatie in de boekjaren, als volgt: 15 mei 1792 - 7 nov 1793, 7 nov 1793 - 15 mei 1794, 15 mei 1794 - 12 maart 1795, 12 maart 1795 - 15 mei 1796, 15 mei 1796 - 1 mei 1797.

Het goud- en zilversmidsgilde bleef na april 1798 bestaan als 'gesubsisteerd hebbend gilde'. De toetredingseisen, als het doen van de proef en betalingen kwamen te vervallen. Van 24 januari 1803 tot 1 juli 1807 betaalden aankomende Schoonhovense 'werkbazen' op last van de Raad der Stad weer 25 gulden aan het weeshuis 'voor het gebruik van de keurkamer'.

De leden van de Raad waren in deze periode zelf "Provisionele Commissarissen van het Gewesene Goud- en Zilversmidsgilde". Tevens waren zij belast met het oppertoezicht op het bestuur van het weeshuis. Ook hier in de Bataafs-Franse tijd was er dus controle op volledigheid. Echter, de goud- en zilversmid zelf onttrok zich aan het

---

¹ Slicher van Bath, 1978, p.43.

² Archief Weeshuis, Inv.nr. (Wh) 117 t/m Wh 124

³ Wh 65. Een legger of blafferd bevat een optekening van het totaal aan bezittingen zoals onroerend goed, renten en obligaties.

⁴ Van der Molen, 2000, p. 35-39, p.201, reglement zie p.50-51.

⁵ OAS 2546, Rekeningen van het goud- en zilversmidsgilde van 1778-'79 eindigende 20 december 1798, is het enige rekeningenboek dat van het gilde bewaard is gebleven.

⁶ Mogelijk is er één verschil. In de rekening van het gilde wordt voor Jan Jacob Duwel op 14 oct 1796 als nieuwe gildebroeder 37 gulden ontvangen. In de rekening van het weeshuis 1 mei 1797-98 wordt voor Joh(annes) Duwel 12 gulden ontvangen. Het gezin van Johannes Duwel sr. (x Sterzenbach) kende een Johannes zowel als een Jan Jacob als zonen. Geen van beide komt eerder voor onder de leerlingen van het gilde. Wel wordt Jan Jacob op 21 juli 1800 in OAS 934 genoteerd als zilversmid die 4 jaar 'fungeerde'.

systeem; zeker na de afschaffing van de toetredingseisen tot de gilden in 1798. Pas met de invoering van het patent, waarbij door de Raad opnieuw een koppeling tot stand werd gebracht tussen 'de toegang tot de uitoefening van het beroep' en het betalen voor het gebruik van de keurkamer, werd de goud- en zilversmid weer deugdelijk in de administratie opgenomen.

Over de periode van 1774 tot 1798, weten we via Magistraatskeur en Vroedschapsgildewet dat alle 'keurheren' inclusief de gildeknecht persoonlijk geld ontvingen op het moment dat een nieuwe goud- of zilversmid toetrad tot het gilde. Daarnaast ontvingen het gilde zowel als het weeshuis als instituten geld; het weeshuis werd betaald via afdracht door de hoofdliden. Er zijn geen aanwijzingen dat de Magistraatskeur in 1774 revolutionair was t.a.v. de tarieven; integendeel, de keur bestendigde veeleer de bestaande praktijk. We willen dan ook aannemen dat vóór 1774 de financiële belangen van de 'keurheren' c.s. niet anders hebben gelegen.

We moeten vaststellen dat de goud- en zilversmeden formeel niet aan het weeshuis behoefden te betalen tussen medio 1798 en 24 januari 1803, maar ook zichzelf aan de administratie in het systeem onttrokken hebben in de periode medio 1798 tot begin januari 1806. Er blijken dan ook verschillen te bestaan tussen de werkelijk praktiserende werkmeesters en de administratie van het weeshuis.

Conclusie,

- de weeshuisrekeningen van 1704 tot 1814 bieden een aaneengesloten reeks boekjaren
- de administratie van het weeshuis werd door de twee (superieure) burgemeesters, later de Raad, gecontroleerd. Naast deze formele controle was er een intensieve onderlinge controle binnen het bestuur van het weeshuis.
- de administratie van het weeshuis, de bron van dit onderzoek, is fysiek ongeschonden tot ons gekomen.

Wij willen daarom concluderen dat de gebruikte bron, de financiële administratie van het weeshuis bestaande uit legger en rekeningen, betrouwbaar is over de onderzochte periode 1704 - 1814. De administratie met betrekking tot de zilversmeden lijkt daarbij volledig van 1704 tot 1798 en van januari 1803 tot 1 juli 1807. Er is echter een volledig hiaat in periode april 1798 tot 24 januari 1803. Tussen 24 januari 1803 en januari 1806 zijn uitsluitend de nieuwe smeden weer genoteerd. Tussen januari 1806 en 11 juli 1807 zijn mogelijk zowel oude als nieuwe meesters genoteerd. In 1806 is er een onvolledige 'inhaalslag' in de weeshuisadministratie van 'oude'smeden. In het patentregister van 1806 en van 1807 moet 'iedereen' weer opgenomen zijn in die administratie, maar niet noodzakelijkerwijs in de administratie van het weeshuis.

Bijlage 5.

Historische kritiek¹ v.w.b. de weeshuisrekeningen en blafferd. Betrouwbaarheid en volledigheid.

Het onderzoek heeft als basis de rekeningen van het weeshuis van 1704-'05 tot en met 1813-'14² alsmede de legger alias blafferd³. De rekeningen van het weeshuis over de onderzochte periode vormen één aaneengesloten geheel en bestaan uit een reeks contemporain gebonden boeken. De legger is één contemporain gebonden boek. Alle onderzochte boeken hebben de tand des tijds tot 2004 fysiek ongeschonden doorstaan.

Het bestuur van het weeshuis van de Stad Schoonhoven bestond uit de boekhouder en adjuncten. De boekhouder werd ook betiteld als 'de rendant'. Gezamenlijk werden zij ook aangeduid als de regenten en hun vrouwen als regentessen. De boekhouder had als primus inter pares de leiding over het bestuur. Reglementair moest de boekhouder de regenten maandelijks op de hoogste stellen van alle uitgaven. Blijkens de notulen bemoeiden de regenten zich inderdaad intensief persoonlijk met de uitgaven en de ontvangsten. Er was dus een grote onderlinge controle. Jaarlijks werd daarbij de rekening afgehoord door de burgemeesters⁴. De burgemeesters benoemden jaarlijks opnieuw de boekhouder. Er was dus ook een grote formele controle.

Nieuw aangekomen vermogensbestanddelen werden onmiddellijk opgetekend in de legger. Toegekende renten, ook die vanwege het stadsbestuur, werden als passiva in de legger opgenomen. De legger vormde de grondslag voor de boekhouder voor de administratie van de jaarlijkse inkomsten van het weeshuis. De volgorde van de notatie in de rekening is ieder jaar steeds conform de legger hetgeen een gecontroleerde praktijk opleverde.

De betaling voor intree in het gilde van goud- en zilversmeden werd opgetekend in de rekeningen van het gilde. Deze gilderekeningen zijn ons met één uitzondering niet overgeleverd⁵. De deken van het gilde presenteerde jaarlijks de rekening aan de burgemeesters, welke deze afhoorden. De deken werd jaarlijks door de burgemeesters benoemd. Voor de burgemeesters leverde de optekening van de entree van gildenbroeders in twee administraties een mogelijkheid tot kruiscontrole op tijdens het afhoren van beide rekeningen. Vergelijking tijdens ons onderzoek van de inkoopposten in het enige bewaard gebleven rekeningenboek van het gilde met de overeenkomstige administratie van het weeshuis levert over een periode van 20 jaar geen verschillen op⁶.

In de weeshuisrekening werden de ontvangsten van het lopende jaar ongedateerd genoteerd. Het boekjaar liep daarbij van 15 mei tot 15 mei en met ingang van 1 mei 1797 van 1 mei tot 1 mei. In de Frans-Bataafse tijd bleven de bestuurs- en controleprincipes gelijk, zij het dat de benaming van gremia en bestuurders aan de veranderde tijd werd aangepast. Ook was er in deze periode enige variatie in de boekjaren, als volgt: 15 mei 1792 - 7 nov 1793, 7 nov 1793 - 15 mei 1794, 15 mei 1794 - 12 maart 1795, 12 maart 1795 - 15 mei 1796, 15 mei 1796 - 1 mei 1797.

Het goud- en zilversmidgilde bleef na april 1798 bestaan als 'gesubsisteerd hebbend gilde'. De toetredingseisen, als het doen van de proef en betalingen kwamen te vervallen. Van 24 januari 1803 tot 1 juli 1807 betaalden aankomende Schoonhovense 'werkbazen' op last van de Raad der Stad weer 25 gulden aan het weeshuis 'voor het gebruik van de keurkamer'.

De leden van de Raad waren in deze periode zelf "Provisionele Commissarissen van het Gewesene Goud- en Zilversmidgilde". Tevens waren zij belast met het oppertoezicht op het bestuur van het weeshuis. Ook hier in de Bataafs-Franse tijd was er dus controle op volledigheid. Echter, de goud- en zilversmid zelf onttrok zich aan het

---

¹ Slicher van Bath, 1978, p.43.

² Archief Weeshuis, Inv.nr. (Wh) 117 t/m Wh 124

³ Wh 65. Een legger of blafferd bevat een optekening van het totaal aan bezittingen zoals onroerend goed, renten en obligaties.

⁴ Van der Molen, 2000, p. 35-39, p.201, reglement zie p.50-51.

⁵ OAS 2546, Rekeningen van het goud- en zilversmidgilde van 1778-'79 eindigende 20 december 1798, is het enige rekeningenboek dat van het gilde bewaard is gebleven.

⁶ Mogelijk is er één verschil. In de rekening van het gilde wordt voor Jan Jacob Duwel op 14 oct 1796 als nieuwe gildebroeder 37 gulden ontvangen. In de rekening van het weeshuis 1 mei 1797-98 wordt voor Joh(annes) Duwel 12 gulden ontvangen. Het gezin van Johannes Duwel sr. (x Sterzenbach) kende een Johannes zowel als een Jan Jacob als zonen. Geen van beide komt eerder voor onder de leerlingen van het gilde. Wel wordt Jan Jacob op 21 juli 1800 in OAS 934 genoteerd als zilversmid die 4 jaar 'fungeerde'.

systeem; zeker na de afschaffing van de toetredingseisen tot de gilden in 1798. Pas met de invoering van het patent, waarbij door de Raad opnieuw een koppeling tot stand werd gebracht tussen 'de toegang tot de uitoefening van het beroep' en het betalen voor het gebruik van de keurkamer, werd de goud- en zilversmid weer deugdelijk in de administratie opgenomen.

Over de periode van 1774 tot 1798, weten we via Magistraatskeur en Vroedschapsgildewet dat alle 'keurheren' inclusief de gildeknecht persoonlijk geld ontvingen op het moment dat een nieuwe goud- of zilversmid toetrad tot het gilde. Daarnaast ontvingen het gilde zowel als het weeshuis als instituten geld; het weeshuis werd betaald via afdracht door de hoofdliden. Er zijn geen aanwijzingen dat de Magistraatskeur in 1774 revolutionair was t.a.v. de tarieven; integendeel, de keur bestendigde veeleer de bestaande praktijk. We willen dan ook aannemen dat vóór 1774 de financiële belangen van de 'keurheren' c.s. niet anders hebben gelegen.

We moeten vaststellen dat de goud- en zilversmeden formeel niet aan het weeshuis behoefden te betalen tussen medio 1798 en 24 januari 1803, maar ook zichzelf aan de administratie in het systeem onttrokken hebben in de periode medio 1798 tot begin januari 1806. Er blijken dan ook verschillen te bestaan tussen de werkelijk praktiserende werkmeesters en de administratie van het weeshuis.

Conclusie,

- de weeshuisrekeningen van 1704 tot 1814 bieden een aaneengesloten reeks boekjaren
- de administratie van het weeshuis werd door de twee (superieure) burgemeesters, later de Raad, gecontroleerd. Naast deze formele controle was er een intensieve onderlinge controle binnen het bestuur van het weeshuis.
- de administratie van het weeshuis, de bron van dit onderzoek, is fysiek ongeschonden tot ons gekomen.

Wij willen daarom concluderen dat de gebruikte bron, de financiële administratie van het weeshuis bestaande uit legger en rekeningen, betrouwbaar is over de onderzochte periode 1704 - 1814. De administratie met betrekking tot de zilversmeden lijkt daarbij volledig van 1704 tot 1798 en van januari 1803 tot 1 juli 1807. Er is echter een volledig hiaat in periode april 1798 tot 24 januari 1803. Tussen 24 januari 1803 en januari 1806 zijn uitsluitend de nieuwe smeden weer genoteerd. Tussen januari 1806 en 11 juli 1807 zijn mogelijk zowel oude als nieuwe meesters genoteerd. In 1806 is er een onvolledige 'inhaalslag' in de weeshuisadministratie van 'oude'smeden. In het patentregister van 1806 en van 1807 moet 'iedereen' weer opgenomen zijn in die administratie, maar niet noodzakelijkerwijs in de administratie van het weeshuis.

Bijlage 6.

Inventaris ingeleverde gildebescheiden op 9 december 1800 en op 13 november 1807.

1. OAS 177, 9 dec 1800.

Uitgaande missive van De Municipaliteit van de stad Schoonhoven
aan het Departementaal Bestuur van de Delf.

“...Het Goud en Silversmeden Gilden bestaan hebbende in drie Goud en zes en dertig Zilversmeden die aan onse commissie hebben bezorgt een kist met drie sloten, waarin gevonden is een Rekenboek, een Register boek, voorts eenige boeken, en papieren relatief dat Gilde, met acht koperen platen waar op eenige Naamen der Baasen zijn gegraveert”.

2. OAS 935, 13 nov 1807.

Inventaris van de ingeleverde gildebescheiden van het goud- en zilversmidgilde.

Inventaris van alle de Keurtekenen, merken, stempels, Platen, en boeken, behoord hebbende tot de oude gedissolveerde en gesupprimeerde Keurkamer der Stad Schoonhoven, ingevolge Art.45 der Publicatie van den 11 Maart l(aats)l(eden) aan de Raad der Stad Schoonhoven overgegeven, bestaande in,

Keurtekenen, enz.

Zeventien stuks Keurtekens, merken, of Stempels, zoo geheel als gebroken, in een zakje, verzegeld.

Platen.

Negen kopere platen, van de namen en tekens der goud en zilversmeden in der tijd.

Boeken.

Een Boek gebruikt geweest tot het Registreren der Rekeningen van ontvang en uitgaaf, van het gewezenen goud en zilvermits gilde, beginnende met den Jaare 1778, en eindigende, met de vernietiging der Gildens.

Een Boek inhoudende het Octroij van Koning Philips de tweede, met de ordonnantie op het Goud en Zilver smeden.

Vijf 's Lands ordonnantien op het verwerken van het goud en zilver.

Aldus deze Inventaris geformeerd, bij ons onder getekenden, Willem de Koning, Hendrik van Geelen, Pieter Gijskes, en Cornelis Roosenburg, oude afgetredene Keurmeesteren, van de gedissolveerde Keurkamer te Schoonhoven, verklarende wij ondergetekenden, niets hoegenaamd te hebben agter gehouden, wat tot den oude gesupprimeerde en gedissolveerde Keurkamer van de Goud en Zilveren werken binnen de Stad Schoonhoven gevestigd geweest, eenigsints heeft behoord, bereid zijnde het zelve met Eede te bevestigen.

Actum Schoonhoven den 13 Novemb(er) 1807.

w.g. Wm de Koning

H.v.Geelen

Pr Geijskes

C.Roosenburg

Bijlage 7.

Overzicht Regelgeving en Tarieven voor intrede in het gilde en toegang tot de Keurkamer

		Te betalen aan:				
Thans bekende Regelgeving						
		Gilde	Hoofdlieden	Knecht	Baljuw	Weeshuis
ampliatie 11 maart 1637 (OAS 53, Vroedschap)						
	meesters van elders	f. 10.-.- extra				
ampliatie 7 dec 1692						
	vrijmeester worden en doen van de proef	f. 50			"als vanouds"	
	leerjongen aanemen	f. 6				
ampliatie 22 apr 1693						
	Martijntje Vervoorn; weduwe met knechts wordt gildelid	gratis				
ampliatie 31 okt 1705						
	iedere gildebroeder jaargeld betalen		12 st./kwartaal			
ampliatie 27 dec 1718						
	de hoofdlieden voor inkoop van een gildebroeder					f. 25
	de hoofdlieden voor inkoop van gildebroederszoon					f. 12.10.0
art.nr.	Magistraatskeur 13 oct 1774 (OAS 2545; gedrukt)	Gilde	Deken	Knecht	Baljuw	Weeshuis
			Oud-deken			
			Keurmr.			
			aan elk:			
	2 opgeven leerjongen	f. 6				
	4 het opnemen van de proef,		zilverduc. (is f.3.3.0)	zilverduc. (is f.3.3.0)		
	4 inkomen in gilde (ingeboren stedeling)	f. 25			f. 25	f.25
	4 inkomen in gilde (Hollander van elders)	f. 33			f. 33	f. 33
	4 inkomen in gilde (van buiten Holland)	f. 50			f. 50	f. 50
	4 eerste en eigen zoon leren betaalt "de helft"	f. 3				
	eerste en eigen zoon proef doen betaalt "de helft"	f. 12.10.0	½ zilverduc. (is f.1.17.6)	½ zilverduc. (is f.1.17.6)	f.12.10.0	f. 12.10.0
	5 Kashouder worden	f. 25	daalder (is f.1.10.0)	daalder (is f.1.10.0)		
	16 mr.knecht bij weduwe, proef doen	f. 12.10.0	½ zilverduc. (is f.1.17.6)	½ zilverduc. (is f.1.17.6)	f.12.10.0	f. 12.10.0
	mr. knecht die later vrijmeester wordt, betalen "de wederhelft"	f. 12.10.0				
	17 voor de kolen		stuiver/ton	stuiver/ton		

		Te betalen aan:				
Thans bekende Regelgeving						
art.nr.	Vroedschapsgildewet 25 nov 1786 (OAS 49; geschreven)	Gilde	Deken, Oud deken, Keurmr. aan elk:	Knecht	Baljuw	Weeshuis
2	opgeven leerjongen	f. 3				
2	opgeven leerjongen, eigen zoon	f. 1.10.0				
4	doen proef, inboorling, hier vak geleerd	f. 25	6 schelling (is f.1.16.0)	6 schelling (is f.1.16.0)		f. 12.0.0
4	doen proef, buiten stad, hier vak geleerd	f. 33	6 schelling	6 schelling		f. 12.0.0
4	doen proef, buiten stad en elders vak geleerd	f. 50	6 schelling	6 schelling		f. 12.0.0
4	eerste en eigen zoon, vak hier geleerd "de helft"	f. 25	6 schelling	6 schelling		f. 12.0.0
5	Vrijmeester die ook kashouden wil	2 zilv.duc. (is f.6.6.0)				
5	Weduwe of kinderen van vrijmeester-kashouder die alleen kas willen voortzetten	2 zilv.duc. (is f.6.6.0)				
5	Weduwe of kinderen van vrijmeester die kas willen opzetten: examen doen	4 zilv.duc. (is f.12.12.0)	f. 1.10.0	f. 1.10.0		
5	Gildebroeders behoeven geen lid te worden van ander gilde					
16	weduwe van vrijmeester die wil voortzetten met meesterknecht die in de stad volkomen geleerd heeft	2 zilv.duc. (is f.6.6.0)				
Publicatie 24 dec 1798		Toegang tot 'gesubsisteerd hebbende gilde' is vrij				
Ordonnantie Bataafse republiek, 21 juli 1800 (Wet 1800)		aan 'Keurmeesteren'				
	iedere werkmeester		f. 2			
	iedere kashouder		f. 12			
Resolutie van de Raad 24 jan 1803						
	aankomende goud en zilversmidsbazen					f. 25
Wet op het Patent 5 dec 1805; Res. Schoonhoven						
	OAS 128, 17 feb 1806	patent afgifte gekoppeld aan f.25 voor gebruik keurkamer				
Ordonnantie van de Koning, 1 juli 1807		alle betalingen opgeheven				

Bijlage 8.

Ontvangsten in de rekeningen van het Weeshuis n.a.v. intrede van nieuwe gildeleden, c.q. -na 24 januari 1803- 'nieuwe werkbazen'.

Wh. inv.nr.	Boekjaar	Naam	Aangever	bedrag	opmerkingen
117	1718-19	NN	d'hr Giliam Verhaar, keurmeester	25,00	
	1720-21	NN	de hr Hendrik van Erkel, keurm(eest)er	25,00	
118	1722-23	NN	d'hr Giel Jan Verhaar, keurmeester	25,00	
	1723-24	Dirk van Raem, oudste gilde broeder zoen	d'hr Giel Jan Verhaar, deken	12,50	(12.10.00)
	1725-26	NN	d'hr Lucas Asschenberg	25,00	
	1726-27	NN	d'hr Cornelis Brouwer	25,00	
	1727-28	NN	d heer Henricus van Erkel	25,00	
	1728-29	NN, gildebroederszoen	d'hr Henricus van Erkel	12,50	(12.10.00)
	1728-29	NN	de heer Henricus van Erkel	25,00	
119	1729-30	NN	Cornelis Brouwer	25,00	
	1729-30	Johannes van Kempen	d heer Guiljam Verhaar	25,00	
	1734-35	Jacobus de Koning	d'hr Guiljam Verhaar	25,00	
	1735-36	Adam Ooms	de heer Hendricus van Erkel	25,00	
	1735-36	Dirk Kuijpers	de heer Jan van Salen	25,00	
	1736-37	Pleun Labbertoon	de heer Cornelis Brouwer	25,00	
	1736-37	Dirk van Mieren	de heer Cornelis Brouwer	25,00	
	1736-37	Hendrik Heerens	de heer Jan van Salen	25,00	
	1737-38	Jacob Koppenol	(geen)	25,00	
	1738-39	Bartholomeus Bredius	de heer Hendricus van Erkel	25,00	in 't goudsmits gilde
	1740-41	Pieter van der Vlist, gildebroederszoen	d'heer Joh. van Salen	12,50	(12.10.00)
	1741-42	Gerrit Koen	d'heer Cornelis Brouwer	25,00	
	1742-43	J(ohannes) van den Bergh	de heer Abraham van Vlissingen	25,00	
	1744-45	8 juli 1744, Jakop Klijn	de heer Van Saale	25,00	het doen van de proef.
120	1746-47	27 januari, Andries Oosterhout	Abraham van Vlissingen	25,00	het doen der proef
	1748-49	Jakobus Vuerens	Cornelis Brouwer, hooftman	25,00	proef
	1749-50	NN	Cornelis Brouwer	25,00	
	1753-54	Abraham Heerens	Cornelis Brouwer, hooftman	25,00	proef
	1754-55	Hendrik Slingerland	Gulliam Verhaar, hooftman	25,00	proef
	1756-57	Bartholomeus Smits	out burgemeester Van Salen	25,00	
	1757-58	de heer Gerardus Jacobus van den Bosch	Cornelis Brouwer	25,00	
	1758-59	Gijsbert Bloet	de heer van Salen	25,00	

Wh.	Boekjaar	Naam	Aangever	bedrag	opmerkingen
	1759-60	Jan van Geele	(geen)	25,00	
	1760-61	Joh(an) van der Steen	(geen)	25,00	
	1760-61	Jean Francois Biese	(geen)	25,00	
	1761-62	Jan van Gelderen	(geen)	25,00	
121	1761-62	Jan Vergeer	(geen)	25,00	
	1762-63	Leendert Laberton, gildebroerszoon	(geen)	12,50	(12.10.00)
	1763-64	Cornelis Kuijpers	(geen)	25,00	
	1763-64	Aalbert Zalee	(geen)	25,00	
	1764-65	Reijnter Broer	van de heere hoofluijden	25,00	
	1764-65	Dirk Zalee	van de heere hoofluijden	25,00	
	1765-66	Dirk van Oosterhout	van de hoofluijden	25,00	
	1765-66	Jan Rosenberg	van de hoofluijden	25,00	
	1766-67	Arnoldus Renvoj	van de hooflieden	25,00	
	1766-67	Jan Klijn	van de hooflieden	25,00	
	1767-68	Cornelis Broer	van de hooflieden	25,00	
	1767-68	Johannis van den Berg	van de hoofluijden	25,00	
	1768-69	Hendrik van Geelen	van de hoofluijden	25,00	
	1768-69	Abraham Hoekx	van de hoofluijden	25,00	
	1768-69	Cornelis van Mouwerak	van de hoofluijden	25,00	
	1768-69	Jan Mesman	van de hoofluijden	25,00	
	1771-72	Pieter Keppel	van de heere hoofluijden	25,00	
	1772-73	J. Teerling	van de hoofluijden	25,00	
	1772-73	Bartholomeus Tiggelman	van de hoofluijden	25,00	
	1772-73	J.Coppenol, een gildebroerszoon	van de hoofluijden	12,50	(12.10.00)
	1774-75	Willem de Koning, gildebroerzoon	van de hoofluijden	12,50	(12.10.00)
	1775-76	Huijbert Kuijpers	van de hoofluijden	25,00	
	1775-76	Adolf Hoeks	van de hoofluijden	25,00	
	1775-76	Teunis Kruijt	van de hoofluijden	25,00	
	1775-76	Cornelis van Os	van de hoofluijden	25,00	
	1776-77	Andries Kojiman	van de hoofluijden	50,00	
	1777-78	Cornelis Kuijper Az	van de hoofluijden	25,00	
	1777-78	Pieter in 't Hart, zijnde buitien deze provincie geboren	van de hoofluijden	33,00	

Wh.	Boekjaar	Naam	Aangever	bedrag	opmerkingen
		122	1778-79	25,00	
			1778-79	25,00	
			1778-79	12,50	(12.10.00)
			1779-80	25,00	
			1779-80	25,00	
			1779-80	25,00	
			1781-82	25,00	
			1781-82	25,00	
			1782-83	25,00	
			1782-83	25,00	
			1783-84	33,00	
			1785-86	25,00	
			1785-86	25,00	
			1785-86	25,00	
			1786-87	25,00	
			1786-87	12,00	
			1787-88	25,00	
			1787-88	12,50	(12.10.00)
			1788-89	25,00	
			1790-91	25,00	
			1790-91	25,00	
			1790-91	25,00	
			1792-93	25,00	
			1792-93	25,00	
			1793-94	12,50	(12.10.00)

Wh.	Boekjaar	Naam	Aangever	bedrag	opmerkingen
	1793-94	zoon van een gildebroeder (7 nov '93 - 15 mei '94) mei 1794, Pieter Rosenberg, zoon van een gildebroeder	van de heeren hoofdlijden	12,50	(12.10.00)
	1794-95	(15 mei '94 - 12 mrt '95) zoon van de wed. J.v.Gelderen te Ameide, als meesterknecht bij zijne moeder	van de hooftlijden	12,50	(12.10.00) gedemiteert door de Municipaliteit
123	1795-96	(12 mrt '95 - 15 mei '97) maay 1796, Cornelis Rosenburgh	van de hooftlijden	12,00	
	1795-96	(12 mrt '95 - 15 mei '96) maay 1796, Dirk van Duuren	van de hooftlijden	12,00	
	1796-97	(15 mei '96 - 1 mei '97) mei 1797 Cornelis Littell	van de hooftlijden	12,00	
	1796-97	(15 mei '96 - 1 mei '97) mei 1797 G.Lasonder	van de hooftlijden	12,00	
	1797-98	(1 mei '97 - 1 mei '98) Joh: Duwel	van de hooftlijden	12,00	(rk: de rekening loopt in het vervolg van 1 mei tot 1 mei.
	1802-03	(1 mei '97 - 1 mei '98) Pieter Sperna Weiland		25,00	eed goudmitsbaas; resolutie Raad 24 jan 1803 voor gebruik van de keurkamer
	1803-04	Gerrit Stekelenburg		25,00	eed zilversmitsbaas
	1804-05	Snel in de Nieuwpoort		25,00	eed mr.zilvermid voor gebruik van de keurkamer
	1805-06	Hendrikus de Vos		25,00	eed mr.goudsmid (rk: zilvermid(veranderd) gebruik keurkamer
	1805-06	Dirk van Hoven		25,00	uts(zilversmid)
	1805-06	Abraham van Willemswaard, memorie		25,00	mr.zilversmid (rk: betaalt 1806-07)
	1805-06	Andries van Ooijen, memorie		pm	uts(zilversmid)
	1805-06	Herm: van Halteren, memorie		25,00	mr.zilversmid (rk: betaalt 1806-07)
	1805-06	Bloemendaal, Nieuwpoort, memorie		pm	uts(zilversmid)
	1806-07	Pieter van Wingerden		25,00	mr.zilversmid
	1806-07	Adrianus Kuiper, memorie		25,00	mr.zilversmid (rk: betaalt 1807-1808)
		rk: Totaal ontvangsten		2.475,50	

Bijlage 9.

Ontvangsten in de Rekeningen van het Weeshuis en in het Rekeningenboek van het Gilde, naar aanleiding van intrede van nieuwe gildeleden.

Wh.	Boekjaar	Naam	bedrag	OAS 25-46, Ontvangsten in het Rekeningenboek van het Gilde
121	1778-79	Gijsbert Lameer	25,00	1778-79 50,00
	1778-79	Willem Vergeer	25,00	1778-79 50,00
	1778-79	Jacobus van Geelen, oudste zoon van een gildebroeder	12,50	1778-79 25,00
122	1779-80	Hendrik van Geelen	25,00	1778-79 50,00 de jonge
	1779-80	Willem Vervat	25,00	1778-79 50,00
	1779-80	Jan van Vlierden	25,00	1779-80 50,00
	1779-80	Gerrit Swaanjies	25,00	1779-80 50,00
	1781-82	Pieter le Loup	25,00	1780-81 50,00
	1781-82	Jan van Mlligen	25,00	1781-82 50,00
	1782-83	Gijsbertus Stam	25,00	1781-82 50,00
	1782-83	Pieter Cornelis Diprijx	25,00	1781-82 50,00
	1782-83	Adrianus Coppenol	25,00	1781-82 50,00
	1783-84	Adrianus Kujlenburg, geen inboofing van deze Stad	33,00	1783-84 66,00 buiten de stad geboren
	1785-86	Philip Meliges, 3 juni 1785	25,00	1784-85 50,00
	1785-86	Nicolaas Jilisse Coert, 23 juni 1785	25,00	1784-85 50,00
	1785-86	Bartholomeus Klip, 28 maart 1786	25,00	1785-86 50,00
	1786-87	Johannis Vervat	25,00	1785-86 50,00
	1786-87	Jacob Kooijman, volgens de nieuwe gildenbrief in marge: NB wordt gelast t restant bij volgende rekening te verantwoord worden indien zulx bij de Magistraat moogt begrepen worden.	12,00	1786-87 45,00 (rk:verbeterd)
	1787-88	Piter Gijskes (1 januari 1788-half mei 1788)	25,00	1787-88 50,00
	1787-88	Jan Labberton, (1 januari 1788-half mei 1788) om als meesterknecht bij zijn moeder te werken	12,50	1787-88 25,00 wed. Leendert Labberton
	1788-89	Jan le Loup	25,00	1788-89 50,00
	1790-91	Pieter van Waas	25,00	1790-91 50,00
	1790-91	Adrianus Veroen	25,00	1790-91 50,00
	1790-91	Willem Kruijt	25,00	1790-91 50,00
	1792-93	Hendrik Wijland Spernaay	25,00	1792-93 50,00
	1792-93	Jan van Eck	25,00	1792-93 50,00
	1793-94	(7 nov '93 - 15 mei '94) mei 1794, Bartholomeus Kleijn, zoon van een gildebroeder	12,50	1792-93 25,00

Wh.	Boekjaar	Naam	bedrag	OAS 2546, Ontvangsten in het Rekeningenboek van het Gilde
	1793-94	(7 nov '93 - 15 mei '94) mei 1794, Pieter Rosenburg, zoon van een gildebroeder	12,50	1792-93 25,00
	1794-95	(15 mei '94 - 12 mrt '95) zoon van de wed. J.v.Gelderen	12,50	1793-94 25,00 wed. Jan van Gelderen; zoon Cornelis van Gelderen
123	1795-96	te Ameide, als meesterknecht bij zijne moeder	12,00	1794-95 37,00 30 nov 1795; het boekjaar is niet volledig
	1795-96	(12 mrt '95 - 15 mei '97) maay 1796, Cornelis Rosenburgh	12,00	1795-96 37,00 22-3-1796
	1796-97	(12 mrt '95 - 15 mei '96) maay 1796, Dirk van Duuren	12,00	1795-96 37,00 14-10-1796
	1796-97	(15 mei '96 - 1 mei '97) mei 1797 Cornelis Littel	12,00	1795-96 37,00 8-11-1796, Gerrit Lazonder
	1796-97	(15 mei '96 - 1 mei '97) mei 1797 G.Lazonder	12,00	1795-96 37,00 14-10-1796, Jan Jacob Duwel
	1797-98	(1 mei '97 - 1 mei '98) Joh: Duwel	12,00	1795-96
	1802-03	(1 mei '97 - 1 mei '98) Pieter Sperna Weiland	25,00	
	1803-04	Gerrit Stekelenburg	25,00	
	1804-05	Snel in de Nieuwpoort	25,00	
	1805-06	Hendrikus de Vos	25,00	
	1805-06	Dirk van Hoven	25,00	
	1805-06	Abraham van Willemswaard, memorie	25,00	
	1805-06	Andries van Ooijen, memorie	pm	
	1805-06	Herm: van Halteren, memorie	25,00	
	1805-06	Bloemendaal, Nieuwpoort, memorie	pm	
	1806-07	Pieter van Wingerden	25,00	
	1806-07	Adrianus Kuiper, memorie	25,00	

Geraadpleegde literatuur.

1. Amsenga, Judith, Dekkers, Geertje. "Wat nu ?", zei Pichegru. De Franse tijd in Nederland, 1795-1813. Hilversum: Verloren; 2004.
2. Anoniem, Muntenpagina [Web Page]. Geraadpleegd in april 2004.
<http://home.planet.nl/~ldldb/gulden/woorden.html#s>.
3. Begeer, S. A. C., Hak, I., and Linhart-du Clou, L. Zilvermeden van de stad Schoonhoven, 1600-1900. Schoonhoven: Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum; 1981.
4. Borssum Buisman, G. A. van. Zilver uit Medemblik. Antiek. 1991; 400-401.
5. Bosch, A. G. De ontwikkeling van het strafrecht in Nederland van 1795 tot 2000. In : Hermesdorf, Alexandra, e.a., (uitvoeringsraad), Ars Aequi Cahiers Strafrecht, deel 11. Nijmegen: Alexandra Hermesdorf, 2000; 11. ISBN: 90-6916-323-3.
6. Bree, J. de. Zeeuws zilver. Voornamelijk met betrekking tot Middelburg. Schiedam: Interbook International BV; 1978.
7. Citroen, K. A. Amsterdamse zilvermeden en hun merken. Amsterdam: Noord-Hollandsche Uitgeversmaatschappij; 1975; ISBN: 0 7204 9202 5.
8. Citroen, K. A. Haarlemse zilvermeden en hun merken . Haarlem: Joh. Enschedé en Zonen; 1988; ISBN: 90 70024 57 8.
9. Citroen, K. A., Erpers Royaards, F. van, Verbeek, J. Meesterwerken in zilver. Amsterdams zilver 1520-1810. Lochem: 1984.
10. Citroen, K. A., Mulder T. R., Voets B., Wortel Th. P. H. Zilver van het Noorderkwartier. Tontoengesteld in het Westfries Museum. Hoorn: 1957.
11. De Graaf-Van Osch, A. J. M. Het Vrederecht Schoonhoven. Rotterdam: doctoraalscriptie, Erasmus Universiteit; s.a (circa 1990).
12. Dekker, D. Het goud- en zilvermedengilde van Woerden. De Stavelij. 2000; XV(2):33-38.
13. Dijk, R. F. van. Gorcums zilver. Gorinchem: Museum 'Dit is Bethlehem'; 1992; ISBN: 90 9005434 0.
14. Dool, H. van Den. Genealogie Van Den Dool. SAK, Bib.nr.89.
15. Elias, A. M., Schölvink, S. P. C. M. Volksrepresentanten en wetgevers; de politieke elite in de Bataafs-Franse tijd, 1796-1810. Amsterdam: Van Soeren & Co; 1991.
16. Elsing, Th. M. Lokaties van keurkamers en Waarborgkantoren in Schoonhoven, De Schoonhovense Keurkamer terug in beeld ? Schoonhoven. Voordracht 4^e Nationale Zilverdag Symposium; 29 november 2003.
17. Elsing, Th. M., Luijt, Janjaap, Kappers, R. Stichting Nationale Zilverdag. Tussen Toetsteen en Tralies. 500 jaar waarborgen en keuren in Schoonhoven. Tentoonstelling. De Turfkelder, Schoonhoven; 24 mei t/m 15 juni 2003.
18. Fock, C. Willemijn. Leids Zilver. Leiden: 1977.
19. Genabeek, Joost van. De afschaffing van de gilden en de voortzetting van hun functies. In: Bloemen, Dr. E. S. A., red.voorzitter. NEHA Jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis. Amsterdam: Vereniging NEHA; 1994; pp. 63-90.
20. Goudriaan, Koen, Hulshof, Martha, Lourens, Piet, Lucassen, Jan. De Gilden in Gouda. Stedelijke Musea Gouda, Waanders Uitgevers, Zwolle; 1996.
21. Graaf-Van Osch, A. J. M. de. Het Vrederecht Schoonhoven. Rotterdam: doctoraalscriptie, Erasmus Universiteit; s.a. (Streekarchief Krimpenerwaard Schoonhoven)

22. Haar, Jaap ter. Inval der Fransen - Twintigste eeuw . in : Jongh, G. J. W.; Schuurmsma, R. L.; Vroede, M., and Wels, C. B., adviseurs. Geschiedenis van de Lage Landen. 7de druk ed. Fibula-Van Dishoeck, Haarlem; 1977. ISBN: 90 228 3934 6.
23. Harten, H. van. Familieboek Van Harten - 2. Ermelo: eigen uitgave; 21 april 1980.
24. Hesselink, Lidewij. Het goud- en zilversmedengilde te Amsterdam in de 17e en 18e eeuw. Utrecht: doctoraalscriptie, Universiteit Utrecht; 1997.
25. Hoekstra-Hinze, R. M. De geschiedenis van het zilversmidsgilde uit Gouda. Bodegraven: doctoraalscriptie, RU Leiden; s.a. (voor 1980) (Gouda, SA Midden Holland).
26. Houtman, M., J.Luijt. Alle Hollandse Goud- en Zilversmeden 1745. Utrecht: Eigen uitgave; 2003.
27. Kappers, R. Goud- en zilversmeden in Schoonhoven. De ontwikkeling van het aantal werkmeesters in de 19e eeuw. Een kwantitatieve benadering. Zilvercahier nr. 2.1 Schoonhoven: Stichting Vriendenkring van het Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum; 8 september 1996.
28. Kappers, R. De Nijverheidsvereniging van Goud- en Zilversmeden in Schoonhoven. Oprichting, doel en draagvlak. Bestuurders en eerste leden. Zilvercahier nr. 3. Schoonhoven: Stichting Vriendenkring Nederlands Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum; 1 februari 1997.
29. Kappers, René, Luijt, Janjaap. De Schoonhovense jaarletter "O" voor 1807. De Stavelij. 1999; 14(2):43-44.
30. Kappers, René, Luijt, Janjaap. Het Schoonhovense Goud- en Zilversmedengilde: de Gildenbrief anno 1629 ! De jaarletters sinds 1632 ? Verslag van een zoektocht. Historische Encyclopedie Krimpenerwaard, HEK. 1999; 24(3):66-90.
31. Keikes, W. H. Zierikzeese goud- en zilversmeden. Antiek. 1973; VIII.
32. Klep, P. M. M., Lansink, A., Terwisscha van Scheltinga, W. F. M. De registers van patentplichtigen, 1805-1893. Broncommentaren II. 1e herziene versie van de uitgave 's-Gravenhage 1985. Den Haag, s.a.
33. Klerk, Frank de, Louisse, Mirjam. Goud- en zilversmidsambacht te Goes van de late middeleeuwen tot 1900. Goes: Belastingdienst; s.a. (na 1981).
34. Koonings, W. De keuring van goud en zilver tijdens het Koninkrijk Holland. "Wet op het verwerken, invoeren en verkopen van gouden en zilveren werken, mitsgaders den ophef der belasting op dezelve, gearresteerd den 11 maart 1807": Tijdstroom, Lochem; 1968.
35. Linde, H. M. van der. De patriottenbeweging in Schoonhoven. Historische Encyclopedie Krimpenerwaard, HEK. 1990; 2:40-46.
36. Linde, H. M. van der. Een allesdwingende cabaal. De patriottenbeweging in Schoonhoven, 1782-1787. Schoonhoven: doctoraalscriptie RU Leiden; s.a. (omstreeks 1990)
37. Lourens, Piet, Lucassen, Jan. Ambachtsgilden in Nederland: een eerste inventarisatie. In: Bloemen, Dr. E. S. A., red.voorzitter. NEHA Jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis. Amsterdam: Vereniging NEHA; 1994; pp. 34-62.
38. Luijt, Janjaap. 1807-1953: Het merken van de fiscus. Schoonhoven gestraft ter exempl. Oneigenlijk gebruik van een nuttig proces ? voordracht tijdens 4^e Nationaal Zilverdag Symposium; Schoonhoven, 29 november 2003.
39. Luijt, Janjaap. Besluiten van de Eerste kamer van het Vertegenwoordigend Lichaam. Ongepubliceerd overzicht, collectie Luijt.
40. Luijt, Janjaap. Besluiten van de Tweede kamer van het Vertegenwoordigend Lichaam. Ongepubliceerd overzicht, collectie Luijt.

41. Luijt, Janjaap. De Ordonnantie van 25 juli 1800, of Bataafse Ordonnantie. Ongepubliceerd. Collectie Luijt, 11 januari 2000.
42. Luijt, Janjaap. Zilversmeden in Woerden voor 1813. Utrecht: eigen uitgave; 2001.
43. Molen-den Outer, B. ter. Dordrechts goud en zilver. Dordrecht: Museum Mr.S. van der Gijn, 1975.
44. Molen, H. van der. Het weeshuis van Schoonhoven 1581-1940, 3 dln. Deel 2, Het Burgerweeshuis 1667-1800. Schoonhoven: ringband, eigen uitgave; 1993.
45. Molen, H. van der. Ordentlyck, stil ende manierlyck. Het Schoonhovense weeshuis 1581-1940. Rotterdam: Barjesteh van Waalwijk van Doorn & Co; 2000.
46. NN, Catalogus van het Stedelijk Museum Gouda, J.van Benthem & zn, Gouda, mei 1885.
47. Prak, Maarten. Ambachtsgilden vroeger en nu. In: Bloemen, Dr. E. S. A., red.voorzitter. NEHA Jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis. Amsterdam: Vereniging NEHA; 1994.
48. Schadee, N., Bottinga, S., Krebbeer, G. Gouds zilver. Werk van Goudse zilversmeden (tot 1813). Gouda: Stedelijke Musea ; 1980.
49. Schadee, N. I. Zilverschatten. Drie eeuwen Rotterdams zilver. Rotterdam: Historisch Museum der Stad Rotterdam; 1991; ISBN: 90 800329 21.
50. Servaas van Rooyen, A. J. Het Goud- en Zilversmidsgilde te Schoonhoven. De Navorscher. 1915; 64:192-204, 282-292.
51. Slicher van Bath, Bernard. Geschiedenis: theorie en praktijk. Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum.; 1978;(Aula, het wetenschappelijke boek, nr. 625). ISBN: 90 274 5358 7.
52. Spaander, Ineke. Een zilversmid uit Medemblik. in : Rijen, Jean-Pierre van; Bergh-Hoogterp, Louise E. van den, and Roessingh, J. R. H., redactie. De Stavelij in zilver. 25 jaar Zilverclub.Benthem, Barend J. van, productie. s.l.: Eigen uitgave; 2000; pp. 231-234. ISBN: 90-9013968-0.
53. Vermeulen, H. Geroepen tot zorg. Honderd jaar hervormde ouderenzorg in Schoonhoven. Schoonhoven: Stichting Hervormd Zorgcentrum "Sola Gratia"; april1998.
54. Visser, J. C. ; Elsing, Th. M.; Hendriks, P. A., and Wegner, J. G. Schoonhoven en Nieuwpoort. in : Hendriks, P. A.; Leupen, P. H. D.; Visser, J. C., and Wegner, J. G., redactie. Historische stedenatlas van Nederland, aflevering 5.Rothfus, Th., (tekenwerk kaarten). Delft: Acta Collegii Historiae Urbanae Societatis Historicorum Internationalis, Delftse Universitaire Pers; 1990.
55. Voet jr, Elias, Gelder, H. E. van. Merken van Haagsche goud- en zilversmeden. Voorafgegaan door Haagsche goud- en zilversmeden uit de XVIe, XVIIe en XVIIIe eeuw. Fotomechanische herdruk. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff; 1982.
56. Vries, Jan de, Woude, Ad van der. Nederland 1500-1815. De eerste ronde van moderne economische groei. Amsterdam: Uitgeverij Balans; 1995.
57. Wijsenbeek, L. J. F. Delfts zilver. in : Hoff, B. van 't; Hugenholtz, F. W. N., and Oosterbaan, D. P., redactie. Oud Delft. Een serie historische publicaties over Delft en Delvenaren. Rotterdam, 'sGravenhage: Nijgh en Van Ditmar; s.a. (omstreeks 1957); pp. 5-52.

Index op persoonsnamen

Abels, 39, 67, 59
Alteren, 24
Asschenberg, 38, 78
Bakker, 63
Bekker, 14, 40
Bel, 72
Berg, 15, 18, 22, 25 24, 26, 39, 44, 48, 56,
67, 71, 78, 79
Bergh, zie Berg
Beurden, 61
Biese, zie Biezer
Biezer, 39, 79
Bijl, 13, 15
Bilderbeecq, 65
Bloemendaal, 22, 23, 32, 35, 43, 44, 81, 83
Bloet, 78
Blois, V
Blom, 25
Boekhoven, 20
Boer, 15
Boesveld, 20
Bosch, 65, 78
Bouters, 13, 16
Bovene, 22, 26, 44, 56
Bredius, 18, 19, 39, 56, 63, 67, 78
Bree, 59, 60
Broer(e), 48, 71, 79
Brouwer, 9, 13, 14, 19, 38, 41, 65, 67, 78
Bulle, 19
Citroen, 59, 60
Coen, 65
Coert, 80, 82
Cooiman, zie Kooiman
Coppenol, zie Koppenol
Danens, 72
Denijs, 40
Dijck, 15, 30, 39
Dijk, 59, 60
Diprijs, 80, 82
Dobben, 19
Drost, 35, 50, 51, 52, 53, 67
Dulavay, 9, 13, 14, 28, 38, 41, 42, 56, 57,
65
Duwel, 81, 83
Duuren, 25, 32, 35, 43, 48, 71, 81, 83
Eck, 13, 14, 71, 80, 82
Elias, 8, 25

Elsing, V, 2, 59
Emmerick, 41
Erkel, 9, 13, 14, 19, 38, 67, 78
Ewijck, 61
Fock, 59, 60
Gaffele, 41
Gaillard, 23
Galjart, 48
Gallart, 69
Geelen, 13, 15, 16, 18, 20 32, 46, 48, 50,
68, 70, 71, 72, 75, 79, 80, 82
Geijskes, 50, 70, 71, 75, 80, 82
Gelderen, 13, 16, 32, 63, 79, 81, 83
Gijskes, zoe Geijskes
Girault, 46
Gogel, 34
Graves, 15, 16, 18, 35, 47, 49
Graves Kooiman, zie Graves en Kooiman
Groen, 18
Groot, 20
Haart, 16
Halteren, 10, 13, 16, 22, 24, 25 34, 43, 44,
56, 81, 83
Hart, 35, 63, 79
Harten, 13, 15, 18, 32, 38, 40, 56, 57, 67
Hartman, 61
Heerens, 39, 42, 57, 78
Hellegers, 26
Hellemond, 14
Hengel, 38, 40, 57, 67
Hesselink, 59, 60
Hoeks, 63, 79
Hoekstra-Hinze, 59, 60
Hof, zie Hoft
Hoft, 22, 23, 44, 56, 71
Hola van Nooten, zie Hoola van Nooten
Hoog, 72
Hoola van Nooten, 30, 33, 68
Hoola, 61, 65, 68
Hoven, 43, 81, 83
Huisman, 66
in 'tHart, zie Hart
Jonckheer, 13, 14, 19, 29
Jong, II, 9, 13, 16
Kaa, 38, 40, 57, 67
Kampman, 19
Kapel, 30, 39

Kappers, II, V
 Karel V, 1
 Keikes, 59, 60
 Kempen, 9, 13, 14, 15, 18, 1929, 39, 61, 72, 78
 Keppel, 71, 79
 Kl(e)ijn, 32, 39, 45, 67, 71, 78, 79, 80, 82
 Klerk, 59, 60
 Klip, 71, 80, 82
 Kloot, II
 Koen, 39, 67, 78
 Koiijman, zie Kooiman
 Kok, 18
 Koninck, 67
 Koning, 21, 25, 32, 45, 49, 50, 52, 71, 75, 78, 79
 Kooijman, zie Kooiman
 Kooijman
 Kooiman, 16, 32, 35, 39, 47, 49, 63, 69, 71, 80, 82
 Koppenol, 20, 23, 32, 47, 48, 67, 69, 71, 78, 79, 80, 82
 Krom, 67
 Kruijt, 79, 80, 82
 Kuijlenburg, 23, 24, 32, 35, 39, 50, 63, 80, 82
 Kuijper(s), 18, 20, 21, 23, 38, 39, 40, 43, 44, 46, 49, 45, 55, 67, 71, 78, 79, 81, 83
 Kuilenburg, zie Kuijlenburg
 Kuiper, zie Kuijpers
 Labberton, 13, 15, 16, 32, 39, 63, 67, 71, 78, 79, 80, 82
 Laet, 42
 Lameer, 80, 82
 Lamot, zie Lamotte
 Lamotte, 38, 41, 42, 57, 67
 Langh, 15
 Lasonder, zie Lazonder
 Lavay, zie Dulavay
 Lazonder, 32, 35, 50, 71, 81, 83
 Leeuw, 61
 Leeuw, 65
 Leeuwenburgh, 18
 Limbeek, 34, 50, 52, 70, 72
 Littel, 32, 35, 71, 72, 81, 83
 Loowiesen, 20
 Louise, 59, 60
 Loup, 80, 82
 Luijt, V, 1, 3, 6, 10, 11, 16, 22, 35, 38, 49, 52, 59, 60, 67

Lussanet, 13, 14, 15, 18, 19
 Mars, 13, 14, 38, 40, 56, 57, 63, 67
 Meilen, 40
 Meliges, 80, 82
 Mesman, 71, 79
 Mieren, 39, 67, 78
 Milanen, 65
 Millige(n), 24, 39, 70, 71, 80, 82
 Molen, II, V, VI, 2, 6, 9, 19, 23, 43, 46, 47, 50, 59, 60, 64
 Mot, zie Lamotte
 Mouwerak, 79
 Muilwijk, VI, 29, 41, 9, 14, 18, 19, 25
 Niffelen, 22, 27, 56
 Nooy, II
 Ockhuijse, 72
 Ooijen, 10, 32, 34, 43, 81, 83
 Ooms, 39, 67, 78
 Oosterhoud(t), 9, 20, 46, 48, 63, 72, 78, 79
 Oostrom, 20
 Os, 79
 Outer, 59, 60
 Overveld(t), 25, 46, 70
 Penning, 24
 Philips de Schone, 1, 60
 Philips de Schone
 Philips de tweede, 75
 Puttenus, 42
 Raem, 32
 Raet, 14, 28
 Reijkerkerk, 13, 14, 15, 18, 19, 56, 66
 Reijkerkerk
 Renoij, 79
 Rijckewaert, 40
 Rijderkerk, zie Reijkerkerk
 Rijn, 19
 Rol, 13, 15, 18, 40
 Roosenburg(h), 18, 21, 22, 23, 32, 35, 46, 50, 56, 71, 75, 76, 79, 81, 83
 Roozenburg, zie Roosenburgh
 Ros, 20
 Ros(z)enburg, zie Roosenburgh
 Rotscheid, 2, 59, II
 Ruiten, 22, 26, 44
 Salee, 20, 39, 67, 79
 Salen, 9, 19, 38, 39, 40, 41, 42, 67, 78
 Schadee, 59, 60
 Schipper, 14, 63
 Schut, V, 9
 Senechal, 27

Slaats, 13, 14
Slinge(r)land, 46, 78
Smits, 6, 9, 22, 23, 44, 46, 62, 71, 72, 78
Snel, 43, 81, 83
Solinge(n), 30, 33, 68
Sperna Weijland, 43, 50, 63, 71, 80, 81, 82, 83
Sprong(h), 13, 14, 40
Stam, 39, 45, 48, 49, 71, 80, 82
Steen, 79
Stekelenburg, 43, 81, 83
Stertzenbach, 29
Stipriaan, 46
Stok, 72
Straatman, 20
Struijs, 13, 14
Swaantjes, 25, 80, 82
Teerling, 79
Tiggelman, 79
Tredels, 26
Veerom, 41
Verbeek, 10, 22, 23, 44, 71
Vergeer, 46, 71, 79, 80, 82
Verhaar, 6, 9, 19, 38, 62, 63, 67, 78
Verhoek, 72
Verleun, 25
Ver(r)oen, 71, 72, 80, 82
Versteegh, 65
Vervat, 49, 71, 80, 82
Vervoorn, 13, 14, 17, 28, 41, 42, 56, 65
Vlierden, 13, 16, 22, 24, 25, 26, 44, 80, 82
Vliet, 13, 15, 16, 17, 24, 25
Vlissingen, 9, 40, 59, 67, 78
Vlist, 13, 14, 18, 19, 28, 29, 32, 39, 67, 78
Vos, 13, 15, 43, 67, 81, 83
Vuerens, 18, 19, 20, 25, 26, 39, 56, 78
Vuuren, zie Vuerens
Waas, 71, 80, 82
Wantenaar, 23
Waterlant, 61
Wendels, 22, 23, 44, 71
Wijkerheld, 66
Willem V, 33
Willenswaard, 10, 22, 24, 34, 43, 44, 81, 83
Wingerden, 43, 81, 83
Wijland Spernaay, zie Sperna Weijland
Woell, 66
Woltersen, II
Wortel, 59

Zalee, zie Salee